سید شمس الدین مجروح

ادبي مقالې او تحلیلونه

Ketabton.com

محمد حکیم بشارت

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

سید شمس الدین مجروح

(ادبي مقالې او تحلیلونه)

لیکوال :

محمد حکیم بشارت

۱۳۹۴کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: سید شمس الدین مجروح

لیکــوال: محمد حکیم بشارت

خپرونـدی: د افغانستان ملي تحریك، فرهنګي څانګه

وېـبپـاڼـه: www.melitahrik.com

ډیـزایـن: ضیاء ساپی

پښتۍ ډیزاین: فیاض حمید

چـاپشمېـر: ۱۰۰۰ ټوکه

چـاپـکــال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحریك د خپرونو لړ: (۱۰۸)

یادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسولیت لیکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه او مننه

ویاړم چې په دغو کرښو کې دهېواد له یوې داسې علمي،فرهنګي او ملي څېرې،هستۍ او شخصیت قدرمن استاد سرمحقق زلمي هېوادمل څخه یادونه او مننه کوم چې نه یوازې ما ډېر څه ترې زده کړي، بلکې زماپه څېر یې د هېواد په زرګونو ځوان کدرونه روزلي،فرهنګي مینه یې ورکړې ، اغېزمنې لارښوونې یې ورته کړي ،زده کړو ، مطالعې ، څېړنې ، هېوادنۍ مینې ، ملي یووالي او لیکلو ته یې هڅولي دي.

هېوادمل صاحب د ماسترۍ په دوره کې زما استاد و، دغه راز مې د تېزس لیکلو لارښود استاد هم و او د موضوع له پیله تر بشپړېدو پورې یې هڅولی یم ، وخت په وخت یې لارښوونې راته کړي او د تېزس د بشپړېدو ترڅنګ دا دی د ده په هڅونه ددغه اثر خاوند هم شوم .

د هېواد ددغې نوموتې څېرې په علمي ،فرهنګي او څېړنیزو کړنو، هڅو ، اثارو، پوهې او فکر باندې کتابونه لیکل کېدای شي او باید ولیکل شي . زما دغه څو کرښې د هغه یادونه او مننه نشي پرځای کولی ، خو بیاهم دده محترم د شاګرد په توګه اړینه بولم چې یادونه او مننه ترې وکړم چې ددې کتاب په غني کولو او بشپړولو کې یې را ته سلا مشورې را کړې او زه یې ددې جوګه کړم چې دغه اثر د چاپ تر سرحده ورسوم .

په پای کې قدرمن هېوادمل صاحب ته د لوی څښتن له درباره اوږد عمر او هوساژوند غواړم.

په همدې هیله

بشارت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحریك یادښت

د افغانستان ملي تحریك د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهیر کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل دیني، علمي، ادبي او ټولنیز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحریك دا ژمنه د یاد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترڅ کې یې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحریك په یاده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهیر کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبیعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریك ټینګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملي کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریك هیله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحریك له ټولو هغو لیکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندویانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهیر کې یې یو بل سره مرسته او ملګرتیا کړې او دا فرهنګي بهیر یې بریالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور وداني ورته وایي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هیله

د افغانستان ملي تحریك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب موضوع او هدف

د دې اثر اصلي موضوع او هدف د هېواد د پښتو او دري ژبو د نوميالي او مفکـر ليکوال اروانښاد سيد شمس الدين مجروح د پښتو فرهنګي مقـالو راټولـول او تدوين دی، چې يو ځای په يوه مجموعه کې د پښتو ادبپوهنې د مباحثو مينــه والو ته وړاندې شي.

په دې ټولګه کې ښاغلي ليکوال محمد حکيم بشارت د مشر مجروح مقـالې او د ليکونو په بڼه توضيحي يادښتونه راټول کړي دي.

له دې سربېره د ښاغلي مولف مقدمه، توضيحات او د يو علمي اثر لپاره لازمې ليکنې هم له مجموعې سره ملې دي. هغه ماخذ چې ليکوال دمتن په راټولولـو او ترتيب او همدا راز د مقدمې او توضيحاتو په ليکلو کې ترې اسـتفاده کـړې ده، د دې ماخذو فهرست يې هم د اثر په پای کې ورسره مل کړی دی.

اهميت :

زما په پوهه زمونږ په معاصرو فرهنګي شخصـيتونو کـې سـيد شـمس الـدين مجروح يو له هغو کسانو څخه دی، چې فکر يې توليد کړی دی او د يـوه ملـي فکر په عمومي چوکاټ کې يې د فرهنګ په بېلا بېلو برخـو کـې خپـل افکـار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثرګند کړي دي چې د خپلو اثـارو لوســتونکيو تــه يــوفکر عرضــه کــوي او لوستونکي فکر کولو ته هڅوي، زما له نظره دسيد شمس الدين مجروح اثــار د لوړو فکري ارزښتونو له امله له ښو اثارو څخه شمېرل کيږي او په دې اثر کــې يې راغلي اثار همدغه خصوصيت لري.

مېتود:

د دې اثر مطالب د دوو ميتودونو تابع دي، يو د مقــالو د مــتن ميتــود او بــل د مقدمې او توضيحاتو د ليکنې ميتود. د متن ميتود يې د تدوين معاصر ميتــود دی او بل هم د مقدمې او توضيحاتو هغو چې د تشــريحي ميتــود تــر مقــولې لاندې تعريف کېدای شي.

لنډه دا چې ددغه اثر داستفادې موارد ښايسته ډير دي او د فرهنــګ د بــېلا بېلو ساحو له څېړونکيو او عامو لوستونکيو سره مرسته کولی شي .

په درناوي

سرمحقق زلمی هېوادمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د پښتو ادب د معاصرې دورې له پیل څخه را وروسته چې پــه ۱۹۱۱ کــې یــې بنسټ کېښودل شو، خدای بښلی صدیق روهي وایي چې د سراج الاخبــار لــه دویم ځل خپرېدو وروسته د معاصر ادب د نوي بدلون نښې ځرګنــدې شــوې دي.

د پښتو ادب ځلاندې ځېرې زیاتره د ویښو زلمیانو د خوځښت پر مهــال چــې مرحوم روهي دغه خوځښت د پښتو ادب په تاریخي لحاظ د ویښتیا لــه پــړاو سره برابر بللی راټوکېدلې دي، وده یې کړې او غوړېدلې دي. د ویښو زلمیانو د خوځښت د دورې پر مهال په پښتو ژبې او ادب کې ښکاره او روښان بدلون هم د فورم له پلوه او هم د محتوا له نظره رامنځه شو؛ په دې دوره کې د پښتو ژبې ډېر ښکلي او په زړه پورې اثار ولیکل شول، په شعر کې نوي مفاهیم ځای کړل شول چې د شاعرانو د فکر خط او د ذهني نوي درک انعکاس په کې لــه ورایــه لیدل کېږي.

ادبي ټوټې، لنډې کیسې، ډرامې او ادبي څېړنې په دې ټولو برخو کې د مرحوم بېنوا په قول "یو غلی شان ته انقلاب" را منځته شو چې موخــه یــې "د زمــاني رنګ بدلول" و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که لږ مخکې مودې ته ولاړ شو، نو د ظاهر شاه د سلطنت په دوهمه لسيزه کې پښتو ادب له يوې خوا د پښتو ژبې د تعميم او پياوړتيا له جريان سره او له بلې خوا په هېواد کې د ډيموکراسي او ريفورم غوښتنې له نهضت سره په ملګرتيا کې ډېر ژر نوي پړاو ته داخل شو او که داسې ووايو چې د ويښتيا پړاو تر زياتې اندازې د ويښو زلميانو له سياسي غورځنګ سره اړه لري، نو بده به نه وي. که ژوره څېړنه وشي او له حقيقت څخه سترګې پټې نه شي نو د پښتو ژبې نږدې ټول نامتو ليکوال او شاعران د ويښ زلميانو په سياسي سازمان کې شامل وو او له همدې امله د دغه وخت د زياترو ليکوالو او شاعرانو ليکنې ټولنيز او سياسي رنګ لري.

په دې دوره کې د پښتو ژبې په ډګر کې د شاعرانو، ليکوالو او ادب پوهانو له خوا ډېر بډاى اثار وليکل شول او په دغو اثارو کې دوه عمده موخې نغښتې وې چې يوه د پښتو ژبې او ادب بشپړتيا او ودې ته پام او بله د ټولنې ښلابښلو ستونزو، لکه ټولنيز او اقتصادي، بې عدالتي او ظلم په کې بربنډ شوي او همدارنګه د واکمنو کړيو، دولتي واکدارانو او نورو د زور خاوندانو تېروتنې او د خلکو پر وړاندې د هغوى ناسم چلند بربنډ او رسوا شوى دى.

په دې دوره کې د ډېر پاخه قلم، پراخه ديد خاوندانو او د ادب نوموتو څېرو يو پر بل پسې سرونه راپورته او د پښتو ادب بډايه کولو ته يې متې را ونغاړلې چې له دې ډول ادبي څېرو څخه يو هم د هېواد نامتو ليکوال، سياست پوه، شاعر او د پاخه بصيرت لرونکى شخص اروانښاد سيد شمس الدين مجروح و.

مجروح نه يوازې د پښتو ژبې په ادبي برخه کې، بلکې په سياسي ډګر او د ټولنې په فلسفي اړخ کې ژوره مطالعه درلوده او په يادو برخو کې يې د ژوند تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستۍ سلګۍ پورې خپل قلم تاند او ژوندی ساتلی و او هغه څه تــرې پــاتې دي چې په یوه نسل او یوې سیمې پورې اړه نه لري، بلکې په ټولــو انســانانو او نسلونو پورې اړه لري او په هر وخت کې له لیکنو یې خلک پــوره ګټــه پورتــه کولی شي. دغه راز یې د پښتو ادب د بډاینې لپاره په فکري ډول او ژوره توګه نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې او په دې برخه کې یې شوی کار د لمــر پــه څېر روښانه او جوت دی.

په ادبي، سیاسي، ټولنیزو او فلسفي برخو کې که د مجروح لیکنــې پــه دقــت سره ولوستل شي، نو هغه مهال بیا لوستونکی پوهېږي چــې دغــه اروابنــاد د څومره ژور فکر، لوړ او قوي استعداد، پراخ لید او اوچت ارمان څښتن دی، نــو همدغو ځانګړتیاوو ته په کتو مې وپتېیله چې د هغه یــو شــمېر ادبــي مقــالې راټولې کړم او کتابي بڼه ورکړم، نو په همدې تکل مې له (۱۳۲۰تــر۱۳۵۰کــال) پورې د کابل مجلې په بېلابېلو ګڼو کې له ډېر زیار وروسته د هغه ادبي مقــالې راټولې او همدارنګه مې له قلم مجلې یوه مقاله او له ځینو نورو کتــابونو څخــه ځینې مقالې راواخیستې او په دغه کتاب کې مې اوډون ورکړ.

کله چې ما دغه مقالې په دقیقه توګه مطالعه کړې نو د اروابناد مجروح له دغو ادبي مقالو څخه راته دا جوته شوه چې مجروح د ګوتو په شمېر د هغو ادیبــانو او لیکوالو له ډلې څخه هغه مخکښ لیکوال دی چې فکــر یــې تولیــد کــړی، وړاندې کړی او نور یې دغه فکر ته هڅولي دي؛ داسې فکر چې تــل نیمګــړي فکرونه رغوي او په غلطو لارو تلونکي د خپل هغه فکر په قوت چــې حقیقــي، ملي او اصلاحي بڼه لري، انساني او عقلاني لارې ته رابولي. د مجروح په څېر د فکر تولیدوونکي لیکوال به په پښتو ادب کې زما په نظر لږ ولیدل شي او که په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې برخه کې څېړونکي هر اړخيزه ژوره څېړنه وکړي نو د هغه فکري توليد بــه ښه جوت شي او له برکته به يې اصلاحي لارې روښانه او وغوړيږي.

کله چې لوستونکی دغه مقالې مطالعه کوي نو بيا ورته جوتيږي چې پــه هــره مقاله ليکوال له سرليک څخه نيولې تر پايه دومره تمرکز کړی چې يــو حــرف يې هم له موضوع دېخوا او هغه خوا نه دی ايښی، بلکې لــومړی يــې د ليکنــې لپاره موضوع انتخاب کړې، بيا يې د موضوع مطابق زړه راښــکونکی ســرليک ورکړی او نور يې ليکنه پيل کړې، هر ليکنه يې په واضح پيغام او لارښوونه پای ته رسولې ده.

د ده د ادبي مقالو قوت دومره پياوړی او پوخ دی چې د لوستونکي په څو ځلــه لوستو هم ادبي تنده نه ماتېږي او بيا بيا يې لوستو ته زړه کېږي، ټولــه ليکنــه يې په ذهن کې په پوره توګه ځای نيسي او ذهن نشينه کېږي. پــه دې ليکنــو کې ځيني ځايونه ليکوال داسې استدلالونه راوړي چې هر نه قانع کېدونکی تن خپله پرې قانع کېږي چې دا هم د ليکوال د استعداد او قلم قوت په ډاګه کوي.

نو ويلی شو چې د مجروح يادې مقالې د محتوا له اړخه نه يوازې چې په تــول پوره دي، بلکې د لوستونکو لپاره يې يو ښه ادبي درس او زده کــړه هــم بللــی شم. د دغسې مقالو ايجادوونکي د نورو لپاره تل ښه سرلاري کېــدای شــي او بايد له ليکنو يې تل ګټه واخيستل شي څو يې روح ورسره ښاد وي.

که مجروح اوس په دې فاني نړۍ کې نه لرو خو د يادو مقالو پــه لوســتو ســره لوستونکی فکر کوي چې همدا اوس له مجروح سره مخامخ ناست دی او ادبــي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحث ورسره کوي. د هغه هره ادبي مقاله یو ژوندی بحث، د زده کړې یو ټولګی او مکتب دی، نو په همدې اساس ویلی شم چې د دغو مقالو له منځپانګې څخه زموږ په څېر زده کړیال هغه څه زده کولی او ترلاسه کولی شي چې تــر اوســه یې نه دي زده کړي.

د ادب ښوونځي او مکتب هر شاګرد دې یو ځل د محتوا له اړخه د مجروح دغه ادبي مقالې ولولي چې په لوستو سره به ډېر څه ترې زده کړي.

دغه کتاب د هغو څېړونکو لپاره چې غواړي د مجروح ادبي مقالې ترلاسه او یا هم د مجروح، د ژوند، اثارو، فکري طرز، د هغه د قلم له نبوغ او استعداده خبر او په څېړنو کې ترې کار واخلي، د یوې سرچینې په توګه ورسره مرسته کولی شي.

زه دا نه وایم چې دغه کتاب به ټول په تول پوره وي او کمی به ونه لــري، خــو دغه هڅه د علمي کارونو او د اکاډمیکو شخصیتونو د اثارو خونــدي کولــو پــه برخو کې یو پر ځای ګام بولم.

په پای کې به دومره یادونه وکړم چې په کتابي بڼه د دې مقالو د راوړلو هــدف او ارزښت په دې کې دی چې له یوې خوا دغه تیت او پرکې مقالې لــه ضــایعه کېدو او ورکېدو وژغورل شي او بله دا چې څېړونکــي او نــور لوســتونکي پــه اسانۍ سره په یوه ځای په دغه کتاب کې دغو ادبي مقالو ته لاسرسی ولري.

بله موخه دا وه چې له دې مقالو څخه د مجروح د تحلیــل لــه لارې، اصــولو او روش څخه نه یوازې ځوان کهول اګــاه، بلکــې لــه فکــر، لیــد او د مقــالو لــه منځپانګې څخه یې اغېزمنه او پام وړ ګټه پورته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنگه یو اهمیت یې په دې کې هم وینم چې د یوې علمي موضوع پــه اړه څېړنې سره زموږ ژبه او فرهنګ وده کوي او په دې برخه کې یو بل علمي ګــام اخیستل کېږي، زموږ علمي پانګه درنېږي او د علمي څېړنې تګــلاره پیاوړتیــا مومي.

په پای کې دومره یادونه کوم چې ددغه کتاب یادې مقالې او تحلیلونه مــې د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې د ماســټرۍ د تېــزس لپــاره چمتو کړي و او د تېزس له دفاع څخه وروسته استادانو دې ته وهڅــولم چــې دغه مقالې او تحلیلونه په کتابي بڼه چاپ کړم ترڅو نور لوستونکي هم تــرې برخمن شي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د سید شمس الدین مجروح ژوندلیک

سیدشمس الدین مجروح په ۱۲۸۹ هه کال کې د کونړ ولایت پــه شــینکوړک کلي کې زېږېدلی دی، پلار یې سید حضرت شاه نومېده چې د ترګړو په پاچــا صاحب مشهور و. په درې کلنۍ کې د پلار له سیوري بې برخې شوی او بیا یــې پالنه د مور پرغاړه شوې ده. (۱: ۱۰۰۷)

زده کړې:

مجروح خپلې لومړنۍ زده کړې په خپل کلي کې تر سره کړې دي، هغه مهال د هېواد د یو شمېر نورو سیمو په څېر ددوی په ځای کې هم ښوونځي شتون نــه درلود، هغه ونه شوای کړای چې هغــه مهــال لــومړنۍ زده کــړې پــه رســمي ښوونځي کې وکړي، نو په شخصي توګه یې لومړنۍ زده کړې په کور کلي کــې وکړې او د مور پالنې چې باسواده وه له هغه څخه ستر شخصیت جوړ کړ.

نوموړي د خپلو زده کړو په اړه په یوه لیکنه کــې ویلــي: ((مــا چــې د خــاور خاشاکو د لوبو دوره طی کړه، پاڅېدم جامې مې وځنالې او د کوچنیتــوب دوره مې پای ته ورسوله، بیا مې غیر د کتاب او قلم نه بله مشغله نه لرله.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی لیکي چې د کلي شاوخوا لوړ غرونو، ځنګلونو، روانو اوبو، رودونــو او نــورو قدرتي مظاهرو په ده کې د شعر او شاعرۍ قریحه ژوندی کړه. (۱:۱۰۰۷)

مجروح د نورو علومو ترڅنګ په دیني علومو او په ځانګړې توګه په فقه کــې زیاته پوهه درلوده.

که څه هم اروابناد مجروح رسمي زده کړې نه دي کړي، نو د پښتــو ژبــې تــر څنګ په دري، عربي، اردو او انګلیسي ژبو هم پوهېده او دغه وړتیا دده ســتره علمي خزانه وه.

دندې:

مجروح په کال ۱۳۱۳کې چې ډېر ځوان و د انتصابي سناتور په توګــه د اعیــان مجلس (سنا) ته لاره پیدا کړه.

بیا په ۱۳۱۷کال کې ورپسې د ملي بانک د تفتیش رییس او د ډیپــو مســوول وټاکل شو، د همدې کال په پای کې د قند فابریکې او د پټرولو د شرکت رییس شو،د دولتي انحصاراتو د ریاست دنده یې هم تر سره کړه،په ۱۳۲۹کال کــې د قبایلو د خپلواک ریاست مشر شو.

د ډاکټر محمد یوسف په انتقالي دوره کې (۱۳۴۱-۱۳۴۴)پــورې د عــدلیې د وزیر او د صدارت مرستیال او د ۱۳۴۴کال د اساســي قــانون د کمېټــې د اووه کسیز کمېسیون رییس وټاکل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډیموکراسۍ په لسیزه کې په ۱۳۴۶کال کې په مصر هېواد کې د افغانستان سفیر شو، بیا د مشرانو جرګې انتصابي غړی شو او په کال ۱۳۵۲کې متقاعد او په کور کېناست.

پر افغانستان د روسانو د یرغل پر مهال مجروح هم د یو زیات شمېر نورو افغانانو په څېر د هېواد پرېښودو ته اړ شو او پېښور ته لاړ. هلته یې د کنفرانسونو، غونډو او نورو دیپلوماتیکو هلو ځلو له لارې هېوادوالو ته پوره خدمت وکړ. په پېښور کې تر یوڅه وخت وروسته نوموړی امریکا ته لاړ.

ادبي هڅې:

د مجروح ملي ادبي استعداد هغه مهال یو چا ته ښه څرګندېږي چې کله دده شعر او نثر په دقیقه توګه مطالعه کړي، د کلام موضوع، خوږوالی، پیغام او روان والی یې له نظره تېر کړي.

د ملي ادبیاتو یوه ځانګړتیا داده چې په هغو کې د ټولنې عمومي آرمان ځای او د ټولنې له شتون سره سمون ولري ملي هویت څرګندوي او په دغسې ادبیاتو کې ژور پیغام هم پروت وي، ملي ادب د ټولنیز شعور په اوچتولو او پخولو کې لویه ونډه لري په نوره نړۍ کې هم د تاریخ په بېلابېلو پړاونو کې داسې ادبیات رامنځته شوي.

مجروح په پوره ځواک د ادبیاتو ملي اصالت رامنځ ته کړی او دده په آثارو کې د ملي هویت د خوندیتوب ترڅنګ د ولس ملي آرمانونه او د هېواد د ترقۍ پیغامونه نغښتي دي، دده یو لوی پیغام او آرمان صدق او صفا، خلکو سره وفا او همدردي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغې علمي ستې په سلګونو بېلابېلې مقالې ليکلي چې د هېواد په دننه او لــه هېواد څخه بهر په خپرونو کې چاپ شوې دي.

دده د ليکنو يوه ځانګړتيا دا وه، کله به چې چا د هېواد ملي ګټو پرخلاف ګــام پورته کړ، نو بې له وېرې به يې پرې نيوکه کوله او هرڅه به يــې ســپين ورتــه ويل. هغه کسان يې هم د خپل ليکني ګوزار نښه ګرځول چې د اسلام له کلمې څخه به يې د ځان په ګټه استفاده کوله. ده به چاته د مصلحت له مخې خبــره نه کوله، بلکې په آګاهانه توګه يې د هرې کمۍ پروړاندې خوله خلاصوله.

مجروح له مطالعې سره ډېره زياته مينه درلوده او همدا شوق ددې لامل و چې نوموړی په ادبي، ټولنيزو، فلسفي او ديني مسايلو کې د ښه تحليل خاوند و.

نثر:

د مجروح نثر ته که څوک په دقت او ژوره توګه نظر وکړي، نو دومره قوي، پــه اصلي موضوع څرخېدونکی، تللــی او خــوږ دی چــې پــه پيلېــدو ســره يــې لوستونکی تر پايه له ځان سره ملګری کوي او د دمې کولو چانس نه ورکوي.

ده په خپل نثر کې ادبي، سياسي، ټولنيزې او فلسفي موضوع ګانې رانغاړلي او يادو هرو موضوعګانو ته يې خپل اصطلاحات، جملې او لغتونه کارولي او په هره برخه کې لومړی سړی فکر کوي چې مجــروح يــوازې د همــدې يــوې برخــې متخصص دی، خو کله يې چې د نثر نور اړخونه مطالعــه کــړي نــو بيــا ســړی پوهيږي چې په نثر ليکلو کې د څه ډول استعداد لرلو خاوند دی. کــه پــه دري ژبه کې (سرگذشت من) ولولي نو بيا لوستونکی ښه يقــين کــولی شــي چــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجروح په ادبي ليکنه کې که هغه پښتو او که په دري وي ځومره پیاوړی او لــه څه ډول ادبي خوږ او روان نثر څخه برخمن دی.

د مجروح خوږه نثري ژبه او د موضوع د رانغاړلو توان په ډیرو لږو لیکوالو کــې لیدل کیږي. هغه په خپل نثر کې تل هڅه کړې چې لوستونکی پــه موضــوع او ژبه کې لالهانده نه کړي، بلکې لوستونکی د موضوع له پیله تر پایــه لــه ځــان سره ورسوي او په لیکنه کې موجود پیغام په ورين تندي او بــې ســتړیا ورتــه وړاندې کړي.

د بېلګه په توګه يې (له شعر نه څه غواړئ) که دا نثر ولولئ نو بيا دده په ادبي قوت، درايت، پوهې، په دې برخه کې په کړې مطالعه او نورو اړخونــو ښــه لــه ورايه پوهيږئ او همدارنګه نورې ډيرې دې ته ورته ليکنې هم يادولی شو.

شعر:

زه که هر څومره د مجروح د شعر په اړه خبرې وکړم او يــايې پــه اړه ببلابېــل اړخونه راواخلم، دومره به د پام وړ نه وي، لکه چې خپلــه مجــروح پــه دې اړه ويلي: " ما چې د خاورو خاشاکو دلوبو دوره طی کــړه او پاڅېــدم جــامې مــې وڅنډلې، (يعني د کوچنيتوب لومړۍ مرحله مې پای ته ورسوله) بيا مې غير له کتاب اوقلم نه بله مشغله نه لرله، زموږ دکلي دخواوشــا دلــوړو غرونــو، ګنــو ځنګلونو،روانو اوبو، ډکو رودونو او نورو قدرتي مظاهرو په ما کې د شعر شاعرۍ قريحه ژوندۍ کړه او دکلي مستريح بې کشمکشه حيات او طولاني تنهــايي او يوازې والي او دکونړ د درې د زيات وخت چپې چوپتيا زه په کايناتو کې تفکــر ته اړ کړم او ما کې يې فلسفي ذوق پيدا کاوه، مګــر هــر څــو چــې دا ورځــې تېر بېدلې په ما کې د شاعرۍ ذوق او تفکر اشتياق زياتېده، هغومره زمــا تنــده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرېده او زه يې تجسس ته او په هر ځېز کې دتشبث خواته سوق کولم. ما ديوه ښه مربي د ضرورت احساس کاوه او د دې تندې د ماتولو د وسايلو په لټون کې شوم، مګر افسوس چې دا وسايل تر يوه حده ماته هغه وخت ميسر او دبعضې مربيانو سره مخامخ شوم، چې بيا وخت تېر و او زه تر سره پورې د ژوندانه دکشمکش په ګرداب کې ډوب وم... "

د مجروح په اشعارو کې د زاړه ادب دنازکخيالو نزاکتونه شته اوهم داوسني عصر اجتماعي او تنقيدي رنګ لري. ګل پاچا الفت د مجروح دمنتخبو اشعارو په مقدمه کې ليکي:

"د ښاغلي اديب سيد شمس الدين مجروح له لوړې قريحې اوشعر روزونکي استعداد څخه ځينې داسې اشعار پيدا شوي چې که د اشعارو پيرل او پلورل رواج واى او د شعر په ورکړه راکړه ديوه شعر دبل کېدلى ما به خپل څو شعرونه د ده په يوه شعر ورکړي وو... " (۱: ۱۰۰)

آثار:

سيدشمس الدين مجروح، نه يوازې دا چې ښه محقق او ساستمدار و، بلکې د شعر او نثر تومنه يې ډېره پخه او خوږه وه.

مجروح د شعري ټولګو ترڅنګ نثري ټولګې هم لري، چې يو شمېر يې چاپ او ځينې يې ناچاپ پاتې دي.

۱-منتخب شعرونه د پښتو ټولنې له خوا په ۱۳۳۷هه ش کال کې چاپ شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-یاد فریاد،دغه ټولګه په پښتو او دري ژبو ده چې په ۱۳۶۴کال کې په پېښور کې چاپ شوې.

۳-سرګذشت من، ټولګه په ۳ ۱مخونو په ۱۳۹۱کال کې د ۲۰۰۰ټوکه په شمېر په کابل د افغانستان ټایمز په چاپخونه کې چاپ شوې ده، په دې ټولګه کې سیدشمس الدین مجروح په خپل قلم ټولنیز، سیاسي، علمي او ادبي خدمتونه چې د خپل ژوند په اوږدو کې یې خپلې خاورې او هېواد ته کړي لیکلي دي.

۴-مجموعه مقالات علمي، سیاسي و اجتماعي، دغه ټولګه په ۱۳۹۱کال کې په کابل کې په ۴۶۹مخونو کې کابل کې په افغانستان ټایمز چاپخونه کې د ۲۰۰۰په شمېر چاپ شوی ده.

۵-منتخب شعرونه او یافریاد، په دوه نومونو دغه ګډه ټولګه له دې مخکې ځانته ځانته په بېلابېلو نومونو چاپ شوې دي، خو داځل دا دواړه عنوانونه کتابونه د یوې ګډې ټولګې په بڼه په ۱۳۹۱کال په کابل کې د ۲۰۰۰په شمېر چاپ شوې.

په دې ټولګه کې د سیدشمس الدین مجروح غوره شوي پښتو او دري شعرونه چاپ شوي. دا شعرونه که د شمېر په لحاظ لږ دي خو د کیفیت په لحاظ ډېر قیمت او ارزښت لري او زموږ د ادب غوره برخه جوړوي.

۶-پریشانه خوب: چې د دري د (خواب شګفت) غوندې یو خوب په پښتو مثنوي نظم شوی، خو چاپ شوی نه دی.(۱:۱۰۱۹)

شخصیت:

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیدشمس الدین مجروح چې د ټولنې په اړه یې ژوره مطالعه درلوده او په یوه کلیوالي چاپیریال کې رالوی شوی و، د ټولنې په مزاج تر نورو ښــه پوهېــده او هر ډول حساسیتونه یې درک کړي و، نو په همدې اساس یې د ژوند پــه ټولــو پړاوونو کې هڅه کوله چې خپل استعداد، وړتیا او پروګرامونه د خلکو او ټولنې په ګټه وکاروي او د خپل شخصي ژوند د ښه والي لپاره یې هیڅکله هڅه نه ده کړې.

هغه آزاد طبعیت درلود،خبرې یې سپینې وې، نیوکې یې پرځای وې، مصلحت یې چندان نه خوښېده، پر چا یې ځان پورته نه ګڼــه، هــره ورســپارل شــوې دولتي دنده یې په خپل استعداد په لازمه ښه سرته رسوله.

خلاصه ټنده او له خندا ډکه خوله یې لرله، خبرې یې له مفهومه ډکــې وې او د خبرو روان والي یې عامفهمي پنځولې وه.

سیاسي لید لوری:

سیدشمس الدین مجروح د هېواد نامتو ادیب، لیکوال، قانونپوه،فیلسوف، عالم، مفکر او د هېواد پېژندل شوې سیاسي څېره وه. هغه د ژونــد د نــورو برخــو ترڅنګ د هېواد په ملي مسایلو کې رغنده ونډه درلوده.

مجروح ملي یووالي، ډیموکراسۍ او ملي تفکر لپاره کار کاوه، له وروسته پاتې والي څخه د ټولنې د وګړو راېستلو ملي مفکوره یې هغه آرمان و چې یو وخت دغه ډول حالت په خپلو سترګو وګوري، نو همدې موخې ته د رسېدو لپاره یې ډېرې مندې ترړې کولې. ده د خپلو اجراتو په هره برخه کې د همداسې ملــي

(c) ketabton.com: The Digital Library

روحيې د درلودو په اساس آگاهانه اقدام کاوه. د هغه هڅه دا وه چې د ملي وحدت، ملي تفکر او ملي لید لوري لپاره باید په هېواد کې سیاسي، ټولنیزو، اقتصادي او موسساتي (عقاید، رسوم، لوایح، مقررات او نور) ترتیب او ټینگښت ومومي.

مجروح په خپل ټول عمر کې د یو واقعي دیموکراتیک او د خلکو د خوښې نظام ارزومند و او د ټولو هغو دموکراتیکو، مدني ملي ټولنو سره یې نږدې اړیکې او همکاري درلوده چې په وطن کې د یو دغسې نظام غوښتونکي وو.

مجروح د سیاسي اجتماعي نظامونو د تدریجي تحول طرفدار و چې د جامعې د شرایطو او تحولاتو مطابق د تکامل پړاوونه ووهي.

مجروح انقلابونه (چپي ا و راستي) دوطن په گټه نه گڼل.

د مجروح ځانگړنې:

له جرگو او مرکو سره د مجروح مینه:

مجروح به تل په خپله سیمه کې له حده زیاته هڅه کوله چې کومه جرگه او مرکه دده له موجودیت څخه پرته تر سره نه شي او دغو دودیزو پریکړو او تصمیمونو ته یې حتمي ځان ورساوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه په جرګو او مرکو کې خبرې نه کولې، پرېکړې یې نه کولې او نه یې غوښتل چې د کوم لوري په ګټه او یا زیان خوله خلاصه کړي، بلکې په هره جرګه او مرکه کې یې په دې موخه ګډون کاوه چې له مخورو، خوله ورو او مشرانو څخه خبرې، پرېکړې، تصمیمونه او په پښتنې ټولنه کې د ستونزو د حل لارو، لارې چارې زده کړي، خپل استدلال قوي کړي، د ښکېلو خواوو خبرې واوري او د دغو جرګو او مرکو په نچوړ ځان وپوهوي.

په غم او ښادۍ کې د مجروح ګډون:

مجروح په کلیوالي ژوند کې هغو ارزښتونو ته ډېر اهمیت ورکاوه چې په اساس یې دغه ژوند د وګړو ترمنځ غښتلی کیږي، مینه یې ترمنځ زیاتیږي او د متقابل احترام مزي یې سره ټینګیږي، چې هغه د کلیوالو او خپلوانو د غم او ښادۍ په مراسمو کې ګډون او د هغوی په ټغر ناسته او ور سره ځان یو رنګه ښول دي.

کله به چې مجروح په کلي کې و، نو هیڅ جنازه، فاتحه، کوژده، واده او نور د راشه درشه دودونه نه ترې پاتې کېدل، خو که به کله له کونړ څخه لرې چېرته په دنده کې و او بیا به له مودو وروسته کلي ته راغی، نو لومړی به یې له کورنۍ څخه په کلیو کې د غم او ښادۍ پوښتنه وکړه او د هغو کورونو لېست به یې واخیست چې د چا فاتحه او یا د چا د خوښۍ لکه د کوژدې او یا واده مبارکي وه، بیا به د مهم والي په اساس په ټولو راوګرځېد، دغه کار یې په کلیوالي ټولنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې پر ځان پور ګاڼه او کله به یې چې ټولو دغه ډول کورنیو ته سر ورښکار کړ، نو بیا به یې ویل چې اوس مې ایله پور ادا کړ.

له ماشومانو سره مینه:

له ماشومانو سره د مجروح مینه بې حده زیاته وه، دغسې بــه یــې پــر ځــان راټول کړي و تا به ویل چې کلي ته ملنګ راغلی او حتما ماشــومانو تــه کومــه جادویي ټوټکه کوي، خو چې کله به ورنږدې شوې نو وبه دې لیدل چې مجروح یې په منځ کې ناست دی او د هغوی په ژبه او مزاج ورسره خبرې کوي.

په اخترونو کې به له مجروح څخه هیڅ نه قضا کېدل چــې ماشــومانو تــه دې پیسې ورنه کړي، د اختر له لمانځه وروسته به یې چې لومړی کار کاوه هغه بــه یې د کلي ماشومانو ته پیسې ورکولې او له هغه وروسته به بیا کور ته لاړ.

کله به چې مجروح په دنده کې و او یا به چېرته لرې تللی و، نو له اختــر څخــه مخکې به یې د کلیوالو ماشومانو د اختر د پیسو لېست جوړ کړی و او هغوی ته به یې له مخکې پیسې رالیږلې.

رخصتي:

مجروح به که له کونړه لرې د هېواد په هر ګوټ او یا به له هېواده بهر و، نو کله به یې چې د رخصتۍ مهال راورسېد، نو له مخکې به یې ددې لپاره پلان جــوړ کړی و چې څنګه به یوځل تر کلي پورې منډه کړي، د خپل کلي په غېږ او واړه راوګرځي او له هغوی سره خپله رخصتي تېره کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجروح ته به هغه رخصتي ډېره غوره او خوندوره وه چې په کونړ کې به يې په خپل کلي کې تېروله.

مړينه:

سيد شمس الدين مجروح په ۲۰۰۲ ز بېړديز کال کې د جون په ۲۴مه د دوشنبه په ورځ د امريکا په متحده ايالتونو کې د کډوالۍ په حالت کې وفات شوی دی.

مړی يې په درنښت افغانستان ته راوړل شو او په کونړ کې پــه خپلــې پلرنــۍ هديره کې خاورو ته وسپارل شو.

د کابل په هوايي ډګر کې يې جنازې ته د هغه مهال ولسمشــر حامــد کــرزی، جهادي رهبران،د کابينې او ملي شورا غړي، سلګونه علمــا او قــومي مشــران ورغلي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجروح په اړه د پوهانو نظرونه

سیدشمس الدین مجروح په پښتو ادب کې هغه ځلانده څېره تېره شوې چې له پوهې، قلم، استعداد او بصیرت څخه یې هیڅوک هیڅ وخت سترګې نه شي پټولی، نه به یې په اغلب ګومان څوک په اړه منفي نظر ولري او زما په فکر لامل به یې هم همدا وي چې د هغه په ژوند کې ټول سوچ په علمي کارونو،هېوادنۍ مینه او یووالي کې وو، نو ددغه ډول علمي ستو په اړه بیا منفي نظرونه یانه وي او که احیا موجود هم وي نو په نشت حساب وي.

دلته غواړم د اروابناد مجروح په اړه د زیات شمېر پوهانو د نظرونو له جملې څخه د مشت نمونه خروار په توګه یو دوه غوره، لنډ او له مفهوم څخه ډک نظرونه را واخلم.

استاد بېنوا د اروابناد مجروح په اړه ویلي: ((ښاغلی مجروح د مطالعې ډېر شوق لري او د همدغه شوق اثر دی چې په اکثرو ادبي، اجتماعي، فلسفي او مذهبي سختو مسایلو کې د ښه تحقیق خاوند دی، په تېره بیا د روحیاتو او فلسفې سره زیاته دلچسپې لري... دا ښاغلی خنده رویه باوقاره سړی دی، آزاد طبیعت لري او په حق ویلو کې د چا پروا نه ساتي.))

د اطلاعاتو او کولتور پخواني وزیر ډاکټر سیدمخدوم رهین د مجروح په اړه ویلي دي چې مجروح د هغو کسانو په ډله کې و چې د ډیموکراسي په لار کې یې صادقانه هڅې کولې چې د اساسي قانون او د ډیموکراسۍ لسیزه یې د زیار ګاللو پایله وه.

فقید پاچا هم پر هغه پوره باور او اعتماد درلود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم څپرکی

د سيدشمس الدين مجروح ادبي مقالې

د پښتو ليکلو بشپړ او مشترک سبک

د کابل مجلې په ۱۴۸ ګڼه کښې ښاغلي حبيبي له دې پورتني عنوان لاندې د اقتراح په ډول څو اساسي او مهمې پوښتنې کړې او د پښتو د حقيقي او معنوي ژوند په نبض باندې يې ګوتې ايښې دي. د همدې اقتراح په اثر کښې ښاغلي او فاضل اديب سيد شمس الدين خان مجروح چې په ادبي مسايلو کښې ښه بصيرت او عميق نظر لري، مونږ ته يو خوږ او پوخ مضمون را استولی دی، چې دلته يې نشروو او له نورو پوهانو څخه هم غواړو چې خپل قيمتي نظريات ونه سپموي. ((د صحافت څانګه)).

ښاغلی فاضل حبيبي!

ګران غوندې سوال مو کړی، چه سړی کولی شي په لږ قدر ځان کړولو او اوږو پورته غورځولو د دې موضوع استقبال وکړي او ځان خلاص کاندي، مګر زه هم د دې موضوع سره ډيره علاقه لرم، نو به پرې وغږيږم. زړه مې غوښته چه که

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک پردې موضوع خبرې وکړي او څه واورم، ښه شوه، تاسې یاد کړه او څه مو پرې وویل. له همدې خبرو موقع په لاس راغله، چه څه ولیکم. یقین دی چه زما جواب به ستاسې د قول تایید او اکثر به ستاسې د خبرو تکرار وي، خو هر څه چه دي، همدا زما نظر یه ده.

سبک څه ته وایي؟

ګومان کوم دلته به غرض له هغه روح ځنې وي چې په یوه نثر کښې مونده شي او د هغې تحدید و تعریف څه قدر ګران دی او د سر د سترګو نه زیات د زړه په سترګو (ذوق) ښه لیدل کېږي، څه رنګه چه د روح نه د روح په مظاهرو تعبیر کولی شي، داسې به سړی څه ناڅه سبک ته هم ګوته ونیسي. یعنې سبک هغه شی دی چې لغات او الفاظ د اعضا او جوارحو غوندې، صرف و نحو د ضربان قلب او د وینې د چلند په شان د هغې د پاره کار کوي او چې دا ټول (او پاته نور) سره راغونډ شي، نو یو موجودیت ترې جوړ شي او څه رنګه چه د اعضاء د تناسب نه او د طبیعي نظام د ښه چلند نه جمال او نشاط پیدا کېږي، داسې هم د سبک ښه والی د هغې د اعضاوو پر تناسب او انسجام پورې او د هغې د حیاتي نظام په صحت او ښه والي پورې اړه لري.

تاسو پوښتنه کوئ، چه (آیا پښتو د نثر لیکلو بشپړ او مشترک سبک لري؟ که یې لري، نو آیا دغه سبک ښه او کافي او د ادبي ښېګړو وړ دی که یه؟). بشپړ او مشترک سبک؟! نه! نه یې لري! او په سلو کښې سل کېدی هم نه شي او باید توقع یې هم ونه کړو.

ځکه دوه کسه غبرګوني (توامین) چه خلک وایي، په یوه خېره دي، بیا هم سره څه توپیر لري او خپل خپلوان او دقیق او حساس خلک یې پېژني او څه نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه مميزات لري، چه پر هغه پېژانده شي: په يو مملکت کښې هر څوک د جنوب او شمال او شرق او غرب اوسېدونکي د هغوی له کړو وړونه او له بدني ساختماني جوړښت څخه پېژندی شي.

هو! يو قوم او ملت چه نسبت بل قام ته او يو نژاد نسبت بل نژاد ته د قيافې او ساختمان په لحاظ بيل او جلا وي او دومره څه مشترکات چه فردي او ناحيوي اختلافات په هغه کښې سره راغونډ شي، لري؛ کېدی شي چه داسې يو مشترک او بشپړ سبک هم پښتو ولري او پيدا يې کړي، د پخوانو د سبک مغايرت د اوسنو سره د اوسنو د سبک بېلوالی يو له بله ډېر ښکاره او روڼ دی. د عربي تاثير، د فارسي اغېزه، د اردو رنګ زمونږ په نثرونو کښې له ورايه ښکاري. او د سبک اشتراک يې وران کړی دی. کله کله لا سړی د اروپايي ژبو جلوې هم پکښې ويني او د تقليد او پيروۍ لار له سړي نه ورکه شي او هک حيران پاته شي.

ښه نو چې لري يې نه، نو د ادبي ښېګړو د پاره د کفايت سوال ته څو هڅو ضرورت پاتې نه شو. که څه هم څو تنه پياوړي پېژنم، چه ښه څه ليکي او خبرې يې پر سړي خوږې لګي، ولې بيا هم زما دا منفي جواب د هغوی بې احترامي نه کوي او رښتيا هم ده.

تاسو بله پوښتنه داسې کوئ: ((آيا د سبک تکميل ممکن دی؟ او اوسني پښتانه د پښتو د نثر دپاره بايد څه وکړي؟)) هو! ممکن دی او د اکمال په لاره کښې به ګړندي قدمونه واخلي چه په الوتو الوتو به روان شي. د طبيعت د غير متغير قانون په ترڅ کښې (چه موجوديت ته حرکت وايي، حرکتونه هم د کمال په لور ګڼل کېږي) دا به هم ځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدازده چه څه به ترې جوړ شي؟! دا اوسني سبکونه به يقيناً يو وخت (عينـاً) د فوايد الشريعه د آهنګ په شان عجيب و غريب برېښي او ښه ښه تحولات او تطورات به پکښې وشي او که هغه لږ څه لازمي مغايرت د هغه عصر په سـبک کښې بيا هم موجود وي، سترګو ته به نه راځي او بد به ښکاري. زه د خوشبينۍ په خوب کښې خبرې نه کوم او نه د ورېځو اوښان جوړوم، بلکه د تطور قـانون دا جرئت راکوي! او د ژبو تاريخي سرګذشت پرې شهادت وايي. هـو! د فنـا او زوال، د انحطاط او ورکېدو مثالونه هم شته، که تـاريخ څـه هېـر کـړي وي، د زمانې په ياد دي او شپو ورځو پخپله لمن کښې نغښتي او له سـترګو يـې پنـا کړي دي. خو ترڅو پښتون او پښتونواله ژوندۍ وي، پښتو به هم مخ په وړاندې درومي، که (لا سمح الله) مونږ نه وو، دا به نه وي!

پاتې شو، ستاسې د سوال دوهمه برخه (چه اوسني پښتانه د پښـتو د نثـرو د تکميل دپاره څه کولی شي) دا د مطلب ټکی دی. او هـم دا نقطـه ده چـه لـه نظري خوا نه يې عملي او حياتي قېمت زيات دی. تاسې په جواب کښې هـم د موضوع حق ادا کړی او ښه څه مو ويلي دي، مثلاً په دې نظريه کښې ((چه ژبه د خپلې پالنې تر لمرۍ دورې ووته او د ادبي نهضت لمړني پوړونه يې پرې کړه، هلته نو يو مشترک او ښکلی د ليک سبک مومي)) درسره شريک يم. بل ځای وايي: ((د ژبې د ليک کوم سبک جوړول يو ارادي او د يوه سړي مختـرع کـار ندی)) هو! په دې کښې هم ستاسې ملګری يم.

مګر دومره قدر ده، چه يو سړی د يو شهکار په ابستلو مخترع ګڼـل کېـږي او په ژبه کښې د سبک مجرا بدلولی شي.. مثلاً: قرنونه قرنونه د سعدي د اسلوب تعقيب خلکو کاوه، او کلونه کلونه د شامنامې غوندې (رزمي- تاريخي) مثنوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼي شعراء وليکلې، ګويا دغو سړو د ژبې په دنيا کښې ادبي انقلاب پيدا کړ او د يو نوي سبک طرف ته ميلان د دوی د آثارو په راوتلو شروع شو، مګــر ډېــر بطي! او لا سړی ورته غير شعوري هم ويلی شي!

هرکله چه داسې شيان منځ ته راشي، نو بيا خلــک زړې ســندرې پرېــږدي او نوی تال را واخلي. بيا څوک د مطلب آغاز همېشه په (نقل کا، وايي) لکــه چــه څه موده مخ کښې کېده، نه کوي او بيا هر مضمون (په څرګنده خبــره ده...) او يا داسې نورو جملاتو سره نه شروع کېږي، څوک غورځي او څوک ولاړ پــرېږي او هی پر دغه لار ځي، که ځای ته ورشي که نه، خو لار (قابو قــابو) يــوه وي، دا لا څه کوې چه داسې آثار په چا کښې د ابتکار قريحه ژوندۍ کړي او د اســتعداد د خاوندانو د آئينې نه د تقليد او د محافظه کارۍ ګردونه پاک کړي او پــه چــا کښې بالعکس نوی جمود پيدا کړي او د خپل ځان د تقليد احساس پرې په هر څه غالب کړي.

خو داسې آثار کله کله د ادب په آسمان کښې لکه شهاب ثاقب ځلېږي، اما رڼا يې تر ډېره پاته وي او د ډېر عالم سترګې مخکښې يا وروسته ور واړوي. ګــورو به چه دا سکه به د پښتو په نثر کښې د چا په نامه وهل کېږي او دا سويه بــه د چا نصيب شي؟ او دا زوی به پښتنه مور کله پښتون قام ته وړاندې کړي؟ اوس سم دستي زمونږ دا فريضه ده چه ډېر څه وليکو! او همېشه يې وليکو او هرڅه وليکو!! او د پښتو په خپل رنګ کښې ليکونه شروع کړو، د جامعې په مخ کښې به يې ږدو، د هغې ذوق به پخپله په انتخاب لاس پورې کړي، ښه به اخلي، بــد به پرېږدي. ورو ورو به هغه څه چه د جامعې وجــدان او ســليم ذوق يــې ښــه قبلوي، د يو سبک په حيثيت په ميدان کښې ودرېږي او ټول به د هغې خوا ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

منده‌ې وهو. د بقايا صلح قانون به په کښې هم خپل رول لوبوي، څه به فنا کوي او څه به روزي. د نثر ليکلو او د سبک د ښه (واضح) ښکاره کېدلو دپاره ښه زمينه او مساعد ميدان ادبي پارچې او د قصو کتابونه دي، خو چه ترجمه مرجمه نه وي او د پښتو د د ماغ محصول او د پښتون د علم او ذکاء تحفه وي او د پښتنو د ماحول او پښتني رواياتو ځنې يې الهام اخيستى وي، بل د دې سير د سرعت د پاره انتقادات هم ډېر خدمت کوي او دا حرکت تر يو حده ګړندی کولی او منظم کولی شي.

بايد په دې ضمن کښې له انتقاداتو نه غفلت ونه کړو او همېشه د انتقاد په وسيله د سبک د خرابوالي مخه ونيسو، خو شرط دا دی چه ليکونکی به خفه کېږي هم نه؟

ما مخ کښې وويل چه (د پښتو په خپل رنګ کښې ليکونه شروع کړو) زړه مې غواړي، دا ټکی په غټ قلم وليکم او يا دلته درکلام د فن دقايقو ته لاس واچوم او خپل خلک خپل مطلب ته ښه ملتفت کړم، خو وېرېږم چه دا لنډه جمله به زما مطلب ښه ادا نکړي او چه زما په زړه کې څه ګرزي، د هغې به ښه افاده ونه کړی شي. د پښتو د خپل رنګ نه غرض نامانوس لغات او کلمات نه دي، چه څوک دې په خپل ليک کښې هرومرو راوړي، د دې دا مطلب نه دی چه پردي کلمات دې هډو څوک وايي نه؟ رنګ هم عيناً د سبک په شان يو جوهري موجوديت دی، چه له ډېره وضاحته يې تعريف لږ څه ګران دی، خو جلوه يې ډېره څرګنده ده، د حميد بابا دا بيت راياد شو:

که مې تېره مغلواله د رقيب کړه

زه به نه يم زېړولی پښتنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګورئ! دلته کوم لفظي صنعت او يا تخيلي ابتکار موجـود دی؟ چـه دا بيـت د پښتنو په ذوق دومره خوږ لګي او دومره ډېر خوند ترې اخلي! دلتـه نـور څـه نشته، د پښتو خپلې قدرتي رنګ ځلېږي (ومن احسن من الله صبغة) دلته د يو پښتني اشکال تصوير باسي او پښتني سوګند خوري.

په يوه بله مصرع چه معاصرينو ملګرو کښې چا ويلې، زما دومره خوښه شـوې ده چه تراوسه مې لا خوند په خوله کښې دی، هغه داده:

وايي پښتانه په هر چا خپل وطن کشمير دی. دلته هـم نـور څـه نشـته، يـو پښتني ضرب المثل، لکه مرغلره چه سړی په ښه تناسب په هار کښې پېيـي، پيل شوې ده.

اوه! نثر مې پر ېښوده، د نظم ته مې خوله واچوله، معاف مې کړئ! خو ناکام دی، غواړم د پښتو دمخه پرده لرې کړم چه رنګ يې ښکاره شي.

او د دغه رنګ چلوه در وښيم هر چېرته چـه وي، مطلـب دادی چـه پښـتني منطق، پښتني امثال، پښتني جذبه د پښتو اصطلاحات او محاورات پـه خپلـو ليکنو کښې داسې ښکاره کړو، لکه يو مصور چه تابلو جوړوي او هلته د رنـګ اميزي مهارت استادانه وښيي. غرض دا دی چه هغه اوږدې او کږې وږې جملې چه سل موقوفه جملات،لکه (راغلی... وړی... تړلی) په پوه شوی و، تمام نه کړو او د مطلب ټکي ته له کږو وږو لارو نه رانشو او له کرغېړنو ترکيبـاتو نـه ځـان وژغورو او هغه څه چه د پښتو روح د هغې نه بېزاره دی، بېزار شـو او د سـليم ذوق په لارښودنه او قضاوت عمل وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې دې څرنګ ښځې وي؟

ښاغلو لوستونکو! ملتفت شئ زه ستاسې نه څه پوښتنه کوم؟ که ښه ملتفت شوي نه یاست، زه به د خپلې پوښتنې زیاته توضیح وکړم، نو بیا ستاسې خوښه چه څه فکر کوئ او یا کوم جواب راکوئ؟

زما سوال د ښځو د اجتماع په کیفیت کښې دی، چه آیا تاسو څه آرزو لرئ چه دا جمعیت دې په دنیا کښې څرنګ جمعیت وي؟ او د دې جمعیت بنیاد دې په څه اساساتو بنا وي؟ او د دې جمعیت کړه وړه د دنیا په (تېرو شوو او یا اوسنو) جماعاتو کښې کومې ډلې ته ورته وي؟! او کومه نمونه دې ایډیال وي. د دې معنی دا نه ده چه ګوندې ستاسې آرزو د دې جمعیت په جوړېدلو کښې کوم ښکاره تاثیر لري او یا جمعیت، لکه لندې ختې. په هر صورت چه تاسو وغواړئ، بدلېدای شي. دا سوال فقط ستاسو د هدف د تعینولو او معلوملو دپاره طرح کېږي او اقلاً که ستاسو خپله آرزو تغیر کړی شی، دا هومره تغیر لوی کار دی، که نه، دا سوال چه جمعیتونه څرنګ جوړېږي او دافرادو خوی بوی، کړه وړه، عادات او اخلاق د څه عواملو په اثر منځ ته راځي او یا له منځه ځي او یا دا څیزونه تر کومه حده ثابت او تر کومه حده متغیر دی، بېخي ګوښی سوال او ځانله مضمون دی او په دې مضمون کښې ننوتل ځان په نورو سوالونو کښې ورکول او کتابونه لیکل غواړي. اوس به ځان په نورو سوالونو کښې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکوم او د کتاب د لیکلو شوق به هم پر پرېږدم، ځکه تاسې يې د لوستلو حوصله نه لرئ او زه يې د لیکلو فرصت (یا استعداد). نو راځئ زه بیا تاسې وپوښتم چه د پښتنو د جمعیت نه څه توقع لرئ، چه څرنګ او څه نمونه جمعیت اوسـي او څه ارزو لرئ چه دا جامعه دې څه صفات او څه مشخصات ولري او هغه صـفات او هغه مشخصات چه تاسو خوښ کړئ، سربېره پـر هغـو پـه دې کښـې څـه وایاست چه آیا (۱) دې دا جمعیت پخوانی جمعیت وي که اوسـنی (عصـري)؟ (۲) دا جمعیت دې مترقي وي که پس مانده؟ (۳) دا جمعیت دې مـوړ وي کـه وږی؟ (۴) دا جمعیت دې آزادي دوست وي که اقتدار پسـند؟ (۵) دا جمعیـت دې عالم وي که جاهل؟ ضرور تاسو د یوه پښتون په حیث د خپـل جمعیـت د پاره نېکه آرزو لرئ او دا سوالات به تاسو ته په لمړنـي نظـر مسـخره غونـدې سترګو ته درشي. یقین دی، تاسې د خپل قوم او ملت دپـاره ښـه او ښـېګڼه غواړئ او خوشحالتیا او سعادت مو پرې لور بېرې، نو به ارومرو ووایاست چـه دا جمعیت دې، لکه اوسني جمعیتونه په تمامو عصري صفاتو او امتیازاتو اراسـته وي، چه طبعاً به مترقي هم وي او موړ به هم وي او آزادي دوست به هـم وي او عالم به هم وي. مګر تاسو د دې قوم دپاره د زمانې سره برابرتیا، ترقي او لوړتیا علم او پوهه، اقتصادي بهبود او مړتیا او... غواړئ، باید دې ته مو هم پام وي چه آیا پښتانه به هسې پښتانه چه تاسو لیدلي و، پاتې شي که نه؟ آیا د دې قوم د موجوده حالت د بدلېدو سره سره به په دوی کښې څه نور بدلون هم راشي که نه؟

ځینې وخت په انساني جوامعو کښې یوه مخصوصه عقیده حکومت کـوي او د هغې عقیدې په ترځ کښې خاص کلمات او مصطلحات رواج شي او ځینې وخت بعضې کلمات پر اذهانو احاطه او سلطه پیدا کړي چه د هغـوی الفـاظو ځینـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بعضې عقايد زېږي او دا عقايد د جمعيتونو د بنياد (تهداب) ګڼې شي او د هغو خوځول او لرې کول ګواکې دنيا خوځول او ړنګـول دي، دنيـا خوځــوونکي او ړنګوونکي د جمعيت دښمن ګڼلی شي او د لوی او زاړه تر سترګو به راځي، نــو دې دښمنۍ ته هر څوک زړه نه ښه کوي، نو کله دا عقيدې او کلمــات قرنونــه قرنونه په خپل قوت پاتې شي او د زمانې په تېرېدو يې (لکه مزمن مرض) قوت نور هم پسې زيات شي او کله کلــه دا تيــرې د زمــانې ســېلاب وخوځــوي او وغورځوي او بناء ورسره ورانه کړي. په هر حال د مثال پــه ډول يــا د مليــت د ذهنيت او پر مليت باندې د اعتقاد سره سم ډېــر فرعــي عنــاوين او منشــعب شوي ذهنيتونه يا معتقدات منځ ته راغله، لکه ملي آزادي، ملــي غــرور، ملــي ژبه، ملي تاريخ، ملي عنعنات او روايات، ملي ادب او ملي صنايع، ملي اقتصــاد او دا ټول څېزونه سره راغونډ شول، په پای کښې د مليت فلسفه تــرې جــوړه شوه او د يو خاص اعتقاد شکل يې پيدا کړ چه پر دغه معتقداتو باندې مومنانو او د دغه کلماتو مينانو په خپل نصب العين باندې ثبات او ټينګار او ســر تنبګي مقدسه وګڼله او په دغه لار کښې فداکاريو او جنجالونو قبلولو ته حاضــر هــم شول.

اوس نو راځۍ په مخکښې سوالاتو باندې اول غور وکړو او د هغو تــاثيرات او د هغو نتايج د هغو عکس العملونه او د هغوی فايدې او ضررونه ښه وڅېړو او بيــا هغه د خپلو آرزوګانو او هدفونو سره چه په زړه کښې يې لرو، تطبيــق کــړو او وګورو چه آيا د ټاکلي هدف ته د رسېدو په لاره کښې مو په خپل لاس خنــډو خار پيدا کړی که د منزل مقصود ته د رسېدلو دپاره مو تسهيلات راغونډ کړي دي. ايا د خپلې آرزو سره مو سم حرکت کړی او که د خپلې آرزو نه مو خــلاف قدم اخستی دی او د ټولو نه اساس دا د سنجس وړ ده چه آيا دا آرزو صحيح او

(c) ketabton.com: The Digital Library

معقوله هم ده که نه، دې آرزو ته د رسېدلو دپاره وسايل برابر او مناسب دي که نه او که د غلطې غايې دپاره مو غلطې وسيلې اختيار کړې دي؟

پر دې سوالونو باندې نظر کول او د هغو پر نتايجو او عواقبو باندې غور به د خپل عنوان د سواليې په چوکاټ کښې کوو او سمدستي به د هغې نه نه وځو، يعنې د اچه پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟ په دې لحاظ به مونږ او تاسې د مليت اساس مسلم فرض کړو او سمدستي به بعضې مشکلات چه د مليت يا د پښتونوالۍ په چوکاټ کښې راځي، حل کړو او دا فرعي سوالات چه د ملت د اساسي نظريې مولود دي، لکه ملي ادب، ملي صنايع او ملي تاريخ به بل بحث ته پر ېږدو، نو اوس به خپلو پنځګونو سوالونو ته وګرزو او بيا به يې تکرار کړو او جوا ب به يې واخلو.

(۱) دا جامعه دې اوسنۍ جامعي وي که پخوانۍ:

د ژوندون شرايط د مدنيت سويه انساني جوامعو ته يو خاص رنګ ورکوي او هر څومره چه دا شرايط او دا سويه سره متشابه او ورته وي، هومره انساني مختلف جوامع (دا اختلاف د زمان په لحاظ وي او که د مکان) سره متشابه او يو بل ته ورته وي. پخواني يونانيان او د جاهليت د زمانې عرب د قرون وسطی اروپايي جوامع او د ايشا پس مانده ملتونو سره ډېر شبيه وو، د دوی د فکر طرز، عادات او روايات حتی مذهبي تفکرات بدوي او ابتدايي دي.

هو! څومره چه د مدنيت سويه او يا د ژوند شرايط فرق وکړي، هومره د فکر طرز او د ژوندانه اسلوب فرق کوي، نو په دې لحاظ د بعضې پښتنو د پښتون خواهۍ آرزوګانې (تر کومه حده چه ما ته معلومې شوې دي) دا دی چه د هر پښتون ځلمي فريضه ده چه قدم په قدم دې د خپلو پلرو نيکو پسې و لاړ شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د پښتنو د دودونو دستورونو دې ډېر احترام وکړي، په ناسته ولاړه، روغ بر، اغوستنګ او فېشن کې دې د زړو پښتنو مقلدان وي، نـو دا آرزو ګـانې د دې جمعيت د اوسني توب سره مغايرې معلومېږي، ځکه نوی عصر د خپـل ځـان سره نوي مقتضيات او ايجابات، نوي آداب او نوي فکرونـه، راوړي او زاړه آداب او زاړه فکرونه د حيات زوړ طرز او د جمعيت زوړ فېشن د منځه وړي، نو دغـه آرزو چه د دې جامعې د تجدد دپاره موجـوده ده، د داســې هـدف سـره نـه جوړ ېږي.

(۲) دا جامعه دې مترقي وي که پس مانده؟

انساني ابتدايي جوامعو کښې چه حکومتونه (په تمامه معنـــی) نـه و موجــود، دوی د خپل کار روزګار امنيت او ګډ ژوندون د پاره څه ابتدايي تشکيلات لرل او د خپل مدنيت د سويې سره سم يې بعضې اجتماعي موسســات درلـودل، د مثال په ډول يو د دغو اجتماعي تشکيلاتو يا موسساتو د جملــې نـه قبـايلي تشکيلات چــه پــه هغــو محيطونــو کښــې چــه دايمــي هــرج و مــرج او نــه خلاصېدونکې کشت و خون موجود و، د قبيلې تشکيل د موجــوده پوليســو او عدلي تشکيلاتو نه زيات ضروري و، هغه وخت افراد د کورنيو په سيوري کښې او کورنيو د عشايرو په چوکاټ کښې د خپل معيشت د ادامې دپـاره محتـاج و (او يا د اصطلاح سره سم) د غلو د وېرې کور او کلی شوی و، کــوم وخــت چــه مدنيت ترقي وکړه او اجتماعي علاقې زياتې شوې او قوي حکومتونه مــنځ تــه رالل، دغه ټول تشکيلات ورو ورو د منځه لاړل او يا ضعيف شول او يا په نويــو موسساتو او تشکيلاتو کښې محو شول او د يو مذهبي يا ملي سازمان په حيث تمام وظايف او اقتدار دولتونو ته منتقل شو او د ملــت مفهــوم يعنــې د لــويې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جامعې صورت تحقق اختيار کړ، ترڅو چه انساني افراد و د يوې خاصې قبيلـې په نامه نور يو بل نه پېژانده او يوازې د مليت او د وطنيت چوکــاټ د مشــترکو منافعو يا مشترک قدر د پــاره کــافي وګڼــل شــول او د تعــاون او ورورۍ روح محدودو فضاګانو نه اوچته شوه او په لويه فضا کښې يې په الوتلو شروع وکــړه او د همکارۍ او معاونت روح په لويه ساحه او په يو غټ تشکيل باندې منځ تــه راغله، نو که قبيلوي حساب د پښتو مميزه وي او که دا قبايل او عشاير پــه دې لوی چوکاټ کښې د ننوتلو نه وروسته د پښتنوالۍ څخه ووځي، نــو د مترقــي جامعې آرزو به د پښتنو د پاره يوازې هم د دې مخالف واقع شي.

(۳) دا جمعيت دې موړ وي که وږی؟

ماړه جمعيتونه د وږو جمعيتونو نه په خوی بوی او دود دستور کښې څه لږ ډېر فرق لري. اقتصادي اوضاع د قوم پر کلتور د ژوندانه په رنــګ او اســلوب ډېــر ښکاره تاثير لري، د قوم د اقتصادي حالت ښه کېدل په زراعــت او تجــارت او صنعت بنا دي او د دې سره د اقتصادي بناګانو انکشاف په ماشــين او عصــري تجهيزاتو پورې اړه لري، ماشين او عصري تجهيزات ځان سره څه نوي ايجابات او مخصوص مقتضيات لري او په دې اجتماعي مؤسساتو کښې تطور او تحــول پېښوي، نو کوم وخت چه دا جمعيت موړ شي بيا به ستاسو په اصطلاح هغــه د مړې ګېډې پاړسي هم وايي او داسې پښتانه چه دا نن دي او يا پرون ۇ ضــرور به نه وي، نو که تاسې نه غواړئ چه پښتانه دې د خپل موجوده پښتني موقــف نه اعتزال وکړي، نو د دوی د مړېدلو آرزو ستاسو د هدف سره منافات لري.

(۴) دا جمعيت دې آزادي دوست وي که اقتدار پسند؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اقتدار پسندۍ جرثوم په فاميلي تربيت کښې پروت دی او ترڅو چه پـلار د زوی او زوی د کشر ورور د پټو سترګو اطاعت غواړي او ترڅو چه مېړه پر ښځه د بادار او مالک په څېر حکمروايي کوي او ترڅو چې د کلي مشران او د اولـس سپين ږيري کشرانو ته په خپلو کورنيو او يا اجتماعي چارو کښې د رايې حــق نه ورکوي، تر هغه وخته د آزادي پسندۍ دعوې بې فايدې او بې اساســه ده او تر هغه وخته چه کشران او واړه د مشرانو او د زړو پــه مقابـل کـې اطاعــت او تسليم (په حقه وي که په ناحقه) خپله اخلاقي فريضه او ملي آداب ګڼــي، تــر هغه وخته د آزادي پسندۍ روح منځ ته نه راځي. دا لا څــه کــوئ چــه آزادي پسندي يوازې د اقتدار په مقابل کښې نه، بلکې د نورو علايقــو او عوايقــو پــه مقابل کښې زياته ضروري ده. ډېر اجتماعي او عنعنوي قيود شته، ډېر خرافات او اوهام شته، ډېرې وېرې او ملاحظې شته چه افراد د ځنځير په شــان چــاپېر دي، نو که پښتون د دې قيودو په مقابل کښې د آزادۍ بېرغ اوچت کــړي، کــه پښتانه د عنعناتو او روايــاتو، د اوهــامو او خرافــاتو ځنځيرونــه وشــلوي او د احساساتو په عوض منطق ته متوصل شي او دېخوا په مقابل آينده ته ســترګې ونيسي، آيا بيا هم تاسې دا پښتانه پښتانه ګڼئ که يې ګڼئ، نو په رښتيا تاســو د دې جمعيت دپاره آزادي پسندي خوښوئ او که نه اقتدار پسند جمعيت مــو په کار و، خو زمانې د رنه آزادي پسند کړو او په خپله آرزو کښې ناکامه ياست.

(۵) دا جمعېت دې عالم وي که جاهل؟

دا جمعيت دې ضرور عالم وي او عالم ضرور د جاهــل ســره فــرق لــري، کــه بېسوادي او ناپوهي د دې جمعيت له منځه ورکه شي، له دې اولس نه بــه ډېــر ښه او باصلاحيته جمعيت جوړ شي، د دې اولس طبيعی او قدرتي استعداد بــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره ښه مجری پیدا کړي، مګر افسوس بیا به ورته تاسې ملا وایاست او پښتنو به یې نه ګڼۍ.

نو راځۍ په دې سوالونو باندې په سړه سینه غور وکړئ او بیا د هغې جواب ووایئ. دا جواب ما ته مه وایاست، دا جواب خپل ځانته، خپلو کشرانو ته، خپلو همکارانو ته، د یو اجتماعي هدف په حیث ووایئ او یا یې اقلاً په خپل لوح ضمیر کښې نقش کړئ، اما په یاد لرئ او دا خبره مه هېروئ چه د تحول قانون او د تطور جریان ستاسو تابع نه دی او هغه خپل کار کوي تحول او تطور د جماعاتو نه همېشه بل څه جوړوي او بل ځای ته یې بیایي، ستاسو به یوه سترګه خاندي او بله به مو ژاړي، مګر د دې جریان سره به ځۍ منتها د دې قانون دوه وجهې معلومې دي، یوه دا چه یوه بدوي جامعه، لکه تخم نشو او نما کوي او د تخم په نشو ونما کښې د وړې ذرې نه ونه جوړ ېږي، ښاخونه او نیلې یې هرې خواته غزېږي، مېوې او ګلونه یې هره خوا رژېږي، پیوندونه او تصرفات په کښې کېږي.

خو نوم او هویت یې نه بدلېږي او کله دا تحول او تطور په بل صورت کښې راښکاره شي چه د قوم نه، لکه مواد خام د حیاتي شرایطو په ظروفو او د زمانې د انقلاباتو په اور کښې صابون جوړ کړي، هغه وخت هویت هم له منځه ځي او د پخواني څیز په عوض یو بل نوی شی منځ ته راځي چه یوازې اوتومیستان[1] هغه پېژني او بس.

نو ای خدایه! ته ښه پوهېږې چه د پښتنو نه به څه جوړ ېږي، دوی ته خیر کړې - لا علم لنا الا ما علمتنا انک انت السمیع العلیم.

اوتومیست د اتوم پوهان. ۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ په خواوشا کښې

ګمان کوم د انسان د انسانیت حقیقت چه تر کوم حده پــه حافظــه پــورې اړه لري، هومره به د ده په نورو نفسیاتي کیفیاتو پورې تړلی نه وي. د انســان پــه تعریف کښې د حیوان ناطق فکر کوونکی حیوان جملــه مســلم تعریــف ګڼــل شوی دی، که مونږ هم دا تعریف قبول کړو، نو بیا هم د حافظې تــاثیر د ده پــه فکر او منطق باندې دومره څرګند معلومېږي چه بې د هغې له وجوده انســان د دې خاصې (نطق او منطق) خاوند کېدی نه شي.

که انسان د حافظې نه محروم پیدا شوی وای، د ده فکر به څه رنګ د جزئیــاتو نه کلیاتو ته منتقل کېدای؟ او څه رنګ به یې د کلیاتو نه جزئیــه اســتنتاجات کولای شوای؟ که د خاطراتو په تخته کښې څه مسلم او بدیهیه قضایا ثبــت او محفوظ نه وای، ده به څه رنګه په هغو قضایاؤ نور قضایا متفرع کــولای؟ او لــه هغو نه به یې نوي معلومات او تازه فکر حاصلولای؟

که د انسان حافظه نه وای، ده به څه رنګه د نورو تجاربو نه استفاده کــولای او په څه شان به یې د زرګونو کلونو انساني علمي میراث د پلار نه زوی او له زوی نه لمسي ته پرېښودلای؟

که دا د پلرونو نیکونو د تجربو ماحصل مونږ ته سینه پــه ســینه نــه رامنتقــل کېدای، هغه وخت به هر څوک نوې تجربې او نوې مطالعې ته محتاج وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصیت یا خودي د (زه) او (من) مفهوم د حافظې له برکته محقق دی.

شخصیت د خاطراتو تسلسل دی، د ژوندانه د جریان مختلفې خواوې، وړوکتوب، لویوالی، د ناپوهۍ دوره، د پوهې دولت، غم او ښادي، پرون او نن ټول په حافظه کښې راغونډ شي او زه او ته ترې جوړ شوي یو.

دا د حیات تغیر او تحول د حافظې له برکته په شخصیت کښې تغیر نه راولي او که نه هغه د اولې ورځې پیدا وړوکی د ګور په غاړو ولاړ زاړه سره هیڅ شباهت نه لری، که د حافظې او خاطراتو د تسلسل کومک نه وای، دې شخصیت به هېڅکله نه ویلای چې هغه وخت ؤړ وم او اوس زوړ یم.

ژوندون پخپله یو بهیر (جریان) یا عملیه او یو حرکت یا تکامل دی.

د دې جریان مبدا ماضي او غایه یې مستقبل دی.

دا جریان د شخصیت په سواحلو کښې رابند شوی او د حافظې په کارګاه کښې د هغې سینما فوتوګرافي شوې ده او د معرفت او احساس سیند ترې جوړ شوی دی.

که دا لوی بهیر په دې واړه فلم کښې نه وای ضبط شوی، مونږ به هېڅکله د ژوندانه د سیند موجودیت ته ملتفت نه وای او په حیرانتیا او لالهندتیا به مو شپې ورځې تېرولای.

نه! زه تېروتم، حیرانتیا هم د فکر مظهر او تعجب هم د عقل مولود دی، فکر چه خپل نارسائي او عجز ته ملتفت شي، حیرانتیا ده او چه کله د خپلو خاطراتو په خزینه کښې د یوه مظهر ساری پیدا نه کړي، تعجب دی.

که حافظه نه وای، زه حیران یم مونږ به د حیرانتیا په عوض څه لرلای؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ؤ د یو فرد ضرورت حافظې ته! همدارنګ انسان په مجمـوعي هیئـت چـه جمعیت باله شي، تاریخ ته د حافظې پـه څېـر احتیـاج لـري. څـومره چـه د شخصیت مفهوم بې د حافظې له وجوده ناممکن دی، همدارنګـه د اجتمـاعي موجودیت په تاریخ او تاریخي روایاتو باندې بناء دی.

همدا سبب دی چه له ډېرې پخوا راهیسې، لکه انسانی افراد چه حافظه لـري، انساني جوامعو تاریخ درلوده او دا علم یا دا اجتماعي مظهـر د یـو څـو نـورو لومړنو او ضروریه علومو او اجتماعي خواصو په قطار کښې ډېر زوړ او قـدیمي باله شي.

کوم وخت چه لا د خط اختراع نه وه شوې، کوم وخت چه انسـان د خښـتې او پوټکي نه د کاغذ کار اخست، هغه وخت تاریخ موجود ؤ او دا تاریخ د افرادو په سینه کښې د شعر په پیرایه کښې د زړې دنیا په خـاطره کښـې محفـوظ ؤ، د پلار نه زوی او د زوی نه لمسي ته، لکه نور متروکت میراث پاتې کېده.

دا تاریخ په شعر او قصو کښې، په افسانو او ډرامو کښې لکه دیني مراسـم پـه احترام ساتل کېده.

هغه وخت تاریخ سره دیني رنګ موجود ؤ، د خرافاتو او عنعناتو سره ګکړ ؤ.

په روایاتو او عنعناتو کښې د انسان د اجتماعي خواصـو درې مهمـې خـواوې څرګندې دي:

اول د انسان د اجداد پرستۍ خاصه.

دوهم د انسان د جنګجوئي خاصه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دریم د انسان د قدامت پسندۍ خاصه.

که مونږ د تاریخ د تکوین په فلسفه غور وکړو، دا درې عامله پکښې بېدخله نه معلومېږي، په دې ترتیب:

۱- هرکله چې انسان د مدنیت په دغو ابتدائي مراحلو کښې د مذهب په لحاظ اجدادپرست، دوی به خپلو پلرو، نېکونو ته د تقدیس په سترګه کتل او دوی به ئې اسماني او ملکوتي موجودات (مخصوصا له مرګه وروسته) بلل.

د تاریخ په ترتیب او تکوین کښې یو عامل د انسان د ا روحیه وه چه بایـد د دغو درنو او محترمو مشرانو او پیشوایانو ګفتـار او کـردار، ژونـد او ګـوزران، کارنامې او واقعې ثبت او حفظ کړي.

۲- انسان د بدویت په مرحله کښې جنګجـوئي او توریـالیتوب تـه لـه نـورو فضایلو نه زیات اهمیت ورکاوه او همدا سبب ؤ چـه دوی بـه د خپلـو اسـلافو جنګي کارنامې، د دوو قبیلو ترمنځ شخړې او د تاخت او تـاز واقعـې پـه ډېـر شوق او افتخار پېړۍ پېړۍ زوتولې او هغه به یې د اجتماع پـه مدرسـه کښـې ګردانولې او د دې واقعاتو یادولو، ګردانولو د تاریخ حیثیت درلود او د دې قصو زده کوونکي یا جوړوونکي مورخین وو.

که تاسې ښه ځېر شئ، و به وینئ چه د انسان دا روحیه د هغه وخت په شعر او ادب کښې په آرت او صنعت کښې ډېره ښکاره او څرګند مظهر لري، رزمـي او حماسي رنګ غالب معلومېږي. همدارنګ دې مظهر په تاریخ نګارۍ کښې (که تاریخ نګاري ورته وویلای شو) هم ځان ښوده او تـاریخ بـه زیـات د جنګـي کارنامو داستان او د رزمي واقعاتو ډرامه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د قدامت پسندۍ روح لړو ډېر د هر انسان سره شته او نن هــم دا روحيــه ښه ښکاره او څرګنده ده.

ډېر څيزونه دي چه اوس ئې هم مونږ محض د قدامت په لحاظ عــزت ســاتو او ډېر مظاهر په مونږ کښې شته چه د عنعناتو په زور حکومت کوي.

مګر د علم د تجديد (رنسانس) د دورې نه راپه دېخوا انسان تر ډېره حــده دا روحيه بايللې ده او د ماضي په عوض مستقبل ته زيات امېد وار معلــومېږي او اوس هر شي ته په دې لحاظ په درنه نه ګوري چه ګوندې دا پخوانو ويلی او يــا ئې کړی دی.

په علومو کښې د پخوانيو افکارو ته محض د علم او د تــاريخ پــه لحــاظ ارزش ورکوي او د علمي استفادې په لحاظ نويو نظرياتو ته هــر څــومره چــه زيــات وروستی وي، په زيات اهميت قايلېږي.

مګر د هغه وخت انسان د اجدادپرستۍ په ترڅ کښې د ماضي پرستۍ په مرض هم اخته ؤ.

دوی ګمان کاوه چه زړه زمانه د نوې زمانې نه بختوره وه، دوی تصور کاوه چه د انساني طلائي دوره د ايام حاليه په ترړميو کښې ورکه ده، دوی فکر کاوه چــه ګوندې فضيلت او عدالت، پوهه او لياقت په پخوانۍ زمانه کښــې د هغــوی د ز مانې نه ډېر ؤ، نو دا دريم عامل هم د تاريخ په ترتيب او تکوين کې بې تــاثيره نه ؤ.

دوی غوښتل چه د دغې بختورې زمانې خبرې واورې او د تېرو شويو خلکــو د يادولو نه خوند واخلي او د خپل تريخ ژوند انه بدبختي لږ ساعت هېره کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرانو لوستونکو! تاریخ هم تاریخ لري او لکــه نــور اجتمــاعي مظــاهر دا هــم همېشه په یو شان نه دی پاتې شوی.

تاریخ د سینو نه لوحو ته او د لوحو نه پوټکو ته او د پوټکــو نــه کاغــذونو تــه رامنتقل شو او د دې تبدیل انتقال سره د تاریخ بڼه هم بدلېده، یعنې یــوازې د تاریخ په ظرف کښې فرق نه راته، بلکه مظروف هم تغیر کېده او تاریخ د ارباب الانواعو د روایاتو نه د انساني جوامعو واقعاتو ته راوګرځېد، ځان ئې و ځانده او خپلې زړې بڼې یې وغوړولې، د خرافاتو نه لږ لږ لرې کېده او د افسانې نه زیات حقیقت ته راوړاندې کېده.

دا وخت د دولتونو واقعاتو جنګي پېښې، د حکمرانانو تغییر او تبدیل په دقــت سره قید شول او د نورو ملتونو په سرګذشت کښې هم تاریخ نګارانو تحقیقات شروع کړل.

په دې دورې کښې ګویا تاریخ د محلي روایاتو د سیمې نه او د جنګي کارنــامو د دائرې نه راووت، مګر بیا هم د تاریخ په مخکښې د تحول او تکامل مزل پاتې ؤ او تقدیر د ده په تندي کښې څه نور تغییرات هم ښکلي وو.

په دې منځنۍ مرحله کښې د عربو پوهان او د اسلام د مدنیت پېشقدمان پــه ایران افغانستان او نورو ځایونو کښې ډېر دخل او برخه لري، مګر لا هم تــاریخ د ملتونو د اجتماعي حالاتو د څېړلو دپاره کومه د ستاینې وړ توجه نه وه کړې او د تاریخ فروعو ته چه دا اوس هره ورځ،لکــه تنکــۍ څــانګې زرغــونیږي او لوئیږي، د چا پام شوی نه ؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اوسنۍ زمانه کښې سربېره په دې چه د مدنيت تاريخ او د سياست تاريخ، د دې تاريخ او د هغې تاريخ مدون او مرتب شو او يو لوی او عظـيم لټريچـر يـې جوړ کړ، د هر شي ذکر چه کېږي او يا هره موضوع چه ليکل کېږي، د موضوع د تعريف سره سم د مبحث عنه تاريخچه هم ليکي او بيا اصل مطلب ته ورځي.

همدا سبب دی چه دا تاريخونه او تـاريخچې دومـره ډېـرې دي چــه د هغــو فهرست ترتيبول پخپله لوی لټرېچر کېدی شي.

د فلسفې سره د فلسفي تاريخ او د اقتصاد سره د اقتصاد تاريخ مل دی، مگـر د موجوده تاريخ نګارۍ په اسلوب کښې د ملتونو او قومونو د اجتماعي مظاهرو خواته زياته توجه د ډېر قدر وړ ده.

د يـو ملـت د احـوال او سرګذشـت مطالعـه د دوی ادب او تهـذيب، د دوی اجتماعي تشکيلات او مؤسسـات، د دوی اقتصـادي او بـدني حالـت، د دوی معاشرت او د فکر راز، د دوی روزانه مشاغل او ناسته ولاړه په اهميت او ارزش کښې د دوی د سياسي واقعاتو او دولتي جرياناتو نه زياته ده او پخپله د تاريخ نه د تاريخي فلسفې سره زيات قرابت لري او د فکـر د انکشـاف او د خونـد او لذت په لحاظ ډېر قېمت او اهميت لري.

دا ؤ د تاريخ تاريخ!

پاتې شو د تاريخ اسلوب چه هغه هم يو ځانله مبحث دی او په دې چه تاريخ د اسلوب په لحاظ څه طريقې غوره کړي او يا پـه کومـه لار روان دی، د تـاريخ منطق څه قواعد او مقررات لري، ډېر اوږد بحث او څېړنه غواړي، دا اسـلوبونه چه تاريخ د تاريخ طبيعي او انتراپيولوجي او اتنالوجي او ارکيـالوجي پـه رڼـا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېږي لیکل کېږي اویا تاریخ او د تاریخ فلسفه سره څه رنګ اوړده په اوږده روانېږي یا د تاریخ مختلف شقوق او فروع تجزیه کېږي او څه رنګ تحلیلېږي، ډېرې خبرې او ډېر کاغذونه تورول غواړي، مګر زه دلته تاسې یوې نکتې ته ملتفت کول غواړم او تاریخ ته د یوې بلې زاویې نه ګورم او غواړم تاسې هم له دغې زاویې نه د هغې تماشا وکړئ.

تاریخ له درو عناصرو نه جوړېږي او یا له درو خامو موادو نه په لاس راځي او یا درې جزونه د تاریخ دپاره د جود د علت حیثیت لري او هغه درې عناصر دادي:

۱- تاوده واقعات.

۲- ساړه واقعات.

۳- غیر مرئي واقعات.

(۱) تاوده او ساړه واقعات:

تاسې به دا د ساړه جنګ او تاوده جنګ اصطلاح اورېدلې وي، زه هم د دې اصطلاح نه الهام اخلم او د خپلو مصطلحاتو دپاره هغه استعمالوم.

شخړې ته تود جنګ او تبلیغ او پروپاګنډ ته سوړ جنګ وایه شي. واقعات هم دغه سره او توده خوا لري او دا تودې سړې دي چه د تاریخ په تکوین او د جوامعو په سرنوشت کښې دخل لري.

تاریخي واقعاتو ته د عمومي تاریخ او اساسي تاریخ په لحاظ تاوده واقعات او د مدني او اجتماعي تاریخ په لحاظ ساړه واقعات ویلی شو، په بل عبارت هغه واقعات چه د یو جمعیت په سرنوشت باندې په ښکاره لوبې کوي او د یوه حال

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه يې بل حال ته بدلوي، لکه جنګونه، فتوحات د رژيمونـو تغييـر او تبـديل، ديني او مذهبي انقلابات. دا ټول تاوده واقعات دي، اما د دې سـره يـو شـمېر ساړه واقعات هم روان وي چه د يو ملت د سرنوشت په تغيير کښـې تـر ټولـو واقعاتو زيات مؤثر دي، مګر څوک ورته په اول کښې ښه ملتفت کېږي نه، مثلا: په يورپ کښې يو خوا جنګونه روان وو او ملي حکومتونه منځ تـه راتلـل او د طوائف الملوکيو نه متمرکزو حکومتونو ته د سياسـت روش تغييـر کـاوه او دا وقعات ډېر تاوده او مؤثر ګڼل کېدل، مګر له بلې خوا يو بې نومه او بـې نشـانه انسان په يو کونج کښې د مطبعې د لومړنۍ اختراع په تطبيق بوخـت ؤ، مګـر دې بې نومه سړي ته چه وروسته وپېژندل شو، هغه وخت څوک ملتفت نه شو چه څه کوي؟ او د هغه وخت خلک او يا لويان چه په دولتي ادارو او يا جنګـي سازمانونو کښې مشغول وو، له دغه سړي او د ده د اختراع نـه هـډو خبـر نـه شول، مګر د ده اختراع د دنيا ښه وګرځوله، د علم او تعليم د پيشرفت دپـاره، د دنيا د يو بل سره د نژدې کېدو دپاره او د يو بـل نـه دخبرېـدو دپـاره د ده اختراع هغه کار وکړ چه د دنيا يو فاتح هم نه ؤ کړی. همدا شان په افغانســتان کښې له يوې خوا چنګېز راروان او د وينو او د اوښکو سېلاب بهېـده، ښـارونه روانېده او بندونه نړېده او دا واقعه ډېره توده او مؤثره وه، مګر د بلې خوا نـه د دنيا په يو بل ګوټ کښې يو حرکت روان ؤ چه هغـه د چنګېـز د واقعـې نـه د افغانستان د خرابۍ دپاره ډېر مؤثر ؤ، مګر څوک ورته نه ملتفت کېدل.

دا واقعه د کشتي رانۍ پيشرفت او د بحرونو د لارو ګودرونو زياته پوهه وه، چه ځينې مملکتونو ته په لاس ورتله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دنیا کښې تجارت او معامله د ممالکو په منځ کښې د وچې د لارو نه د کاروان په وسیله ډېره معموله وه، افغانستان د دې کاروان په لار کښې واقع ؤ، د افغانستان ترقي او پېشرفت، د لویو ښارونو وجود او دارو مدار ټول په دې موقوف ؤ.

کوم وخت چه دا د وچې تجارت لمدې ته منتقل شو او افغانستان نور د شمال او جنوب او د شرق او غرب د اتصال جنکشن پاتې نه شو، ښارونه وران، خلک بېوزلي، ملک د انزوا په حالت کښې پرېووت، د نورې مدني دنیا سره ارتباط وشلېد او د دې ارتباط د شلېدو په سبب ذهنونه محدود، فکرونه کوتاه او اقتصادي حالت ابتر شو.

دا آفت په مونږ چنګېز نه شو راوستلای، بلخ ډېره لږه موده پس ودانېدلای شو، لیکن شرط داؤ چه تراوسه د ترکستان کاروان هندوستان ته په دغه لار تللای.

د نادر افشار سره مونږ هم هندوستان ته تللي وو او د بېرته راګرځېدو په وخت کښې مو ځان سره څه جنګي غنائم راوړل، مګر زما په ګمان لومړنی (قره کلي) مېږه چه په شمالي افغانستان کښې لنګېده، هېڅوک پرې خبر نه شو، مګر د هغې تاثیر په دې مملکت کښې د دغو غنایمو نه زیات ؤ، لومړنی واقعه توده او دوهمه یې سړه ده.

اوس خو زما د تودو او سړو واقعاتو په اصطلاح ښه پوه شوئ، نو راځئ چه اوس د تاریخ په دریم عنصر باندې خبرې وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- غیر مرئي واقعات

سربېره په سرو واقعاتو تاریخ څه نامرئي واقعات هم لري او دا نامرئي واقعات د سرو او تودو واقعاتو په جریان او حرکت کښې که په تغییر او تبدیل کښې دخل او تاثیر لري، یعنې له یوې خوا سیاسي تاریخ او له بلې خوا مدني تاریخ، له یوې خوا واقعات او له بلې خوا اجتماعي جریانات متاثر کوي، دا نامرئي واقعات د کلوپاترا پوزه ده.

تاسې به ووایاست د کلوپاترا پوزه به لا څه بلا وي؟

کلوپاترا د مصر ملکه وه او د دې ملکې یوه پوزه وه، پوزه یې لا څه کوې چه نوره هم ډېره ښکلې وه.

د روم یو فاتح مصر ته لاړ او په دې ښځه مین شو، د دې معاشقې او مینتوب څخه یو سلسله مهم او لوی واقعات پیدا شول چه د پخواني مصر او زاړه روم په کورنیو معاملاتو او یو د بل سره د ارتباط په جریاناتو کښې ئې تاثیرات لرل.

د یورپ یو لیکوال وایي: «که د کلوپاترا پوزه یوه سانتي اوږده او یا لنډه وای، د دنیا د تاریخ مجری به بدله شوې وای.»

یعنې کلوپاترا به بدرنگه وای او رومي فاتح به په هغې مین شوای نه وای او وروستني واقعات به چه په دې مینتیا بنا وو، هېڅ منځ ته راغلي نه وای.

دا د کلوپاترا پوزه د تاریخ نامرئي خوا یا د تقدیر لوبه یا متافزیکي جنبه ده چه د تاریخ په جوړېدو او د واقعاتو په جریان کښې د هر ملت په سرنوشت او د هر قام په ژوندون کښې ډېر دخل او لوی مقام لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه پخپله د دې پوزو د ليدلو سره ډېره علاقه لرم او دا مــې شــوق دى چــه دا شان واقعات تر غور او مطالعې لاندې ونيسم، د تاريخ هر موقف په يو چارراهي كښې فرض كړم او له ورايه څلور واړو لارو ته وګورم او د ا تصور وكړم، كه دا د حوادثو عرابه د كوم اتفاق په بنا په دا بله لار ښويېدلى واى، نو له دغه حركتــه به څه نتايج لاس ته راغلي واى؟

فرويد، يو نفسياتي عالم او په نفسياتو كښې د يو خاص مكتب خاوند دى، دى پخپلو نفسياتي نظرياتو كښې د تحت الشعور تر عنــوان لانــدې يــوه نظريــه وړاندې كوي او په دې نظريه ډېرې خبرې لري او په هغو ډېرې فرضيې بنا كوي (دا چه د ده تحقيقات او تبليغات تر كومه حده منل شوي او صحيح دي او تــر كومه رد شوي او غلط دي، په ځاى دې پاتې وي.)

د تحت الشعور په ترڅ كښې وايي چه: د انسان د ژوندانه واقعات او مخصوصــاً د وړكتوب پېښې د شخصيت په تكامل او تكوين كښې ډېر تاثير لري. پــه دې صورت چه د كوچني توب خاطرات،لكــه كومــه وېــره، كومــه خطــره، كومــه خوشالتيا او كوم خپګان كومه پاتې شوې آرزو او سرته نه رسېدلى آرمــان يــا كوم كرت د پلا راو مور مداخلت او ممانعت د لوبو، وشتو په كار كښې د كوچني په تحت الشعور كښې د يو غير مرئي انتباه په صورت پاتې كېږي او دا ذخيــره شوي انتباهات په تحت الشعور كښې په راتلونكي عمر كښې پــه بلــه بڼــه يــا پيرايه څرګندېږي او د انسان په شخصيت او اخلاقــو، د انســان پــه صــحت او اعصابو ډېر ښكاره او اهم تاثيرات لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارنګه هم اجتماعي تحت الشعور کښې څه دا قبیل پټ شوي انتباهات ذخیره کېږي او د ملتونو په آینده او د قومونو په راتلونکي ماهیت باندې لــوی تــاثیر لري.

نو راځئ؟ چه په دې راز واقعاتو پسې پیلــوزې او ډېــوې راواخلــو، د تــاریخ د خاطراتو د تحلیل او د کلوپاترا پوزه ومومو.

دا مطالعه به ډېره خوندوره او دلچسپه وي.

زه به په پای کښې د خپل بحث لنډ شان تکرار او خپل پېشنهاد لوستونکو ته وړاندې کړم، هغه دا چه:

تاریخ د اجتماع حافظه ده او د حافظې اهمیت ته مو په سر کښې اشاره وکــړه، تاریخ تاریخ لري او د تحول او تکامل مراحل یې تېر کړي او تېروي یې.

په تاریخ کښې د اجتماع او تمدن تاریخ، د جنګي واقعــاتو او سیاســي تــاریخ څخه زیات مهم او دلچسپ دی.

اول ته مو ساړه او دوهم ته مو تاوده واقعات وویل. د دې واقعاتو ســره ســره د تقدیر لوبه هم روانه ده او هغه باندې د انسان کنتــرول او اختیــار نــه شــته او کلوپاترا د مور له ګېډې د خپلې پوزې سره هرومرو راځي، نو راځئ د بېکــاری وختونه د قصو او افسانو د لوستلو نه زیات تاریخ ته وقف کړو او په تاریخ کښې د سړو واقعاتو په مطالعه کښې زیات بوخت شو، زیات څه پرې ولولــو او زیــات څه پرې ولیکو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاريخ د نامرئي واقعاتو غور او تحليل د يو شطرنج د پــروبلم او يــا د معمــا د حل کولو نه زيات دلچسپ او خوندور دی، که دا معماګانې مو وځېړلې، مــونږ او تاسو به هم استفاده وکړو او نور به هم مستفيد کړای شو.

په پای کې زما مشوره د احتراماتو سره قبوله کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم په باب کې

ګورئ؟ دا ګمان ونه کړئ چه زه د علم په فضیلت کښې کومه موعظه کوم، ځکه علم د دې ښخه بې نیازه دی چه په فضیلت کښې یې څه وویل شي (افتاب آمده دلیل آفتاب) او انسان هم (زمونږ په شمول ان شاءالله تعالی) هم له دې مرحلې ښخه تېر شوی چه هغه ته د علم د فضیلت په حقله څه وویل شي. دا تصور هم مه کوئ چه ګوندې زه د علم په حقیقت کښې څه وایم، نه دا هم نه! ځکه د علم حقیقت باندې څه ویل ما غوندې سړي ته ګران کار دی. ډېره موده کېږي چه د فلسفې د قلمرو نه ټول علوم (د تجربې د طریقې په بناء) وتلي دي او استقلال یې غوره کړی دی، یوازې څه چه فلسفې ته پاتې شوي، هغه الهیات، اخلاق، او اپستیمالوجي یعنې د علم پر حقیقت باندې بحث دی چه د هغې د افادې دپاره ډېر دقیق نظر او صلاحیت په کار دی او سمدستي د دې مقالې له نظر اندازه هم بهر دی، نو راځئ چه د علم په سرګذشت باندې خبرې وکړو او د علم داستان یا د علم تاریخ باندې ځان مشغول کړو، مګر افسوس، د علم قصه هم دومره اوږده او دومره پېچلې ده چه له هره قلمه او له هرې خولې د هغې لیکل او ویل پوره نه دي، خو که ستاسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجازه وي، زه به لږ ډېر د علم د تطور د تاریخ لنډیز یا د علم د تطــور خلاصــه تاسو ته وړاندې کړم او هغه دا چه «حاصل عمرم سه سخن بیش نیست

خام بدم، پخته شدم، سوختم»

نو راځئ چه د علم تماشا هم په دې درې واړو مرحلو کښې وکړو.

یو وخت خلکو ګمان کاوه چه د یونان په خواوشا کښې او د بابل په ښار کښــې چرته یو برج دی او په دې برج کښې علم او معلومات او مغیبات ذخیره شــوي دي، په کوم طلسم او چل ول بعضې خلک ورننوزي او له هغه ځایــه د کاینــاتو اسرار او د اشیاء حقایق ځان ته معلومه وي. علم او پوهه، اختراع او ابتکار ټول د دغه برج څخه د نیک بختو لاس ته ورځي. د تکامل د نظریې نــه رادې خــوا انسان په دې پوه شو چه هیڅ یو اجتماعي مظهر د تکامل د قانون د احاطې نه بهر نه دی او علم هم د نورو څیزونو په څېر تغییر او تبدیل، حرکت او ســکون، آغاز او انجام لري او دا هم، لکه دا نور اجتماعي مؤسسات د یو خاص بدایت نــه دې نهایت ته (پرزېدلی غورزېدلی خوزېدلی) رارسېدلی دی. یعنې علم هــم د تکامل او تطور په لاس کښې لوېږي او لوېېدلی دی.

ګویا دا نظریه هغه شاعرانه مفکوره چه خامې او پختیا او رژېدل د عمر حاصل ګڼي، رښتینی بولي.

هو! لکه هرڅه چه بې د خدای له ذاته (جل و علی شانه) متغیر او متبدل وي او د تکامل د سیر په قدمونو د یو ابتدایي ناقص صورت نه یو جامع او کامل شکل ته اوړي را اوړي، دا رنګ د انسان ټول اجتماعي تاسیسات هم متغیر اومتبــدل دي. د ده علم، د ده پوهې، د ده فلسفې او دد ه فکر د تطور مراحل حــل تېــر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او تېروي يې. د دې نظريې په بنا علم هم تاريخ لري او د دې تاريخ په رڼـا کښې علم دومره اوږ پدونکی او اوښتونکی او غورزېـدونکی او پـرمخ تلـونکی ښکاري، لکه طفل چه د مور د غيږې راوزي او د حيات مراحل طی کـوي. مـوږ وويل چه علم هم د انسان د نورو اجتماعي موسساتو په شان د تکامل د قانون تابع دی او د انسان په اجتماعي موسساتو کښې يو هم دولت (حکومـت) دی، که مونږ علم د دولت سره مقايسه او مشابه کړو، زيات بـه مناسـب وي، ځکـه دولت د انسان په ځتې او علم د انسان پر مغزو حکم فرمايي کړې ده، د دولت د اوامرو او نواهيو انقياد د قانون په نامه او د علم د احکـامو د قواعـدو پـه نامـه پيروي شوې ده، دا دواړه د قوت او دسلطې خاوندان دي، نو ځکه يو بل ته سره ورته او مشابه دي.

دولت د خپل تکامل په مزله کښې درې دورې درلودې:

(۱) د پلار او د کورنۍ د مشرانو حکومت چه په پـای کښـې قبيلـوي طوائـف الملوکۍ ته منجر شوی.

(۲) متمرکزه او قوي حکومتونه چه په پای کښې ترې جهان شموله امپايرونـه (شاهنشاهۍ) جوړې شوي.

(۳) ملي حکومتونه چه دموکراسي او د عوامو حکومت د هغې نتيجه او خاصـه ده.

اوله مرحله د هرج و مرج او د انارکۍ دوره ده. دوهمه دوره کښې پـه انسـاني جوامعو کښې اداره په ډېر قوت سره ليدل کېـږي او د سـپلين د انـدازې نـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زياتيږي، د اقتدار خاوندانو ته سرونه ټيټيږي او اطاعت يې کېږي. پــه دريمــه مرحله کښې قانون د مقتدرينو ځای نيسي او جمعيت قوي کېږي.

اوس که مونږ علم د دولت سره مقايسه او تطبيق کړو، علم هم دا درې مرحلې لري چه دلته به پر هره مرحله بېله بېله پېښنه وکړو او لږه لږه به يې وڅېړو:

(۱) د هرج و مرج يا انارکی دوره:

په دې دوره کښې هر سړی د علم ادعا کوي او هيڅوک عالم نــه دی. پــه دې مرحله کښې انسان لا د تقسيم عمل سويې ته (لکه څرنګ چه ښايي) نــه دی رسېدلی، نو هر سړی هر کار کوي او هېڅوک هېڅ کار کښې (لکه څرنګ چــه ښايي) استعداد او لياقت نه لري، هر سړی هر څه چه کري، هغه ريبي او هغــه خوري، د خپلو ساتلو شويو حيواناتو نه ځان ته جامې او غذا اخلي، تجارت پــه ډېر ابتدايي مراحلو کښې ښکاري، هر څوک خپل مازاد توليدات خپل د زيــات شوي مال سره جنس په جنس بدلوي او د تاجر په نامه کومه خاصه طبقــه نــه مونډله کېږي، هره کورنی يا قبيله د خپلو رمو او ګلــو او ورشــو او څــر ســيمو حاکمه ده او د هغې د حافظت دپاره د نورو تجاوزو نه په خپل سره دفاع کــوي او د امنيې او پوليس په نامه څه نه ښکاري، د حــاکم او د قاضــی پــه حيثيــت څوک منځ ته نه راځي، داسې هم لا د علم او د پوهې خاونــدانو کومــه خاصــه طبقه نه ده جوړه کړې او د هرچا هر څه زده دي او د مکتب په نامه کوم خــاص مرکز د علم دپاره نشته، په دې مرحله کښــې دســتاره شناســي معلومــات د زراعت او مالداری په اطرافو کښې پوهه، د علاج او طبابت په نامــه ټــوټکې، د هرچا سره شته او هر سړی د خپلې زمانې دايره المعارف دی. هر سړی پــه دې وخت کښې د خپل کور يا کورنی مدرسه کښې د خپلې زمــانې راټــول شــوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلومات زده کوي، دا معلومات یا مفاهیم د مورنۍ ژبې سره سم د هر فرد مغزو ته د جمعیت نه منتقل کیږي. تاسې خو پوهېږئ چه ژبه په خپله د ډېرو افکارو او مفاهیمو حامله او د ډېرو حقایقو ناقله ده، د هر چا د علم افق د هر چا د فکر قالب د هغه مورنۍ ژبه او یا زده کړې فرهنګ دی (له فرهنګه مطلب د لغاتو مجموعه ده) او همدا وجه ده چه د علماوو ژبه وسیعه او دبې علمه خلکو ژبه محدوده ده. په دې دوره کښې علم د خرافاتو سره د کوډو او ټوټکو سره ګډوډ او لړلی دی او د علم او د جادو د علم او د افسانې په منځ کښې توپیر نه لیدل کېږي، د حساب او ریاضي او ستاره شناسۍ سره ساحرانه ذهنیتونه او د طب او د زراعت سره د خرافات پسندۍ فکرونه یو ځای او تړلي دي.

په دې دوره کښې د علت او د معلول په سلسله کښې بې ربطي موجوده ده. د طبیعت ډېرو پیچېده علایمو او پېښو ته ساده سببونه او ډېرو ساده او ښکاره مظاهرو ته کاږه واږه علتونه پیدا کوي او خپل ځان غولوي، مثلاً د سپوږمۍ د توربدلو نه د کوډګرو په نیولو تعبیر کیږي او د جاذبې د قانون په ځای د زمکې د مدار دپاره د غوايي ښکر په فکرونو کښې ګرځي. دا سبب دی چه مونږ دا دوره د هرج و مرج او د انارکیزم دوره وګڼله.

(۲) د تمرکز او اقتدار مرحله:

په دې دوره کښې د تقسیم عمل په وجه په انساني جوامعو کښې طبقات لیدل کېږي او یوه طبقه هم د علماوو په نامه منځ ته راځي. علم د بدویت د مرحلې نه راوتلی او څه ناڅه پرمخ تګ یې کړی دی. دې مرحلې کښې که څه هم ټول علوم په یوه ځای کښې او یا یو فکر کښې راغونډ دي، مګر ساحه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لویه او نظر انداز یې وسیع دی. علم او فلسفه،لکه سور لال د ایرونه راوتلی دی او د علماوو په پټکي کښې له ورایه بر ښښ کوي او معلومېږي.

په دې دوره کښې،لکه چه د اقتدار خاوندان د چا مشوره نه منـــي او یــا یــوې طبقې ته د نورو خلکو نه ځان بل شان ښکاري او د اشرافو خطاب لري، علم هم د خپله اقتداره کار اخلي او د چا خبرې ته غوږ نه ږدي، د عالم او د جاهــل پــه منځ کښې د بېلتون کنده دومره ژوره او ارته ده چه پر هغې بانــدې د ارتبــاط پول نه ایښودل کېږي، لکه څومره چه حاکم له محکومه جدا دی، لکه څــومره چه د هغه او د ده په ذهنیت کښې فرق دی، هومره د عالم او د جاهل په مــنځ کښې افتراق او اختلاف موجود دی. په دې مرحله کښې د عــالم وینــا، لکــه د حاکم فرمان بې اعتراضه منل کېږي او په دې نامه چه فلاني عالم ویلي، د علم فرامین چلیږي او په هغې کښې بحث ته مجال نه ورکول کېږي، د ې نظریاتو د نه منلو په وجه خلکو ته سزا ورکول کېږي او د جمعیت څني شړل کیــږي. پــه دې مرحله کښې د سقراط او د افلاطون او د ارسطو نظریــات پېــړۍ پېــړۍ د انسان په مغزو بې قیده او شرطه حکومت کوي او د هغې مخالف که د ګــالیلي غوندې سړی هم پیدا شي، د قاضي مخې ته یې د محاکمې دپاره راکاږي.

په دې مرحله او د صلاحیت پر خاوندانو انتقاد ګناه ده. له عوامو سره د انتقــاد قوت خو نه و چه د دې نظریاتو پر حقاینت او غیر حقانیت باندې بحث وکړي او خواصو هم د تقلید افیونو دومره سست کړي و چه د انتقاد او د ابتکــار قــدرت پکښې پیدا کېده نه. علماء هم،لکه اشراف په خپلو خیالي قصرونو کښې ناست وو او له پاسه به یې د عوامو ټیټې سطحې ته کتل. دا کتل به زیــات د نفــرت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله کله د رحم او شفقت وو. دوی هم د پیروۍ او د تقلید د طلسم څخه نه شو وتلای.

۳- د علم د دموکراسي دوره:

په دې مرحله کښې علم هم،لکه سیاست او حکومت د عوامو لاس ته راځي او د علم د پوهې او د نشر په سبب په هر چا کښې د خپل نظر د ښکارولو صلاحیت پیدا کیږي. په دې مرحله کښې د زړې زمانې د علمي اقتدار طلسم ماتیږي او پر فلسفه او سیانس او په افلاطون او په ارسطو باندې اعتراض او انتقاد رواج پیدا کوي. په دې مرحله کښې علمي انجمنونه او جمعیتونه دپارلمان غوندې صلاحیت د یوې محدودې طبقې د لاسه اخلي او د تتبع او استقراء طریقه د قیاس برهاني نه معتبره ګڼل کېږي او د استقراء جزئیات، لکه رای عامه د علمي مسایلو د تائید دپاره د نظر لاندې نیول کېږي. په دې مرحله کښې د طبیعت د مظاهرو طبقه بندي تحلیل او تجزیه، په ډېر دقت سره کیږي او د طبیعت د ټولو مظاهرو دپاره خاص قوانین منل کیږي چه د هغو قوانینو په برکت ډېرې مشکلې مسئلې او سوالات حل کېږي. په دې مرحله کښې د طبیعت د میکانیزم مفکوره منځ ته راځي او خودسري او خودرایي خپل ځای په علومو کښې هم قوانینو او ترتیب ته پرېږدي. لویه خبره داده چه په دې مرحله کښې انسان د خپل فکر تصور او نارسائي ته ملتفت کیږي او د ماوراءالطبیعه د سرګمۍ مشوړې نه حیاتي مسایلو ته توجه کوي، ګویا انسان دې صداقت او حقیقت ته رسي چه د انسان فکر د کائناتو د اسرارو د حل کولو او د وجود د ماهیت ته د رسېدلو دپاره نه دی برابر، باید دا فکر د حیات د بقا دپاره په کار واچول شي او خپل روزمره ژوندون د نظر لاندې ونیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې مرحله کښې مافوق الطبيعه په زړه، طبيعت او په دماغ کښې ځای پيدا کوي، يعنې د واجب د تصديق دپاره مينــې او اخــلاص او د ممکــن د تســخير دپاره عقل او فکر ته خلک متوسل کيږي. په دې مرحلــه کښــې د تجربــې او تجزئې طريقه په اکثرو علومو کښې رواج پيدا کوي او د حيوان او د نبــات او د مائع او د ګاز او د هغې او د دې حتی د ذرې ګېډه ســپړل کېــږي او د هغــې د ترکيب او د ترتيب نه خلک ځان خبروي، علم نور د بلنــدپروازۍ د آســمانه د حيات او د تطبيق ځمکې ته راکوزېږي او د صنعت د پيشرفت په لاره کښــې د انسان سره مرسته کوي.

د دې دورې خصوصيت په دې الفاظو کې لنډېدلی شي چه علــم نــه يــوازې د علم دپاره تر نظر لاندې نيول کېږي، بلکه د سعي د افاديت او د په کار راتللــو خواته اعتنا کوي، د انسان د فکر محصول او د هرچا رايــې تــه د احتــرام پــه سترګه کتل کېږي، تعصبات او تنګ نظري له هرې ناحيې چه وي، د علــم پــه ساحه کښې ورکيږي، علم او دولت سربېره په دې مشابهتونو يو بــل مشــابهت هم سره لري او هغه جنګ او جګړه ده، د علومو په منځ کښــې هــم جګــړه او مشاجره، لکه چه د دولتونو په منځ کې پېښېږي، پېښه شوې ده. ډېر علمونــه دي چه د يو بل سره يې ناسازي او خواشينې ښکاره کړې ده، ډېر علوم دي چه يو د بل له سرحده تيريږي او د بل په قلمرو کښې تصرفات کــوي، ډېــر علــوم شته چه د سرحد د اشغال په وجه د دوی په منځ کښــې ســرحدي پېښــې او واقعات پيدا کېږي، د دې مشاجراتو د رفعې دپاره کار شوی او کــار کېــږي او د ګډ ژوند (د زيست باهمي) پاليسي دلته هم منل شوې او منل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه بله خبره د يادولو وړ ده او هغه دا چه دې دورو ته د زمانې تعيين ممكن نه دی. داسې آثار او مظاهر د انسان په ټولنه كښې اوس هم ليدل كېږي چه د اولې دورې سره څه لږو ډېر مشابهت لري او يا كټ مټ د هغې زمانې يادګار او ميراث حسابيږي او داسې علايم او آثار اوس هم سترګو ته راځي چه د دويمې دورې صبغه لري. هرڅ چه وي، وي به، ولې د علم روش د علم آينده او د علم اسلوب د دريمې دورې په پاليسۍ بنا شوي او پرمخ روان دي، علم د تجربې او مثبتيت په ساحه كښې حسابي او يا رياضي كېږي، علم د هرڅه دپاره يوه سلسله اوزان او مقادير طبقه بندي او مقياسات ټاكي او اوس يې د هرڅه نه زيات ذرې ته د امېد سترګې نيولي دي، خدای دې كاندې چه دا د دوهمې دورې باقيات يعنې د اقتدار خاوندان او يا د امپرياليزم شوقيان ذره د خپلو شومو اغراضو دپاره استخدام نه كړي او علماء پر ېږدي چه د بشر د خير او سعادت دپاره د انسان د مشترك كور دپاره خدمت وكړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

توضیح

ښاغلی الفت صاحب!

ما سوال کړی و چې پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟

دې سوال څه غلط فهمي ګانې پېښې کړې او بعضې دوستان يې راڅېنې مرور شانتې کړل. د هغې جملې نه تاسو هم د هغې جواب د کابل په ۴۱۳ګڼه کښې وکړ. زما په دغه مضمون کښې د هېڅ چا پر شخصي افکارو او آمالو اعتراض غرض نه و او زما نيت پر چا باندې انتقاد نه و، نه پوهېږم چه ولې هغه نظريه بده و منل شوه، حق ويل او حق اورېدل ډېر ښه خوی دی او د خدای وعده ده چه انسان د دې خاصې په برکت له زيان او تاوانه ساتي. پښتنو هم د دې تحمل او فراخ دلی امتحان ورکړی او د خوشحال خټک سپورې ستوغې يې تراوسه پخپل پښتني لټريچر کښې ساتلې دي. نه پوهېږم هغه پښتانه نور وو او دا څه نور شول. زه ښه پوه نه شوم، بعضې ولې رانه ماڼي جن شول او تا په خپل مضمون کښې څه غوښتل، تر ډېره حده ستاسو جواب زما د مضمون تشريح او تفسير و او تر ډېره حده زه له تا سره اتفاق لرم، معلومه شوه د مضمون د لنډوالي له کبله غلط فهمي پېښه شوې او څه چه تا وويل، ما ونه ويلی شول، مګر بيا هم څه لږ ډېر د نظر اختلاف به هم موجود وي، د نظر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلاف قضاوت به زمانې او راتلونکي نسل ته پرېږدو، خو که ستا اجــازه وي، د غلط فهمۍ د لرې کولو دپاره به زه د خپل سوال لږ ډېر توضېح وکړم.

زما په مضمون کښې کوم عمده مطالب چه پراته وو او په پنځه ګونــو ســوالاتو کښې وړاندې شوي وو، په درې عنوانو خلاصه کېدای شي:

(1) اجتماعي تحول او تطور.

(2) د عنعناتو او دودونو څرنګوالی.

(3) قبيلوي تشکيلاتو ته اشاره.

دا درې واړه مطلبوه به بيا وڅېړو چه زما مطلب ښه څرګند شي.

(۱) د تکامل او د تطور قانون:

دا د اجتماع ډېر ساده او بسيط بحث دی، دا قانون ډېر روڼ او روښــانه دی، دا قانون ډېر ثابت او مستحکم دی، پرون هم ورته لږ او ډېر خلک ملتفت وو او نن يې د مکتب واړه هلکان هم پېژني، ماته ضرور نه ښکارېده چه په هغې مطــول بحث وکړم او اوس هم ډېره ضروري نه ده د هغې ټولې امثلې ستاسو لوستونکو ته وړاندې کړم.

زمونږ د پېشوايانو توصيه ده چه ستاسو زامن پيدا خو نن دي، مګر تعلــق تــر صبا پورې لري، دوی د سبا دپاره تربيه کړئ، معلومه ده چه د نن او د ســبا پــه ايجاباتو کښې فرق شته، د حادث او د متغير کليې ته تا هم اشاره کړې وه او په دې کښې دې راسره اتفاق ښکاره کړی دی، نو نه پوهېږم چه اختلاف په کــوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای کښې دی؟ د زمانې پردې خیرې کړئ، د زمکــې ګېــډه وســپړئ او د دې (حفریاتو) له کړکۍ نه زړې دنیا ته وګورئ، د تحول د قانون مظاهر به مــو پــه ډېر وضوح سترګو ته درشي. د لوی سکندر د راتلو نه مخ کښې دې ملک یــوه جامعه او یو مدنیت او یو کلچر درلود، هغه څه شو؟ دا ملــک ســکندر لانــدې یوست، د ده باز مانده ګانو ډېره موده حکمروایي وکړه او یوناني مــدنیت ډېــر نوي خیزونه افغانستان ته راوړل او ډېر پخواني یې ترې وایستل، د یونــان او د باختر د مدنیتو د اختلاط نه یو نوی مولود او بله جامعه پیــدا شــوه، مګــر اوس هغه هم نشته، بودیزم په دې ملک کښې تلی شخی کړی او پر زړو، رنګونو یې بل رنګ وخیژاوه، مګر د حوادثو بادو باران دا رنګ هم محو کړ. د اسلام رڼا دې ملک ته راننوتله او پردې ټولو رنګونو یې بل رنګ واړاوه، دا خدایي او اســماني رنګ زمونږ بنه یې وګرځوله او زمونږ څېره بدله کــړه. و مــن احســن مــن الله صبغة. دا رنګ مستحکم او ثابت وو، عصــري او نــوی و، د راتلــونکې زمــانو د سعادت ضامن او حامل و، د مغرب سلطه د افغانستان د پوالونو ته راورســېد، د دې قلا د چاودونو او دروازو نه راتېره شوه، د عسکري او سیاســي ســلطې پــه مقابل کښې پښتنو پهلوانانو متې وغښتلې او د استعمار عفریت یې څو قدمــه په شا کړ،مګر د تهذیبي او کلتوري نفوذ مخه څه رنګ چه ښایي ونه نیول شوه (ذالک تقدیر العزیز العلیم)، مګر دا ټول تغیرونه او تبدیلونه د عوارضو په شان په یوه جسم یا جوهر باندې راتله او هغه پښتني جامعه وه.

زما بحث په دې عوارضو کښې دی او د جوهر د مقولې ما هڅو یادښت نــه دی کړی، پښتانه پښتانه وو او پښتانه بــه وي او د دوی د کلچــر د ښــو خیزونــو د ساتلو ضامن د بقای اصلح قانون کوي، که د چا سره ښه او د کار خیــز موجــود وي، هغه په آسانۍ د لاسه نه ورکوي او که د بل سره کوم قېمتي او ښه فایــده

(c) ketabton.com: The Digital Library

من شی پیداشي، هغه ترې زر اخلي، هم دا سبب دی چه مونږ د غربیـانو علـم (سیانس)او تکنالوجي واخستله، په اداري تشکیلاتو او سـیایت کښـې مـو د دوی پیروي لږه ډېره وکړه، اما دین او اخلاقي فلسفه مو تر ډېـره حـده خپلـه وساتله، پخپله یورپین په دې قایل دي چه د عیسـوي مبلغینـو هلـې ځلـې مسلمانانو په منځ کښې د ناکامۍ سره مخ شوې، د دې وجه دا وه چه عیسویت د اسلام سره مقابله او سیالي نشی کولای. زه بیا په تکرار وایم چه د دې ټولـو تاریخي مظاهرو دپاسه علم او تربیت د اقتصادي حالت بدلون د قوم په روزګار او د قوم په کردار او ګفتار او د جمعیت په کړه وړه تاثیر لري، د یو عالم اخلاقي مسلماتو او معاشرتي مقررات د فکر طرز او د وینا آهنګ د یوه بې علمه سـره ډېر توپیر لري، مړښت څخه خاص اقتضاآت او تحولات راولي او ستا خبره کله کله ترې اغېږ او زما په قول لوی بدلون ترې پېښېږي، د دې تاثیراتو نـه حتـی هیڅ جمعیت په امان نشي پاتې کېدلای، ستا اشعار او زما آثار د دې سېلاب په مقابل کښې د شګو بند هم نه شي کېدلای.

ښه! نو زمونږ تکلیف د دې قانون په مقابل کښې څه دی؟

پردې به وروسته تردې بل عنوان لاندې بحث وکړو.

(۲) عنعنات او دودونه:

پښتون خو یو ملت دی او هر ملت څه خاص دود او دستور، روایات او عنعنات، اخلاقیات او خصوصیات لري، ما نه دي ویلي چه زمونږ ټـول دودونـه بـد دي، زمونږ ټول دستورونه کرغېړن دي، ما ویل ډېر عنعنـات شـته، ډېـر اوهـام او خرافات شته... آخر ډېر او ټول خو د معنی به لحاظ فرق لري او دوه بېل لغتونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي (لغوي څېړنه ستا کار دی، زه به خپل بحث د پښتونولی په خواوشا کښــې تعقیب کړم).

مونږ په دې څیزونوکښې ډېر څیزونه لرو چه پر دوهم د هغې تحسین کــړی او ډېر بد هم لرو چه خپلو مو هم هغه د ګلي دي او د خوشحال نه رانیولې تــر تــا پورې د هغې له لاسه ژاړي، نو ښه دا بدې خواوې به څرنــګ معلومــوو او د دې معلومولو دپاره به کوم معیار او محک ته متوصل کیږو؟ زه فکر کوم چــه مــونږ خپل عنعنات په درو مقولاتو ووېشو او په دې کښې د فقهــي مصــطلحاتو نــه استفاده وکړو، کار به ډېر آسان شي او هغه دا چه يو کار به يا واجب او يا حــرام او يا مباح وي2. مونږ به هم خپل دودونه درې قسمه فرض کړو:

(۱) ښه او ضروري.

(۲) بد او ناوړه.

(۳) غیر ضروري.

د اول قسم د وجایبو په مقابل کښې زمونږ فرض دادی چه هغه په دواړو لاســو ټینګ ونیسو او څو مو دلاسه پوره ده، هغه وساتو او که د تحــول قــانون هغــه اضطرار زمونږ نه واخلي، مونږ به د هغوی مسئوول نه يو، ځکــه مســئووليت د اختیار په مقابل کښې راځي.

۲ په دې تقسیم کښې زما مطلب د اصول فقهي مامور په منهي عنه او مسکوت عنه ته اشاره ده. په دې اساس فرض، واجب او سنت يوه سلسله او حرام مکروه، تحريمی او مفسدات بله کړی ده او مباح ځانله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) بد او ناوړه دودونه باید دا نن ایسته وغورزوو او ځان د هغې د شره خــلاص کړو.

(۳) که څه هم بد نه دي، خو ضروري نه دي. که زمانه یې زمونږ د لاسه واخلي او یا علمي او اقتصادي عوامل هغه له منځ وړي، سر به پسې نه ګرزوو او ژاړو به پسې نه.

د دې دریو مقولو لاندې ټول عنعنــات راغونــډول د عنعنــاتو انســایکلوپیډیا جوړول غواړي او که د نظر اختلاف پیدا کیږي، ځای یې هم دا دی څوک به یــو عنوان په یو باب کښې او څوک به یې په بل باب کښې ثبتول تجویز کوي، خــو د دې دپاره هم علاج شته، که تاسو داسې دایره المعارف جوړ او له یوه محــک نه کار واخلئ او هر دود او هر دستور په دې محک ووهئ، کره او کوټه بــه یــې معلومه شي او د تبویب کار به آسان شي، محک دین او انساني مشترک اخلاق او د افادیت خوا ده که یو شی د اخلاقي مسلماتو نه خلاف ؤ، که یو عمــل بــې فایدې یا مضر ؤ، هغه بد او که نه ؤ، ښه دی.

زه دا طبقه بندي اوس نه کوم او په روغ سر داغونه نه ږدم، مګر یو شی تــه دا اوس مختصر اشاره مناسب ګڼم او هغه د تشریع او تقنین خــوا ده، یعنــې تــر کومه حده چه زموږ دودونه تشریعي ماهیت او حقوقي جنبه لري، هغه کښــې څه وایاست؟

زما په ګمان خو هغه د عامیانه ادب او عامیانه روایاتو ادب او عامیانــه روایــاتو فولکلور او فوک سانګ قیمت لري ، دا ادب او روایات د ســتایلو او ســاتل خــو دي، مګر زمونږ د کلاسیک ادب او پیشرفته علومو ســره د مقــابلې کولــو او د سیالۍ نه دی، د خوشحال او د رحمان د دېوان سره د هغــې مقایســه پــر ادب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظلم دی او د دې زمانې د افسانه نويس او ډرامه نګار په مقابل کښې هغه قصې طفلانه دي، داسې قانون هم نن او پرون په ډېره لوړه او عميقه فلسفه بنـا دي او جلا علم او ګوښی فن ترې جوړ شوی دی او که د پردي او د خپل قانون پـه منځ کښې مجادله وي، سرې هرو مرو خپلو قوانينو او مقرراتو بانـدې ټينګـار کوي، مګر که د پښتنو شوروي (پارلمان) قانون وضع کړي (او هرو مرو بـه دې کښې ديني مقررات او ملي تعاملات نظر لاندې نيول کېـږي) او د پښـتو ملـي حکومت هغه پر خلکو تطبيق او نافذ کړي، ولـې همـدې تـه پښـتونولي نـه واياست؟ او په دې کښې نور څه بحث موجود دی؟ يعنې نور د بـورې بـدنامي حل او فصل د بدی او دښمنی رفعه دفعه شـريعت او قـانون تـه پر بـږدئ (اذا تنازعتم فی شيئ فردوه الی الله و رسوله) ګواکې ثابته شـوه چـه دا څيزونـه يوازې د دود او دستور د حيات د طرز او طريقې ماهيت لري او کومـه اخلاقـي فلسفه او يا کوم خاص مشرب نه دی چه سړی ووايي، د هغې مثل اعلی شـته، خو مونږ هغه ته نه يو رسېدلی.

(۳) قبيله او عشيره:

انسان اجتماعي حيوان دی او فرد اجتمـاع تـه محتـاج دی، انسـاني حيـات انساني فلسفه،انساني اخلاق هم دا دوه خوا لري، معنی فرديت او اجتماع؛ پـه فرد کښې د بحث ګنجايش نه شته، زيد زيد او عمر عمر دی، مګر اجتماع څـه شی دی، فاميل کورنی ده که قبيله ده؟ که ملت دی؟ کورنی خو نـه ده، ځکـه کورنی د فرد او اجتماع په منځ کښې يوه بلـه طبيعـي او قـدرتي کـړی ده او اجتماع سياسي او مدني ټولنه ده، قبيله او په ملت کښې هرې يـوې تـه چـه خپله اجتماع وايي، اختيار لرئ، مګر اجتماعات د مشـترکو منـافعو مشـترکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قبمتونو یا قدرونو په بنا جوړېږي، په زړه زمانه کښې قبیلوي منافع مشترک او په دې زمانه کښې ملي منافع مشترک ښکاري، قبیلو خپل ځای ملتونو ته پرېښی او یوازې ملي حکومتونه د دې مختلفو قبیلو د کشش او د جذب مرکز او وطن د هغې مقناطیسي ساحه ده. زه وایم دا ټول قبایل او عشایر دې د افغان په نامه کښې شامل او د وطن ځامن شي. که څوک یې په بل زي او خېل تجزیه کوي، نو یې ورسره نه زمانه مني او نه یې پښتون منلو ته تیار دی، پښتانه نور د غلجي دراني په نامه یو د بل ځنې نه پردی کېږي، پښتانه نور په دې نومونو یو د بل مخ نه شوکوي، د افغانستان نه بهر پښتانه نور د یوسف زي او ترکانې په نامه بېل نه ساتل کېږي، دوی هم د یو ملي مشترک مرکز په هڅه کښې دي، دا ټول ذرات یو مرکز ته تمایل ښکاره کوي او یو ملي او اجتماعي لوی جسم او موجودیت جوړوي، دوی له دې تجزیې او تفرقې نه ډېر ضررونه لیدلي او ډېرې سختۍ پرې تېرې شوې دي، د خوشحال نه راواخله تر تا پورې ټولو دوی ته هم دا سرزنش کړی او هم دا پیغور یې ورکړی دی. د میرویس میراث او د احمدشاه کور هم په دې وجه د دوی د لاسه تللی دی.

زما په عقیده د کورنیو اختلافاتو منبع هم دا قبیلوي تعصبات و چه د افغان د تجزیې او د انحطاط علل یې منځ ته راوړل. منم پر دوهم دې اور ته ډېره لمن وهلې، خو که دا اور نه وای، چا به څه لمن ورته وهله، زما په ګمان که د امیر دوست محمد خان برکت او د امیر عبدالرحمن خان قوت نه وی، مونږ ته به میرویس او د احمدشاه د متروکې نه دا لږ څه پاتې نه وای، نو راځئ چه پښتنو ته د لوی افغان او ملي حدت سندرې ووایو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الفت صاحب! تا د احساساتو او منطق مقابله منځ تــه راورغوزولــه، مــنم چــه انسان د احساساتو او منطق د دواړو نه مرکب دی، منم که پــه انســان کښــې عقل شته، احسا س لمړی شته، که فکر شته، غریزه هم شته، کــه ســنجش او حساب شته، عاطفه هم شته، منم انسان اول حیوان او بیا نــاطق دی، مګــر دا راسره ومنه چه انسان ته په حیواني لحاظ احساس او غرایز د عقل او د شــعور نه ډېر سکه او ډېر نژدې دي. د احساس د ورکېدو او کم زورېدو خطر کــم او د عقل او د منطق زیات دی، عقل ویرزړی او محجوب اولاد او حساس، ګستاخ او سپین سترګی زوی دی، عقل پس رفته او احســاس نــازولی دی، نــو راځــه دا نازولی او سپین سترګی او ګستاخ اولاد لږ ورته او هغه بل ته هم په غبږ کښــې ځای ورکړه، ګوندې د دماغ په حجرو کښې د بعضې نورو نظریاتو ځای هم پیدا شي، پاتې شو د پښتنو خویندو میندو سوال تر کومه حده چه پــه دوی پــورې مربوطه ده، ډېرې ښې بیبیانې او ښې میندې دي. دوی د پښتون بچې په رزولو او د وطن په دفاع او د نارینه سره په کار کښې ګډون کړی او کوي یې، مګر تــر کومه حده چه په نارینه پورې مربوطه ده (زما او ستا په منځ کښــې دي پــاتې وي)

ظالم یې هم وهي هم یې ژړا ته نه پرېږدي

من آنچه شرط بلاغ است با تو میګویم

تو خواه از سخنم پند ګیر خواه ملال

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعر او جامعه یا رحمان بابا او پښتانه

پخواني یونانیان د علم او ادب ډېر شوقیان و، د نورو معلوماتو په تــرڅ کښــې يې د خپلې ژبې، ادب او ګرامر ته ډېر اهمیت ورکاوه او د هر چا قدر او منزلــت د ده د علم او د ده د فصاحت په اندازه و. د دې ضرورت په بنا یو ســړی کومــه ورځ یو فیلسوف ته ورغی او د هغه نه یــې وغوښــتل چــه ده تــه د ادب درس ورکړي، فیلسوف استاذ هغه ته درس شروع کړ او په لمړي سبق یــې داشــان پیل وکړ:

شعر او ادبي کلام په دوه قسمه دی:

اول: نثر.

دویم: نظم.

(نثر هغه ته وایي چه وزن او قافیه ونه لري، لکه عادي او رواني خبرې چه زه او ته يې سره کوو او نظم...)

شاګرد وویل: استاذه! دا خبرې چه زه کوم، دا هم نثر دی؟

استاذ: هو!

شاګرد: نثر هم په ادبي تقسیماتو کښې شامل دی څه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاذ: شامل لا څه چه ډېر مهم رکن دی.

شاګرد: نو زه خو اديب يم او ادبي کلام وايم، حاجت مې لوستلو او زده کړلو ته څه پاته شو، په خدای سپارلي.

سړی لاړ او استاذ په خندا شو.

ګرانو لوستونکو! ګوندې تاسې له هم خندا درغله؟ مګر مه خاندئ او هغه يوناني خوارکی مه غندئ، زما په ګمان هغه يو لوی حقيقت ته اشاره کړې ده او هغه حقيقت دادی چه واقعاً هر سړی اديب او هر سړی شاعر دی، څوک بې له دې چه ګرامر ولولي، خپلې خبرې د ګرامر قواعدو سره سمې کوي او هر سړی بې له دې چه منطق ووايي، د سليم عقل په برکت هوښيار او مستدل ګڼېږي. داسی هم بې له دې چه سړی د علم الجمال فلسفه لوستي وي، د ښکلا او ښايست نه خوند اخلي او په خپل ژوندانه کښې لږ يا ډېر د ښکلا او ښايست دپاره کارو خدمت کوي، د عالم او عامي په مينځ کښې فرق دومره دی چه هغه څه چه څوک وايي (ژبه) او هغه څه چه څوک خوښوي (ښايست)، د ګرامر پوهان او د علم الجمال ماهران د هغه قواعد او ضوابط راغونډوي او د انساني ميل او روش مجری او اسلوب معلوموي او ځان پرې ملا کوي او بيا دا خبرې په مونږ او تاسې په ډېر آب او تاب د يوې نظريې په نامه په ډېرو نخرو خرڅوي او يا په هغه د يو مستقل علم عنوان ږدي او هغې ته فلانی پوهه او (بستاني لوژي) وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر انسان په ښکلا مين او د ښايست ساتندوی دی، هر سړی د ښکلا تږی او د ښايست وږی دی، هر څوک د دنيا د کار او بار په توده هنګامه کښې کله کلــه عالي مباديو ته مخ اړوي او د کايناتو په اسرارو او رموزو کښې چورت وهــي. دا مشاغل او دا ناوزګارتياوې چه د ژوندانه سره ملګري دي، نشي کولی چه سړی دې د عالي مباديو نه، لکه اخلاق او جمــال حقيقــت او غايــه همېشــه غافــل وساتي، هر سړی د رياليزم د وچو او کلکو حقايقو نــه ايــډياليزم د تصــوري او خيالي دنيا شنو او زرغونو باغونو ته پناه وړي، هرڅوک سره د دې چه ظواهر د ده سترګو ته نېغ نېغ کېږي او د ده ټول فکر ذکر په دې ظواهرو بوخت دی، خو بيا هم د باطن عالم د ده په مغزو او د ده په سينه کښــې ورتــه پورتــه کېږي. د دې خبرو حاصل دادی چه هر سړی يوه فلسفه لري، هر سړی شــاعر دی او يوه معشوقه لري او هر سړی (خدای مې دې غاړه نه بنــدوي) د تصــوف صبغه لري.

انسان د هرڅه نه لمړی شاعر دی، غوږ کېږدئ، زه به د دې فرضــيې د ثبــوت دپاره تاسو ته خپل دلايل وړاندې کړم، په هر قام کښې هومران د سقراطانو نه مخ کښې دنيا ته راغلي دي، يعنې د انسان د کلچر په ابتدايي مراحلــو کښــې هغه وخت چه عالم او فيلسوف لا نه و پيدا، شاعر موجــود و، د ده وينــا او د ده شعر د ده نظرياتو او د ده خيالاتو، د انساني جامعې په تکوين او تکميل کښــې لويه برخه درلوده، دوی د ټولنې روايات راغونــډول، دوی د انســاني جمــاعتو اساطير (متالوژي) په شعر کښې داخلول او نظــم کــول، دوی د خپلــې زمــانې پوهه او معارف د خپلې زمانې او د خپل ولس مفاخر او فضايل په خپلو اشــعارو کښې ذخيره کول او هغه يې ساتل او بيا يې دا ټول بل نسل ته سپارل يا يې بل جمعيت ته نقلول، دوی د ژبې د روزنې او ساتنې وظيفه په غــاړه اخســتې وه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی د ژبې د تکامل او ښایسته کولو ذمه واري لرله، د دوی له برکته ژبې لــه بدوي حالته متکامل او عالي مرتبو ته رسېدلي او له فنا او له زواله ساتل شوې دي، دوی د انساني جماعاتو د نورو ضروریاتو دپاره غټ غټ خدمتونه او لــویې کارنامې ښودلې دي، که انسان جنګ تــه ضــرورت لاره، دوی ورتــه حماســي سندرې ویلې دي او د دوی سندرو د تورو نه زیات زلمي مــرګ تــه ورکــړي او زیات خلک یې وژلي دي. آهنګر تورې او ده اشعار جوړول، خو د هغه مصــنوع د ده د موزون سره مقابله نشوه کولی، که بنیادم کله په خپل نفس کښــې ســر ښکته کړي او د فکر او طمانیت دنیا یې لټولې ده، بیــا هــم دوی د هغــه ســره کومک کړی او د روح د طمانیت او د عالم د حقیقت فلسفه یې ورته پــه شــعر کښې ویلې ده، یوازې هومر له سقراطه مخ کښې نه دی، په هره جامعه کښــې داسې مثالونه موندلی شي، د اسلام د ظهور نه لمړی د بیت الحرام په کتابخانه کښې یوازې (سبعه معلقات) ایښود شوی و او عربو د هــر کتابــه مخکښــې دا کتابونه لرل.

دا و د اجتماع تاریخ، راشئ چه اوس د فرد سوانحو ته مراجعه وکړو. د فرد پــه حیث هم د هر انسان په سوانح حیات کښې یو دوه درې بیته یا لنډۍ یادول یا خو طفلانه مقفی او مسجعې جملې زده کول د کسب او کار او علم او پــوهې د یادونو نه لمړی دی، د برګو کودنو او ښایسته تیرو او مریو، شنو زرغونــو بڼکــو رواج د اطفالو په مینځ کښې د سرو او سپینو د سکو د رواج نه لمــړی شــروع کیږي، نو اوس خو مو راسره ومنله! چه انسان د هرڅه نه لمړی شاعر دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان خپله دا شاعري او جمال پرستي په دوه توګه څرګندوي او د دې خاصې د ظهور قانون په دې ډول دی:

که ښکلا کمال ته رسي، انسان بې اختیاره د هغې ستاینه کوي او د هغې ثنا او صفت وایي او شعر او موسیقي ترې جوړه شي، انسان ښکلا ته لا کله کله خوشامندي کوي او ورته پورته پورته غورزي، نو د نڅا او اتڼ نوم پرې ږدي او که ښکلا د جلال قبا واغوندي انسان د هغې په مقابل کښې د احترام سر ټیټوي او د عبودیت سجده ورته ویله شي، هم دا سبب دی چه مونږ د جمال مطلق دربار ته (جل و علی شانه) همېشه د نیاز سجدې وړاندې کوو او د هغې نه خوند اخلو، اوس پوه شوئ چه هم دا د جمال دوستی تنده ده چه مونږ یې په شعر ماتوو او هم دا د آرزوګانو د لمبو نه ډکه سینه ده چه په دې روانو اوبو یې سړوو؟

کله چه سړی د شعر دېوان ببرته کړي او د کوم لوی استاذ اشعارو ته مخ واړوي، دی ګمان کوي چه هغه د ده د زړه خبرې کوي، دی هله پوه شي چه هغه مرموز کیفیات چه د ده د سینې په پنجره کښې لکه بندي مرغی همېشه دانګونه وهي او وزر پړقوي، ناڅاپه د الوتلو فضا پیدا کړي او د جولان ساحه ومومي، دی هغه مبهم او ناقابل تفسیر خیالات چه همېشه یې لکه نازېږېدلی جنین د مغزو په رحم کښې ګرزوي، ناڅاپه د دې قابلې (شاعر) په برکت د حیات په ساحه کښې داخل او شامل ووینې او هغه پیدا شوی مولود ورو ورو وده وکړي او د قطرې نه دریاب جوړ شي.

دی د خپلو فکرونو او چورتونو دپاره چه د عالم په اسرارو کښې یې لري، روښانه او واضح تعبیر د هغه له خولې واوري، دی د خپلو صوفیانه خیالاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاره چه، لکه روح مجرد د ده په مخیله کښې پراته وو او نه يې خولې ته راتله او نه يې پرې لاس لګېده، په دې شعر کښې تن او قالب بيـا مـومي او د ده پـه مخکښې مجسمه شي.

لنډه دا چه دا سړی د خپلو ټولو دردونو، غمونو دپاره نوي شکلونه سـمبولونه پيدا کړي او يا د خپلو مزو او خوندونو دپاره تازه او بکر تعبيرونه لاس ته راولي او د خپلو آرزوګانو او هوسونو د پاره پـه زړه پـورې مجسـم مثالونـه ووينــي، ګواکې دی د شاعر په آئينه کښې ځان وګوري او د خپل ځان د ليدو نه خوندي واخلي، خپل سر او صورت د دې آئينې له مخې جوړ کړي او خپلــې آرزوګــانې پالش او ارايش کړي. دی د دې آئينې په برکت د عقل سترګې تورې او د خيال شونډې سرې کړي او د خپــل شخصــيت لــه مخــه نــاوړه داغونــه ووينځــي، هوښيارانو ويلي چه د زرو قدر په زرګر وي او رښتيا يې هم ويلي، نـو کـه پـه انسان کښې د زرګرۍ قريحه او د شاعرۍ صبغه نه وي، ده بـه هيڅکلـه د دې زرو قدر نه کولی، همدا سبب دی چه مونږ تاسې ټول شاعران او د ښکلا مينان يو، نو ځکه د رحمان غوندې خلکو قدر کوو او د هغه ويناوې، لکه: د ســرو زرو په شان په مونږ کښې رواج پيدا کوي.

وګورئ! څوک چه ستاسې د زړه خبره کوي او لسان الغيب يې بـولئ، پـه چـا کښې چه: تاسې خپل ځان وينئ او بيا هغه ته رحمان وايئ، د کومې آئينې لـه برکته چه تاسو ځان سينګاروئ او د مهذب انسان حيثيت اختياروئ، د چا لـه خبرو چه تاسې خوند اخلئ او د دنيا غمونه پرې هېروئ، څوک چه تاسو د دنيا د دې زوږ له کړاوه د يو عالي مبدا قلارې تـه بيـايي، کـوم سـړی چـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستاسې ارواح د جمال محراب او د ښکلا کوټګي تــه رســوي، انصــاف وکــړئ، داسې کسان به په تاسې څومره حق لري؟!

نو رحمان بابا هم په تاسې دا ټول حقونه لري او پښتانه ښه کوي چه کــال پــه کال د حمل په اولو ورځو کښې د پښتونخوا په هره برخه کښې هغه يادوي او د هغه په يادو مجلسونه کوي، پښتانه حق لري چه د ده ديوان په هر کاله کښــې لا څه چه په هر زړه کښې محفوظ وساتي او رحمان حق لري چه پښتانه ورتــه بابا وايي او د ده په مزار د زړه له کومې دعا او ثنا ولولي. رحمة الله تعالی عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ورو شعر

عنوان که د وړو په نامه دی، خو خبره لویه ده. د وړو شعر یا د وړو دپاره شــعر یعنې څه؟ تاسو داسې شعر کله اورېــدلای یــا ویــلای دی؟ یقینــاً بــه ځینــو لوستونکو ته زما خبره ټوکه، مسخره ښکاره شي، ځکه چه له دې عنوان ســره د پښتني دنیا شعر او ادب ډېر آشنا نه ښکاري، اما زه ټوکې مسخرې نه کــوم، جدي ګرېږم.

ښه غوږ کښېږدئ، مخصوصا اې پښتنو ادیبانو تاسې!

آبله ورځ مې د کابل مجلې په(۸) ګڼه کښې د (پښتو اولسي ادب) تــر عنــوان لاندې یو مضمون ولوست، دا مضمون ښــاغلي لایــق لیکلــی دی او د عامیانــه ادب، چوپاني سندرو یا کلیوالي شعرونو څخه بحث کوي. تاسو هرڅه چه ورته وایئ، منګر دا مقاله دپښتو په پخواني ساده ادب باندې بحث کوي او د داســې اشعارو څه نمونې یې هم اخستي دي. د نمونې په ترڅ کښې ده د فراهي حافظ عبدالعزیز په نامه د یو شاعر یوه چاربیته د مثال په توګه راوړې ده. په حاشــیه کښې لیکي چه دا شاعر ړوند و او د فراه په خلکو کښې اوس هم ښــه شــهرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري. معلومه شوه، دا هم لکه (هومر) (ابوالمعلی) او د خپل هم وطن (ابو نصــر) په شان ړوند و، زه دې شعر جلب کړم، د هغې سر دا دی:

غوړ ونیسئ یارانو دی عجب شیرین گفتار شروع مې کړ غزل

وینا زما خوږه ده وایم تاسې ته اشعار سوری مې سو کوگل

ما رتبې نیولي کشپ چای ورجو شولې چونگښې په مستی کښې خپلې سترگې تورولې

ولاړه چرمښکی وه افسانې به یې ویلې ماهي پرې راولاړ شو که چپه یې سماوار

الخ...

ماته واړه او د وړو احساسات او د وړو دنیا ناځاپه تر سترگو شــوه. مــا فکر کاوه که دا مضمون واړه واوري، څومره به یې خوښ کړي او څومره دانگونه به ورته ووهي او څه اتڼ به ورته واچوي.

زه په دې فکر کښې ولوېدم چه د دنیا په ټولو ژبو کښې د وړو دپاره شعرونه، د وړو دپاره قصې شته، پرون لا د پارسي په ادب کښې د موش او گربــه غونــدې کتاب لیکل کېده. د وړو ماشومانو دپاره تر هغې خوږه او دلکشه لوبه یــا قصــه بله نه وه، دا د پښتو په ادب کښې تر دې عنوان لاندې ولې څه نه لیدل کېږي. مغربي عالم خو د وړو دپاره مخصوص شــاعران لــري، د وړو دپــاره خصوصــي جریدې او مجلې وباسي. د وړو دپاره مصور، ښکلي ښکلي د لنډو قصو کتابونه شایع کوي. نو موږ دا کار ولې نه کوو؟ زمونږ گوندې په خپلو صغیرانو رحــم نــه راځي او مینه ورسره نه لرو؟ رشتیا مونږ د خپلو مشرانو څه قدر وکړ چه پــاتې شو صغیران. د پښتنو لوی لوی رجال تر پرونه د گمنامی او مقیدی پــه زاویــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېږي پراته وو چه نن ورته نوی نسل ورو ورو ملتفت کېږي. څومره نــور بــه لا تراوسه زموږ تر ياد لاندې نه وي راغلي. د دنيا د تاريخ په صــحنه بانــدې دا د شپو او ورځو تورې او سپينې پردې راکوزې شي، د معاصــرو تماشــابينانو لــه سترګو هرڅه پناه کړي. دا د تاريخ نګار قوي لاسونه غواړي چه دا پردې پورته کوي او بيا خلک د تاريخ د ډرامې د پهلوانانو غــورزې پــرزې ووينــي. خبــره اوږدېږي، لوی به پر پړدو زموږ دعا په وړو کښې ده.

هلته په مغرب کښې (هر چرته او هرځای) عظيمې کارخــانې لګيــا دي، د وړو ماشومانو د پاره د لوبو او مشغولا سامانونه جوړوي. هغې يو خوا لوی او عظــيم ټانکونه د يو پيکره بمبارډ جټونه جوړوي چه د دوی لويان پرې دنيا ورانه کړي، خو د بلې خوا د هغې وړوکي موډل د خپلو کوچنيانو په لاس کښې هم ورکــوي چه لوبې وشتې پرې وکړي، منګر مونږ په خپلو صغيرانو رحم نه کوو.

ښه د صنعت څخه خو مونږ بې بهرې يو او کله موږ خپل نور ضــروريات پــوره کړه چه پاتې شو د وړو سامان. مګر د شاعر، د پښتون شاعر په دنيا کښې ولې د وړو برخه نشته او دی د هغوی دپاره څه نه جوړوي؟ د پښتنو شــاعران ولــې دوی دپاره کله کومه لوبه، کوم غزل، کوم نظم او کومه قصه نه وايــي؟ ګونــدې شاعران لوی خلک دي، جدي خلک دي او خپل ګــران وخــت د وړو ســره نــه ضايع کوي، مګر نه! شعر خو يوازې جديت نه دی، شعر خو يوازې لــويې لــويې خبرې نه دي، شعر د بشري احساساتو آئينه ده.

د روحي تاثراتو اظهار دی، شعر د خيال او د تصور د جهاز سرګذشت دی چه د دې دنيا د لويو او وړو پېښو بيان کوي، نو د شــاعر پــه عواطفــو کښــې د ده د خيال او د تصور په دنيا کښې کومه لمحه هم د طفل او طفوليــت د يــادګيرنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاره نشته څه؟ ولې؟ راځئ يو بل حساب وکړو. که مونږ د شاعر عمــر شــريف پنځوس کاله فرض کړو (که پنځوس کاله تاسو ته کم ښکاري خفه کېږئ، مه د مثال دپاره وايم)، په دې پنځوس کاله عمر کښې اول طفوليت او بيا د ځوانۍ او بيا د پخوالي او زړښت دوره ده، په دې پنځوس کاله عمر کښې څه پــه لوبــو او په غفلت؟ څه په عشق او په مستۍ او څه د کور او کهول په ســازولو تېر بــږي، په دې پنځوس کاله عمر کښې زما په ګمان که سړی د ډېرې پر شورې عشقي ماجرا سره مخامخ شي، هم ګمان نه کوم تر پنځو کالو او يا تر لسو کــالو زيــات دوام وکړي، دا باقي عمر خو سړی کور شي او عايله تشکيل کــړي او د اطفــالو ماشومانو سره تر مرګه روزګار تير بېري او د هغوی روزنه او تربيه، ګټه وټه ده ته ورپه غاړه وي.

په لومړني عمر کښې خو دی پخپله طفل او ماشوم و او د هغې خاطرات هم تــر ډېره حد، د ده په شعور او تحت الشعور کښې ژوندي دي. نــو دا د شــعر دنيــا څرنګ يوازې د ځوانۍ او د مستۍ د دغه پنځو يا لسو کالو د وارداتو دپاره وقف شوی او د زلف او کاکل خط و خال، وصل او هجر خبرې کوي او د وړوکتــوب د خاطراتو هيڅ انعکاس پکښې نه ليدل کېږي. زه نه وايم جمال دوستي ګونــدې د شعر کار نه دی او يا بېځايه خبرې دي. زما په عقيده خو شعر پيــدا شــوی د دې کار دپاره دی، دا نور څه خو شاعران، لکه د بيکار پيټی پر ده اچــوي. خــو آخر په طفل کښې ډېره ښکلا او ډېر کښښ شته او د طفوليت په دنيــا کښــې خو ډېر رموز او واردات شته چه د شعر دپاره د الهام ښه منبع کېدای شي او د شاعر دپاره بله لويه نه تمامېدونکې د مضمون ذخيره موجوده ده، نو دا زمــونږ شاعران ولې د دې منبع نه الهام نه اخلي او ولې د دې ذخيرې څخه اســتفاده نه کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه چه مونږ او تاسو له خوږو نغمو او شعري تخیلاتو څخه خوند اخلو، لکه چه مونږ او تاسو کښې د جمال دوستۍ تنده پرته ده او دا تنده په شعر او د هنر په نورو مظاهرو ماتوو، دغسې اطفال هم شعر ته، موزون کلام تــه، ســور شــین او برګ کاڼي کالي ته د اشتیاق په سترګه ګوري او هغې ته احتیــا ج لــري او لــه هغې نه لذت اخلي. تاسو به د وړو د لوبو ټوکو په وخت کښې د دوی له خــولې ډېر مقفی (مګر بیمعنی) جملې اورېدلې وي، دا د دوی د شعر دوستۍ ژونــدی مثال دی، دوی قصې ډېرې خوښوي، دوی د نیا او د مور خولې ته چه په قصــه مشغولې وي، په ډېر دقت او اشتیاق ګوري. نو رشتیا مونږ او تاسې هغه وخــت چه شعر لیکو، هغه وخت چې رمان جوړوو، هغه وخت چه ډرامه سازوو، آیا کله مو هم د دوی دپاره څه لیکلي دي؟ هو! ما لیکلي دي، په تمام عمر کښــې دوه پارچې چه یو یې نثر او بل یې د بلبلو د زیارت په نامه باندې نظم دی، چه هغــه ما دوی ته اهداء کړی دی، اوس ستاسې وار دی ملګرو، بسم الله!!

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک

ګرانه رشتین صاحب!

خدای دې و کا صحت دې ښه وي، یو شعر مې دلته ویلی و، در وامـــې ســـتاوه، امېد دی د کابل مجله کښې شایع کړې او زه به خوشحاله اوسم چه زما علایــق د دغې درنې مجلې سره لا شته دي، دا شعر د بحر الهام دی او زه یې خپل هغو ګرانو وطنوالو ته اهداء کوم چه د خدای له دې لوی نعمته محروم دي، ستاســې مجله را رسي او نوي چاپ شوي کتابونه هم رارسېدلي دي. تشکر. سید شمس الدین مجروح

سمندر

زړه مې راته ووې د دریاب تماشه غواړمه

ووتم له خونې د ساحل غاړې ته لاړمه

زړه ویل نڅا کوم موجونه په نڅا دي ټول

سترګو ویل اوښکې دي دا زه ورسره ژاړمه

سترګو زړه ترمنځه زما فکر شو حیران پاتې

سترګې د حیرت شولې په لوري د آسمان پاتې

وویل آسمان، دوهم آسمان دی دا زما په شان

ځمکې غبرګ کښې ونیو چه جهان دی دا زما په شان

لمر په لړزېدو او ډوبېدو کښې راته وویل

سور افق ته ګوره سور نیران دی دا زما په شان

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګه يې له غېږې نه سپوږمۍ شوه ويل دا درياب
لوی منبع د ژوند دی مور او پلار دی د هرڅا درياب
عقل راته وويل ژور دی لکه ما غوندې
روڼ لکه ښيښه او منور دی لکه ما غوندې
عشق وويل نه! توره تياره ده او خطر لري
دا درياب بې باکه زړه ور دی لکه ما غوندې
پاتې شوم حيران د دې جنجال او د دعوې ترمنځ
حق او د باطل ترمنځ، د دروغو د رښتيا ترمنځ
لاړمه مجلس د مشورې د انسانانو ته
د ا خبرې ټولې مې کړې وړاندې هوښيارانو ته
پوه مې په مطلب کړئ قضاوت ور پکښې وکاندئ
دا مشکل مې وړاندې کړلو دلې د قاضيانو ته
زوږ شو ر او غوغا شوه په مجلس د انسانانو کښې
هيڅ اتفاق نه ؤ قضاوت د هوښيارانو کښې
يو ويل عسکر يمه، تور زن يمه، مارشال يمه
ښه خبر خو زه د سمندر په حال احوال يمه
دا اوبه سرې کړې ما په وينو باندې څو کرت
ډېر جنګونه وړي ما، په خپل بري خوشحال يمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فتحې د دنیا او استعمار د دې جهان لره

حکم په دریاب باندې په کار دی حکمران لره

بل ویل تاجر یم، کړي ما ډېر سفرونه دي

ښه راته معلوم د ګټې وټې چال چلونه دي

شته غواړې که مال غواړې، فایده غواړې ورګډ شه ته

دا خو اوبه نه دي مرغلرې مرجانونه دي

ته سینه دریاب کړه که څه سود سودا کول غواړې

ډکه دې کشتۍ کړه که جېبونه تشول غواړې

خوږ آواز مې واورېد د شاعر د خولې وینا ده دا

زړه ته لري لاره او د غوږ سره آشنا ده دا

وویل شاعر دریاب جمال دی هم جلال پکښې

جوش دی، هم سکون دی هم ژړا ده هم خندا ده دا

کله په قلار شي چپه خوله د فلسفې په شان

کله زګ په خوله غورزنګ کوي د لېوني په شان

کله عاشقانو ته د لمر سپوږمۍ پیغام وایي

خپل پاسته نسیم کښې د جانان د خولې سلام وایي

شور او په غوغا او په چپو او په موجونو کښې

مستو ته خبرې صراحي یا خو د جام وایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

غبږې کښې لغړې جونې نيسي چه لمبا کوي
دی ورسره خاندي نازنينې چه خندا کوي
کله شي په قهر ببړی ډوبه د انسان کاندې
کار کښې خپل حيران د کشتۍ خلک او کښتي وان کاندې
ډکه وي ببړۍ او زړونه ډک وي په آرزو باندې
دی د نپتون3 په آستانه باندې قربان کاندې
لويه کشتۍ وغورځوي يو خوا ته او بل خواته
ماتې تختې يوسي تشې تورې د ساحل خواته
دلته شاعر غلی شو زه غلی شوم حيران ومه
ناست وم لاس تر زنې بې خبره له جهان ومه
نورې سودا کمې وې چه دا سودا پيدا شوله
هرڅه نه بېزار ومه بېزار له خپل ځان ومه
راغی ماهيګير ويل کم بخته غم د ځان وخوره
پاڅه چرته لاړ شه ښه تازه تازه مايان وخوره

د بحر رب النوع.۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

له شعر نه څه غواړئ؟

شلمه صدۍ ده او په دې پېړۍ هر څوک د خپل ذوقه سره برابر نومونــه ږدي. دا منم چه دا نومونه به چا بې موجبه نه وي ايښي، دې نومونو کښې به ضرور د دې عصر د ښکاره او ممتازو خصوصياتو نه الهام اخيستی شوی وي، مثلا څوک يې د برق زمانه بولي او چا ورته د سرعت قرن ويلی. دا لا څه کوې نــن پــرون اتوم منځ ته راغلی او د دې پېړۍ نسبت خلک غواړي د دې صدۍ دې شــاندار مګر خطرناک مولود ته وکاندي.

خبره چې لږه لاندې باندې شي، نو اوس خلک اتوم د سړي مخ ته وغورزوي او وايي د اتوم عصر دی، داسې کار نه دی په کار (سل په لالي پورې دا يوه يــې د بنګړو)، نو تاسې څه اعتراض لرئ، که زه دې عصر ته (د کار پېړۍ) ووايم او يــا پرې (د ماديت صدۍ) نوم کښېږدم.

ماديت او کار همېشه او هر کله په دنيا کې و او د دې قرن کوم ابتکــار نــه دی، خو دومره راسره ومنئ چې کار په دې پېړۍ کې ډېر شوی او ډېر کار کېــږي او ماديت هم خپل معراج او لوړ مقام ته رسېدلی، چې په تېره زمانه کــې بــه دې اندازې ته نه وی رسېدلی، د پراګماتيزم فلسفه او حسي تجربوي سيانس چــې په دې زمانه کې ګرم بازار لري، مخ کې يې نه درلود، نو که پــه دې دلايلــو مــو قناعت وکړ، نو به دا د نوم ايښودل راسره ومنئ، ښه نو که مو دا راســره قبولــه کړه، نو د دې دا مطلب نه دی چه څه ډېزې او خوشحالتيا دې پرې وشــي او يــا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې کومه مېلمستيا جوړه شي او د نامه د ايښودو جايزه او افتخار دې هم زمــا په نصيب شي، مطلب په دې مقدمه کې دا دی چې د دې عصر دا خصوصــيات که راسره ومنئ، نو څه آثار او نتايج چې په اجتماعي ژوندون کې او يا د انسان په خلق او رويه کې پيدا شوي، هغه به هم راسره ومنئ، کار ولې زيات شوی؟ او ماديت ولې غلبه کړې ده؟ علت دا دی چې د ابتدايي انسان احتياجــات لــږ او ضروريات يې محدود وو، نو د هغو لږو احتياجاتو او محدودو ضرورياتو دپاره په هم هغه پيمانه کار کېده، نن د انســان احتياجــات ډېــر شــوي او د مــدنيت د پرمختګ سره نوي ضروريات منځ ته راغلي دي، چې يو مدني انسان هغــه تــه ځان دومره محتاج ګڼي، چه يو ابتدايي او بدوي انسان خوراک او څکاک ته هم ځان دومره اړ نه ګاڼه، ځکه هغه ساده انسان، هغه د طبيعت او مباديو ته نژدې مخلوق چې به د ورځې يو کرت په مړه ګېډه خوراک وکړ، نو د سبا به ورســره دومره زياته سودا نه وه، د لوږې او تندې مقابله به يې هم تــر ډېــرو ســاعتونو کولای شوه.

منګر مونږ او تاسو ته که د ورځې څو کرت خوراک، چای او قهــوه، ســګرټ او مېوه را ونه رسېږي، نو ډېر متاثر معلومېږو او لويه نيمګړتيا محسوسوو.

انسانانو په خپلو هغه ابتدايي او نارسا وسايلو خپل احتياجات پوره کــول، خــو اوس دا لوی او دېو پيکره ماشينونه چې د کيسو نکلو د دېوانو پېريانو نــه هــم زيات او زر کار کوي، هم د دې زمانې د انسان د احتياجاتو او خواهشاتو د پوره کولو نه کله کله عاجز شي او دا ګرده د انسان له خولې نه د «هــل مــن مزيــد» چيغې وزي، نو د کار زياتېدل او په بيړه کار کول، انسان تــه د لتــې او کــلارۍ فرصت نه ورکوي، دا دومره زيات کارونه او دا دومره ډېر احتياجات، دا بې سرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې پايه فنون او معلومات له انسان نه هــم ورو ورو ماشــين جــوړوي، ځکــه د معقول او د منقول جامع کېدلو دپاره اوس د انسان عمر کفايت نه کــوي او پــه ټولو کارونو باندې د چا پوهه او احاطه نه راځي، نو کار هم تعميمېږي او علوم او فنون هم اختصاصي رنګ پيدا کوي او طبعاً يوه انساني اوسنۍ اجتمــاع د يــو ماشين سره زيات شباهت لري او د (الناس على دين ملــوکهم) پــه مصــداق د ماشين حکومت په جامعه کې خپل آثار بخښي، ماشين ســره د دغــو خوارقــو چې يې لري، روح نه لري، فکرونه نه وهي او د ذوق له مرضه بې غمه دي، نو په ماشيني جامعه کې دې هم بايد روح مړ شي او ذوق سره دې وداع وکړي.

په داسې محيط کې چې د کاروبار له هنګامو ډک وي او د حيات څوک څــوک يې له هره ګوټه خېژي، د شاعر او د صوفي د پاره ګمان کوم دلته وړ او مناسب ځای نه پيدا کېږي، هغه ته د غزل سرايي او د ه ته د تفکر کولو او چرت وهلــو موقع نه ورکوي. هم دا سبب دی چې نن د ې دوو کسانو ته څوک په ډېره درنه سترګه نه ګوري، که کوم يو د دوی نه راپيدا شي، نو د ملامت او توبيخ اوازونــه (هئ) له هرې خوا را اوچتېږي، څوک به وايي، مونږ فلانی احتياج لرو او بستانی کار مو په مخ کې پروت دی او ته په څه لګيا يې، بــل بــه وايــي مــونږ فلانــۍ نيمګړتيا او بستانی ضرورت لرو، چې بايد هغه ترسره کړو او تاسو پــه خوشــو خبرو او چرتونو وقت ضايع کوئ، ومو ويل د شاعر دپاره دا د دې زمانې اجتماع مساعده نه ده. د اقبال خبره ده خدای دې وبخښي، د نسترن په زر او د ګلابــو په اشرفيو په بازار کې ډوډۍ نه اخيستل کېږي، نو شاعر ګني په فنــا محکــوم دی؟ او له دې دنيا دې ووزي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

او که نه ځان دې اصلاح کړي او د محیط سره دې تطابق اختیار کا؟ تاسې څه وایاست؟ د پادشاهانو د مدحې په ځای دې د ماشین او فابریکې په نامه قصیدې جوړوي؟ او د یار د مخ د پلوشو په عوض دې د برق ستاینه کوي؟ او د خط و خال په عوض دې اتم او نامریي وړانګو په خواوشا کې نازک مضمونه پیدا کړي؟ نه!

یوه به هم نه کوي او که راپورې نه خاندئ او لېونی راته نه وایئ، شاعر به د نر غوندې په دې دنیا کې ژوند کوي او خپلې غزلې به وایي، بې حوصلې کېږئ مه، دلیل به یې په راتلونکو کرښو کې پیدا کړئ.

په داسې محافلو کې چې د شعر بر له یا بر علیه خبرې شوي، یو دا مبحث دی چې ادب یا شعر وسیله ده که غایه؟

زما دا عقیده ده چې ادب په خپله غایه ده او بعضې ملګرو هغه د نورو شیانو دپاره وسیله ګڼله غایه څه؟ او وسیله څه څیز دی؟ په دې دواړو کلماتو کې کوم اوږد او مفصل تعریف ته ضرورت نه لرو او نه هغه کوم علمي تعریف ته چې په اصطلاح سره جامع او مانع وي، څه دومره ډېر احتیاج لرو. زه په یوه مثال کې لوستونکو ته د دواړو نمونه وړاندې کړم. تاسې فرض کړئ، زه یوه بهرنۍ ژبه مثلاً فرانسوي یادوم، د دې ژبې د یادولو نه زما دا مطلب دی، چې په فرانسوي کې هر کله چې علمي او فني شیان ډېر موجود دي، نو به زما دپاره د علم د تحصیل امکانات ډېر شي او زما پرمخ به د علم یوه دروازه برسېره شي او یا به د سیرو سفر په وخت کې د هغې ځنې په ناسته ولاړه هوټل او بازار کې استفاده وکړم. معلومه شوه، ما دا ژبه د څه نورو اغراضو دپاره وسیله کړې ده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اما دلته زمونږ په کورسونو کې هلته یو سړی لګیا دی پښتو زده کوي، مګر د هغه منظور د پښتو دیادولو نه د پښتو یادول دي او کومه عملي استفاده مثلاً د هغه په نظر کې نشته. هغه وایي: زه پښتون یم او دا د پښتنو ملي ژبه ده او زما دا ژبه نه ده زده، باید زه یې یاده کړم، دلته د ژبې زده کول په خپله غایه ده، هو! د دې ملي ژبې په یادولو څه آثار او نتایج مرتبېږي، مګر دا سړی (هغه آثارو ته ملتفت یا غیر ملتفت) محض په خپله د ژبې د یادولو او یا د دې ارمان د سره کولو دپاره بوخت دی، نو هېڅ څوک نه شي کولای په خپلو منطقي تحلیلاتو سره دغې ژبې ته د دغه سړي په مورد کې د وسیلې رنګ ورکړي، نو راځئ وګورو چې شعر غایه ده که وسیله؟ دا په خاطر کې ساتئ چې په یوه معین څیز کې لکه شعر د دې دواړو وجهو تشخیص غور او دقت غواړي او لکه نفسي کیفیات چې کله سره څو څیزونه ډېر ګډ او مخلوط وي، چې بېلول او یا لمړنی اغېزه معلومول یې ګران وي. دلته هم دا مشکلات موجودېږي، شعر او ادب په دنیا کې ډېر لوی رول لوبولی دی او لوبوي یې، د حماسې په صورت کې یې د جګړې هنګامه توده کړې او ځوانان یې چړو او تورو ته ورکړي دي، چې فلسفي رنګ یې اختیار کړی، نو فکري انقلابونه یې په عالم کې پیدا کړي دي او که یوازې د خوش ګذرانۍ او معاشقې سندرې یې غږولي، نو یې انسان د عیاشۍ او بې مبالاتۍ په ګړنګ غورزولی دی، تراژدي یې ډېرې سترګې په ژړا سرې کړې دي او کمېډي یې ډېر تشي په خندا چولي دي، نو په دې مواردو کې خو شعر د وسیلې په څېر څرګندېږي او معلومېږي د څه نورو غایاتو دپاره، شعر او ادب استخدام شوی دی. منګر خیر داسې لنډه فیصله به نه کوو، راځئ د انسان په ژوندانه کې ښه ځیر شو او د ده سلوک او رویه د ژورې مطالعې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې ونيسو او څه لږ نور تحليلات وکړو او مثالونـه راوړو، بيـا حکـم کـول او فيصله صادرول څه دومره ګران کار نه دی.

مونږ د ژوندون د ساتنې دپاره خوراک، څکاک، اغوسـتن او پوشـاک او يـوې کوډلې او سرپناه ته په اوله درجه کې احتياج لرو، چې مو ګېـډه مـړه شـوه او بدن مو پټ شو او د خپل کار روزګـاره وزګـار شـو او پـه خپلـه کوډلـه کـې کښېناستو او ځان مو د لوږې، تندې او تودوخې او د سړو او د غله او د لېوانو نه په امن کې وليد، نو بيا که مو شوق کېده، سندرې به وايو، منګر دلته يو سـوال منځ ته راځي، چې لوږه خو په وچه يا لمده ډوډۍ رفـع کېـږي، نـو د دومـره رنګارنګ طعامونو ته څه ضرورت دی؟ په طعام کې د خوشبويۍ او خوشخورۍ کيفيت پيدا کول حتی هغه کې د رنګ او نمايش په لحاظ اعتنا کولـو تـه څـه احتياج دی؟

دا ښکلي چينايي لوښي، پاک او ستره دسترخوان، ډېرين مېزونـه، بخملـي او پالش شوې کرسۍ، د ډوډۍ د خوړلو په خونه کې د لوږې دفعه کولو دپاره څـه رول لوبوي؟ دا ښکلې صراحي، هغه بلورين ګيلاس، د تندې د رفع کولو دپـاره څه خدمت کوي؟ اوبه د هر لوښي نه چې راوزي، خپل خاصـيت لـري او تنـده ماتوي، نو ولې وايي اوبه د لوښي له رويه چښل کېږي؟ يوه جامه کې چې تاسې خپل ځان ونغاړئ، د تودوخې د بندولو او د سړو نه پرې خلاصـېږئ، منګـر دا برګ برګ کالي د تودوخې د بندولو او د سړو په لرې کولو کې څه دخل لـري؟ کوم مزيت په دې لحاظ په رېښم کې شته چې په شـړۍ کـې نشـته؟ دا چـې فلانی خياط ښه کالي ګنډي او ډېرې پيسې (اجوره) ورکوي، د هغه د سـکښلو (برش) طريقه تاسې د سړو او تودوخې نه زيـات محفـوظ سـاتي؟ د افريقـا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدویانو په کوډلو کې هم شپه تېرېږي، نو دا لوړ لوړ قصرونه او مجللې بنګلې د څه دپاره جوړېږي؟ ډېرین خو ځکه دي چې بنا مستحکمه او قوي وي او زر نه ورانېږي.

ښه منم، خو دا ډېرې دومره ولې مړې رامړي او صیقل کوي یې؟ مرمر او رخام او دا د غره نورې ګټې خو به د کلکوالي په لحاظ دومره توپیر نه لري، نو څه دلیل موجود دی چې دا ګټې په دومره لوړ قیمت رانیسي او په خپله بنګله کې یې لګوي؟ دا رنګ او روغن چې تاسې خپل کاله ته له بهر او له دننه خوا ورکړی، دا نو ساړه او تاوده ښه نیسي، دا نو عمارت ټینګوي؟ د دې په معنی خو هیڅ پوه نه شوم، دا نو څه معما ده، دا خبرې ټولې معماوې دي، معما خو ځکه دی چې په خوراک کې، پوشاک کې، مېنه کې، انسان غواړي، ښکلا او جمال پیدا کړي او د خپلو د دې اولي ضروریاتو په ترڅ کې خپل ذوق هم تسکین کاندي، نو ښکلا یوه معما ده او د هغې تعبیر او تعریف او حدود ټاکل د یوې معما نه زیات فکر او دقت غواړي، وګورئ په دې څیزونو کې چې ښکاره په ډاګ پراته د ژوندان د دوام وسایل او د انسان ذوق او د بدیع حس دومره اغېزه کړې چې دغه حیاتي وسایل یې هم تسخیر کړي او جمال خپل حکومت او پادشاهي د نورو په قلمرو کې هم کوي او د دغې وسیلې سره سم جمال د یوې غایې په څېر څرګندېږي: نو د شعر او د موزیک او د رسامی دنیا خو د جمال او د ذوق خپل ملک او بلا منازع او مدعی محروسه ده، نو څوک څه حق لري چې دی د خپله ملکه وباسي؟ نه! څوک دا زور او قوت هم نه لري، ځکه هغه په هر چا قوي دی او په هر ځای کې د هغه فرمان چلېږي، که تاسو د تلو او مسافرت زحمت په ځان قبول کړئ، زه به تاسې ته د هغه د حکومت اغېزه په یو نو کې هم در وښیم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې مو وویل چې شعر د حیات په مختلفو صحنو کــې اســتخدام شــوی او خپل رول یې لوبولی دی، دا د جمال مظهر او د حسن مداح و، د ده آواز ته هــر چا غوږ اینښود او د ده آواز هر زړه ته لار لرله، نو خلکو د خپلو اغراضــو دپــاره دی استخدام کړی دی، دا اغراض به کله ښه وو او کله بد، منګر په دې نو شــعر د خپل آسماني او ملکوتي مقامه نه راپرېوزي او چا دا نه دي ویلي چې شعر بــه ګوندې له دې غرضه بل کار نه کوي او یا دې خپلــه اصــلي وظیفــه پرېــږدي، موسیقي باندې نن پرون ډاکټران د مریضانو علاجونه کوي، مګر څوک حق نــه لري هغه ته دارو درمل او یا د علاج وسیله ووایي.

په دې شلمه صدۍ کې چې د سرعت او د کار او د برق او د مادیــت قــرن مــو ورته ووایه، اوس هم د حسن او د جمال معابــد اوچــت ولاړ دي، د دې معابــدو زایرین ډېر دي، د سینما او تیاتر او نقاشخانو په دروازو کې د دفتــر او ادارو او مارکېټونه کم خلک نه لیدل کېږي، هغه امریکا چې د اتوم بم یې جوړ کــړی او هیروشیما یې پرې ورانه کړې ده، د بیټنګ بیوټي فلم هم جــوړوي او د زړونــو خونې پرې ورانوي، په لابراتوارونو کې که د اشیاوو او انواعو په مطالعه بوخــت دي، هلته هالیوډ کې هم څه فعالیت جاري دی، د هغه د ښارونو په کوڅو کې او د باغونو په خیابانونو کې څه مجسمې لیدلې کېږي چــې نــه د کــوم قهرمــان یادګار او نه د کوم معبود (باطــل) بــت دی، هغــه محــض د جمــال او د ښــکلا نمایندګي کوي، نو ما حق لاره که نه چې ما ویل شاعر به اوس هم شعر وایي؟

د ذوق او د ښکلا عشق او د شعر ســره علاقــه د یــو متمــدن انســان او د یــو صحرایي او بدوي بنیادم سره یو راز شته، فرق دومره دی چې د بدوي قومونــو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر هم ساده او صنعت او آرت يې ابتدايي او غير مهــذب وي، واړه ماشــومان څه مقفی او موزون الفاظ او کلمات لري او هغه په کوچنيتوب کــې غــړوي او د هغې نه حظ او نشاط مومي. دا د ماشومانو اشعار په هره ژبه کې شته، ظاهراً څه معنی نه لري، خو د وړو خوښيږي، د اطفالو ذوق په دغه سن کــې يــوازې پــه قافيه او وزن باندې هم قناعت کوي، ليکن لويان او مشران بيا له شعر نــه نــور څه هم غواړي، نو تر کومه وخته چې په انسان کې دا ذوق او حس موجــود وي، شاعر به هم موجودي وي او خپلې سندرې به د دغه ذوق د تأمين دپاره وايــي، د ماشين آواز د ده آواز نه شي چپولای او د کار خلک ده تــه وزګــار نــه شــي ويلای.

هغه کسان چې شعر محض د شعر په حيث نــه خوښــوي او وايــي، دا دې پــه اجتماعي خدماتو کې استخدام شي او د علم او د تهذيب په لاره کې دې تــرې کار واخسته شي، دا يوه ډله ده، بله ډله هغه خلک دي چې شعر هډو خوښــوي نه او غواړي د شاعر په مرۍ ګوتې کښېږدي. زه به د دې دواړو ډلو سره ځان له ځان له وغږېږم.

اولې ډلې ته وايم، زه دا نه وايم چې شاعر يو آسماني موجود دی او دی د دنيــا او د محيط سره هيڅ کار نه لري، نه! شاعر د خپل محــيط موجــود دی، هغــه د خپل ماحول نه هرومرو متأثر کېږي، ښه ته به ښه او بد ته به بد وايي، کله به د يو روحي مربي په حيث زمونږ تداوي کوي او کله به د يو واعظ په څېر راته وينا کوي، خو تاسو د شعر نه دا مه غواړئ چې هغه دې ضرور تاســو تــه د رياضــي فارمولې در وښيي او (دوه دوه څلور دي) په شعر کې راوړي او يا دې د ساينس درسونه او د اقتصاد نظريې په نظم کې ننه باسي او يا دې شاعر غنم او وربشې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ملک کې ډېر کړي، علم خپل ځای لري او شعر او ادب خپل مقام لري، علــم د دې نه مستغني دی چې هغه د شعر په زور په خلکو قبول کړو، هغه د پاره بل قوت او زور په کار دی، چې هغه ته دليل او برهــان وايــي، د قــومي اصــلاحاتو دپاره د تبليغ او تنقيد ډېرې لارې موجودې دي، البته په هغه کې يــوه لار دا د شعر او ادب لار هم ده، د دې اسلحې نه به سړی د خرافاتو د مقابلې او د قومي اصلاحاتو د تعميم دپاره کار اخلي، منګر د شعر روح به نه وژني او چــا چـــې د شعر په غرض وايه، هغه به د مرۍ څخه نه نيسئ، کار به هــم کــوو او د ذوق او صنعت نه به هم سترګې نه پټوو، که مونږ دا اجتماعي ماسکې دمخه لرې کـــړو او يوه شپه او ورځ،لکه څرنګه چې يو، هم هغسې ځان خلکو ته وښيو، عجيبــه تماشا به جوړه شي. مونږ چې کله د ځــان ســره څــه فکرونــه وهــو او بعضــې هوسونه کوو، هغه چاته نه وايو، کوم وخت چې مونږ يوه نــه تنفــر او د بــل پــه نسبت په زړه کې علاقه مندي پيدا کړو، هغه دواړه راباندې نه خبر ږي، مــونږ هم د خپل خيال په دنيا کې ډېر قصــرونه آبــادوو او ورانــوو، ډېــرې مېلــې او مشغولې جوړوو، ليکن څوک پرې نه خبر ږي، اما د شاعر د احساساتو ريکارډ (سره د دې چې اکثره خودداري او رياکاري هم کوي) په شعر کې پاتې کېــږي، نو يوازې هغه مه ملامتوئ او د انسان د طبيعت په لحاظ دی معذور وګڼئ!

اوس هغه ډله چې بالکل شعر نه مني، د هغو په خدمت کې عرض کوم چې پــه دې صدۍ کې کار ډېر، احتياجات زيات دي، ستومانتيا هــم زياتــه ده، پــه دې جنجالي او پر آشوبه دنيا کې تشويش او سودا هم ډېره ده، نو د دې ستومانتيا او آلامو دپاره د دې تشويشونو او اضطرابونو دپاره به د شاعر ملکوتي اواز (زما په ګمان) د تسکين او راحت ښه وسيله وي او په بنيادم کې به د اســتوګنې او مقابلې قوه په دغه دنيا کې زياته پيدا کړي، هغه وخت چې تاسو يوازې ناســت

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د کار او روزګار نه وزګار یاست او مستقبل مو سترګو تــه تــورتم او تاریــک معلوم شي او تاسې دغه تاریکي او ترږمۍ مشوش کاندي، که شعر ستاسې پــه شونډو کې یو د تبسم برېښنا پیدا کړه، نو دغه تورتم به ستاسې د سترګو نــه ورک شي، نو دغه ځای دی چې شعر خپله وظیفه سرته رسولې ده، هغه وخت چې تاسې د منطق په زور خپل مشکلات حل نه کړل او د نااميدۍ پــه دریــاب کې ډوب شوئ او سا مو لنډه لنډه کېده، نو که شعر د یو تنفس قدر تسکین او آرایش تاسو له درکړي، ګویا خپله وظیفه یې ادا کړې ده، هغه وخت چې تاســو د عناد او بدبینۍ په تیارو کې روان یاست، که شعر تاسو د څو لمحو دپــاره لــه دغه عالمه بېګانه کړي او د ځان سره مو مشغول کړي، یوه مقدسه وظیفه یــې سرته رسولې ده، هغه وخت چې په دې پر آشوبه او طوفاني دنیا کې چې بحرو بر کې یې د خونریزۍ میدان ګرم دی او په ځنګلو او صحراګانو کې یې درنــده حیوانات سرې ته پناه نه ورکوي، که تاسو یــوه ګــړۍ د شــعر او موزیــک پــه ځانګونو د ځمکو له کرې اوچت شئ او د وربځو له ما ورا نه د ځمکې دا ښکلې او ښایسته منظره او دورنما د ورایه ووینئ او د نیا مو په سترګو کې عزیز شــي، دا لویه خبره ده او شعر لوی کار کړی دی. هو! دا اعتراض پاتــه کېــږي چــې د شعر او آرت دښمنان به یې په ما وکړي، هغه دا دی چې مونږ وروسته پاته یو او یوروپین او امریکایان مخ کې تللي دي، هغــوی د پــاره د ذوق د تامینولــه او د هنر د قدرانی فرصت شته، اما مونږه باید اول ګېډه مړه او تن پــټ کــړو، دلتــه باید دا ووایم چې د آرت او د هنر تکامل، د شعر او د موســيقۍ وجــود د کــوم ټاکلي پروګرام او تقسیم انحصار دمخ نه نه کېږي او نــه شــوی دی، اقوامــو او ملتونو داسې نه دي کړي چې څو سوه کاله اول یې د خپلو حیــاتي ضــروریاتو کار کړی وي او بیا یې دې خوا مخ راګرزولــی وي، د بشــر د پیدایښــت ســره

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوځای د مذهب او مدنیت د تکامل سره ځنګ په ځنګ او د حیـات پـه هـره صحنه او ساحه کې ذوق او هنـر یـو ځـای روان دی او د تکامـل او پیشـرفت مزلونه کوي، دا د هنر تکامل د جماعت د نورو کمالاتو نمایندګي کوي. هو! پـه یوه جامعه کې باید تمام مدني مظاهر ټول ضروریات د خپل حد او اندازې سره سم او برابر تکامل وکاندي او که یوه خوا مهمله پر ېښوده شوه او بله خوا ډېـره ترقي وکړي، یو راز عدم توازن ترې پیدا کېږي چې هغه د یوه جمعیت د پـاره خطرناک دی. زه د توازن طرفدار یم او د افراط مخالفت کوم او افـراط د یـوې ردې ملکې په حیث پېژنم، خو تاسې هم د تفریط خوا مـه نیسـئ او راځـئ د شاعر او هنر پېشه سره صلح وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زلميانو حيثيت او وظيفه په جامعه کې

ښاغلی بېنوا!

تاسې د ويښو زلميانو په خواوشا کې مضامين غونډوئ او کم کتاب جوړوئ، په دې خوان کرم مو ماته هم ست کړی، منګر څه حيران يم دې کـې څـه برخـه واخلم او کوم مضمون وليکم، د زلميانو تعريف او خصوصيات، د زلميانو وظائف، زلميان او دين يا د زلميانو دين، زلميان او حکومت يا د زلمو حکومت؟ کـم يـو لمړی کړم او څه وليکم؟ ګمان کوم ليکوالو به پر دې ټولو خواوو پام کړی وي او څه به يې پرې ښکلي وي. نو ماته دا سودا پېښه شـوې چـې ګنـې ماتـه بـه مضمون نه وي پاتې، خو خير! د شاعر دا بيت مې زړه ور کوي چې وايي:

يک عمر ميتوان سخن از زلف يار گفت

در بند آن مباش که مضمون نمانده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو وروره! زه به د زلمو حیثیت درته په یوه انساني جامعه کې در وښیم.

یوه جامعه د درې طبقو نه جوړه ده: زوړ او ځوان او وړوکی؛ زاړه تېرې زمـانې پورې مربوط دي او ماضي ته ګوري او واړه راتلـونکی نسـل دی او مسـتقبل د هغوی دی، زلمي د اوس دي او اوس (حال) د دوی دی او یوازې حـال دی چـې سرې هغه ته په موجودیت او فعلیت قایلېدای شي. ګویا زوړ (پرون) دی او ووړ (سبا) او زلمی (نن) دی. بله تشبیه به هم وکـړم: زاړه د (مفـاخرو او روایـاتو) حیثیت لري او واړه (امېد او آرزو) ده، او زلمي (فعل او عمل) دی. یو بله لا هـم واورئ: زاړه د دې اجتماعي وجدان فکر او حافظه ده، واړه د پټـو اسـتعداداتو (امکاني قواوو) مثال لري او زلمي د دې پیکر قوي بازو او د کار او عمـل لاس او پښې دي.

ومو ویل زوړ، لکه پرون دی، اما د پرون ورځــې خــاطرات، پرونــۍ ویــاړنې او افتخارات له مغزو څخه نه وزي او د هغوی یادونه په سړي کې مناعت، د نفـس عزت او ملي غرور پیدا کوي، نو زلمي به سپین ږیرو تـه د عـزت پـه سـترګه ګوري. مونږ زړو ته د حافظې او فکر مقام ورکړ، بې لـه فکـر او حـافظې هـېڅ پروګرام نه جوړېږي او هېڅ عمل سر نه نیسي، واړه مو د آینده آرزوګانو سـره تشبیه کړه او آینده خوږې آرزوګانې په سړي کې د عمل قوت او جـرأت پیـدا کوي او د خوش بینۍ قریحه په سړي کې زیاتوي، نو واړه د اجتماعي ژوندانه د سلسلې همغه حلقه ده، خو یو ځای ځلمي دي چې فکر او آرزو، تېر مفاخر او د سبا خوش بیني به ټول په خپلو مغزو کې یوځای کـوي او د ځـان نـه بـه یـو معجون مرکب جوړوي او دا د حیات ځرخونه به ګرزوي. تېر مفـاخر او د سـبا

(c) ketabton.com: The Digital Library

امېد به روح خوشالوي، منګر تن نه پټوي او ګېډه نه مړوي، باید سـړی د حـال نه استفاده وکړي او د (اوس) په قلمرو کې ځان له ځای پیدا کړي، هم دا سبب دی چې شاعران تېره مړه بولي او راتلونکي ته نازېږېدلی وایي او یـوازې اوس ته په موجودیت قایلېږي او د وقت د اهمیت او د ضرورت په خـوا کـې نعـرې وهي او غلبلې کوي چې:

نگهدار فرصت که عالمی دمی است

دمی پیش دانا به از عالمی است

نو زلمی، د حال پورې تړلی او د حال د صحنې بازیګر دی، د حیات تماشـا پـه ده توره ده، د ماضي او د مستقبل د ارتباط دپاره کمه کړۍ د اتصال وي، هغـه هم دا زلمی دی، زلمی!! فرصت، وقت یا دغه دقیق او باریک (اوس) په فکـر او سودا کې، په تماشا کې، په خوب کې هم تېرېږي، که زلمی کـار نـه کـوي او د تېرې زمانې سودا وړی وي، زلمی نه دی، که د سبا په امېد ناست دی، زلمی نه دی، که ویده وي، زلمی څه چې ژوندی نه دی، زلمی به کاریګر، فعال، چـالاک او ویښ وي، نو به هله یوه جامعه د حال څښتنه شي او خپل پخواني مفـاخر او راتلونکی نېک بختي سره مربوطې کړي او یو به د بل سره وګنـډي، کـه نـه د تباهي او د فنا او د بدبختۍ سېلاب به دغه جامعه له دنیا محوه کوي.

ښه نو زلمی به څه کوي؟ کارونه ډېر او نیمګړتیاوې زیاتې دي، هر څوک چـې یوې نیمګړتیا ته ملتفت شي او هغه ورته د ټولو نه اهمه ښکاره شي، نو طبیعي ده چې ځلمی به اول هغې ته رابلي، خو زه د ټولو نه اول یو کار دوی ته ښـیم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هغه زما په فکر ډېر ضرور دی او په مونږ کې د هغې ډېره نیمګړتیا ده، هغه څه شی دی؟ ښه اخلاق او سجیه!

راپورې خاندئ مه! دا د هغه واعظ خبره نه ده چې یې ویل: ښه کوئ بد مه کوئ. دا محض خبره نه ده! دا زمونږ د ژوندانه حساسه نقطه ده، دا زمونږ لویه نیمګړتیا ده، دا زمونږ د راتلونکي موجودیت او د اوس د بهبود او د اصلاح د تهداب ګټه ده؟ غوږ کېږدئ، زه به دې کې تفصیلات هم درکړ.

خدای ته وګورئ! راځئ نوره ریاکاري بس کړو او ځان جهان په دې ونه غولوو چې مونږ پښتانه یو، مونږ د ښو سجایاوو او لوړو اخلاقو خاوندان یو، زمونږ ژبه، ژبه ده او زمونږ قول قول دی، مروت او شجاعت مو د پلار میراث دی او... مونږ هرڅه لرو، خو اخلاق نه لرو. زما په عقیده زمونږ اقتصادي نیمګړتیا دومره نه ده، لکه چې زمونږ اخلاقي کمزوری دي. زمونږ علمي فقر دومره نه دی زیات، لکه چې مونږ د سجایاوو او نېکو ملکاتو نه خلاص یو. د دنیا د تاریخ پاڼې واړوئ راواړوئ، داسې به درمعلومه شي چې یو قوم کوم وخت چې د اخلاقو او د سجیې قوت موندلی، هغه په دنیا کې د خپل قوت او موجودیت سکه وهې، منګر همدغه قوم بل وخت د دې دولت د محرومېدلو له کبله له پښو لوېدلی او علم او مال او نورو حیاتي عناصرو د دوی د فنا کېدو مخه نه ده نیولې.

لرې به نه ځو، د عربو تاریخ د اسلام نهضت د دې نظریې بهترین ګواه دی او دا د دې دپاره انتخابوم، که یو مسلمان هرومرو لږ ډېر د اسلام د تاریخ سره آشنا دی، د لمړنو مسلمانانو نهضت د اخلاقو په زور او د سجایاوو په قوت و، علم او دولت وروسته راغلل او کم وخت چې علم او دولت د ترقۍ او ډېرښت په لوړه پایه کې و، د بغداد خلافت د تاتارو د ګذارونو په مقابله کې له پښو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولوېد، هوا هلاکو چې بغداد ته ننوت، هلتــه څــه و چــې نــه و؟ طــلا، جــواهر، تزئینات، لوړ لوړ عمارات، ډېر مال او منال، ډک بازارونه، مدرسې، کتابخــانې، د یونان فلسفه، د هند تصوف، د ایران صنعت او آرت، دا ټول په بغداد کې و، امــا هلته یو شی نه و او د هغه شي کمبود په وجه دا بلا پېښه شوه، هغه څه شی و؟ هغه علت پیدا کړئ؟ او له بلا ځان وژغورئ.

زمونږ دا اخلاقي نیمګړتیا دومره زیاته او ډېره ده چې زه په دې څو پاڼو کې نه شم کولای چې د هغو ټولو نیمګړتیاوو په خوا او شا کې بحث وکړم او مقایسوي او تطبیقي جنبه یې در وښیم. دا یو جلا کتاب غواړي او دا لوی دفتر دی، منګر دومره وایم چې علم او ثروت دواړه په دې پسې راځي، منګر دا دومره ډېر پــه چا پسې نه ځي، د علم نه تربیت په حیات کې ډېر په کار بېږي او دمال نــه ښــه اخلاق او لوړه سجیه د انسان سره زیات کمک کوي، نو د زلمو اوله وظیفه دا ده چې د مغزو بتخانې ورانې کړي، مداهنه او مجامله، خیانت او دروغ، بدعهدي او بې وفایي، تنبلي او مفت خوري، اختلاس او ارتشــاء، خودنمــایي او تظــاهر او داسې نورو قبایحو سره مبارزه وکړي، چې دا په حقیقت کــې د تــاریکو مغــزو مواد او د بت پرستۍ لوی ارکان دي، بتان خو یوازې د ګټــو ختــو نــه وي کلــه بنیادمان، کله آرزوګانې، کله فکرونه د بتانو ځای نیسي. د هغه شي سره چې د انسان د سعادت دپاره نه په کار بېږي چې په دنیا، آخرت کې په درد ونه خوري، چې عملي قیمت نه لري، عشق او علاقه ساتل او په هغې کلک نښتل او د هغې نه دفاع کول بت پرستي ده، ځلمیان به دا دین ورکوي (حتی لا تکــون فتنــة)، زلمیان باید خپل ځان د ښه خلق او لوړې سجیې نمونه کاندي، چې نور د دوی پیروي وکړي، که دی ویښ وي، که دوی فعــال وي، کــه دوی د اخلاقــو او درد

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاوندان شي، دوی به په خپله خپله وظیفه وپېژني، د کارونو په اصلاحاتو کې به متردد نه شي، غیبي تاییدات به د دوی ملګرتیا وکړي.

دا د زلمو وظیفه ده، چې د ریا پردې څېري کړي چې سپینې سپینې ووایي، قوم خپلو معائبو ته ملتفت کاندي، پښتون ته د ده عیبونه دردونه ور وښیي او د هغې په رفع او اصلاح کې عملاً برخه واخلي. دې بې برخې پښتون ته چې کم اخلاق د پلار نیکه ورپاته و او یا هغه تعلیم چې اسلام ورکړی و، هغه یې له لاسه وتلی دی او د نورو مبادیو سره لا نه دي آشنا شوي، د ایثار معنی یې هېره کړې، خپل شخصي منافع د ملي منافعو دپاره قربانولو باندې نه پوهېږي، دوی اجتماعي مفکوره د کورو کلي په خواوشا کې څرخي او چې له ځان سره مجرد شي او جګه اجتماعي آرزو او فکر وکړي، هغه فقط د قبیلې په خواوشا کې وي، د لوی پښتون مفکوره له منځه تللې او ملیت په هغه معنی سره چې لازم دی، نه پېژني، دا د زلمي وظیفه ده چې پښتون ته د مرکزیت معنی ور وښیي او د لوی پښتون د تشکیل درس ورکړي او د ایثار او فداکارۍ خلعت ور واغوندي.

هو! ظلم کول ګناه ده، اما ظلم قبلول او ظلم ته تن ایښودل پستي ده، یقیناً هغه سړی چې په حیوان یا په هغه انسان چې د دې په قدرت او اختیار کې وي، ظلم کوي، یقیناً هغه د بل ظلم ته هم تن ږدي او دا ورته یو مسلم قانون ښکاري. هغه چې د بل مال خوري، ناروا کوي، اما خپل به هم په چا نه خوري، اما د بې انتظامي او ریا او د بې عدالتۍ محیط د دې دواړو خواوو اهمیت له منځه وړي، هغه چې د بل په خوړو پستو خبرو غولېږي او خوشحالېږي، دی بل ته هم غوړه مالي کوي او په پستو او خوړو خبرو یې تېر باسي، نو دا د زلمو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وظیفه ده چې د دې افراط او تفریط مخه ونیسي او په دماغو کې د هرڅــه نــه مخکې د ایمان قوت پیدا کړي، تنبلي او مفت خوري بد خوی او خصــلت دی او د دې نه فقر او فلاکت پیدا کېږي، موهوم پرستي یوه روې ملکه ده او ددې نــه جهل او ناداني روزنه مومي، نو که زمونږ زلمي د بدو اخلاقــو پــه مبــارزه کــې کامیاب شو، نو تاسې څه گمان کوئ، علم او ثروت به د ارمغــان پــه څېــر دې جامعې ته یا د یو جایزې په توگه د اخلاقو د مکتب شاگردانو تــه وړانــدې نــه کړي؟هو، دا دواړه رحمته به خدای (جل وعلی شانه) په دې جامعــه ولــوروي، منگر هله چې دوی په نېکو اخلاقو متخلق شي او د هر څه نه لمړی د ضمیر او وجدان مناعت او سرافت خاوندان شي. په پای کې د ځلمو وظیفه د داده چــې هی کار وکړئ او کار؟ نه لکه چې ما غوندې خبرې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګل پاچا الفت یادونه

الفت (خدای ج) دې و بخښي زما د ډېرې مودې آشنا ؤ.

زما او د ده په منځ کښې آشنايي د ځلمي توب د و خته شروع شوې وه او د ده ترمرینې يې په همهغه تودښته دوام وکړ او اوس هم زما په زړه کښــې د هغــه مینه او احترام هماغسې ځای لري. دا بې پروا او زړور شاعر چې اشعار يې پــه انتقاد اوسپينه وينا ډک دي ډېر محجوب سړی ؤ.

دغه شاعر او وينا کوونکی چې تراوسه مونږ سره د شعر په ژبه ګړېږي ډېــرکم ګویه او خاموش سړی ؤ، بې ضرورته خبرې يې نه کولې اوهمېشه به يې د بــل خبرو ته غوږ ایښود. ډېره ظريفه طبعه يې لرله، ښې د مزې ټوقې به يې کــولې خو د ده په ټوقو او ټقالوکښې هم ادبي نکات پراته وه اوزياتره يې ادبي طنــز ؤ. (هغه عاميانه او سپکې ټوقې مسخرې نه وې) د ده تحصيل پــه دينــي علومــو کښې په فقه کښې وه او په صرف اونحو او منطق کښې يې هم تحصيل کړی ؤ. په ځوانۍ کښې يې شعر نه وايه او د ادب خوا ته يې توجه نه وه مګر د تحصيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه وروسته ورته ناڅاپه د شاعرۍ جذبه پیدا شوه او دا قریحه یې را ژوندۍ شوه او داسې را ژوندۍ شوه چې د سیلاب غوندې روانه شوه.

ده چې به کوم شعر ولیکه د چاپ دمخه به یې ماته ولوستو او زما نظر به یې پکښې غوښته او ما به غیر د تحسین او آفرین نه بل نظر نه لرلو.

د ده شعرپه پنځو برخو (حداقل) وېشلای شو:

(۱) زیاته برخه یې سیاسي او اجتماعي انتقادونه دي چې په محیط کښې د اجتماع د وېرې او د قدرت د خاوندانو د وېرې چا غږ نه شوکولای، ده په ډېره ازادي خپل اوازجګ کړی ؤ.

(۲) دوهمه برخه یې د بې وزلو، مسکینانو اویتیمانو سره همدردي او په شتمنوانتقاد دی چې د دوی د حاله بې خبره دي. پدې برخه کښې دومره د سوزه ډک آوازونه شته چې سړی ژړوي او دخپلې اجتماع په بې عدالتي سړی قانع کوي.

(۳)دریمه برخه یې د ریا کاره زاهدانو او ملایانوغندنه ده او پر هغوی هم په ډېره بې پروایي انتقاد کوي او په هغوی پورې په ډېره بېباکۍ خاندي.

(۴) څلورمه برخه یې حمد، نعمت او دیني او مذهبي احساسات دي چې ځای په ځای څرګندېږي او دا جذ به خو د ده په نهاد کښې دومره ښخه پرته وه چې دغه نورې برخې یې زیات غوندې کار ښکاري.

(۵) پنځمه برخه یې عشق او جمال دی چې دا خوا که په کې لږ ده، مګر ډېره خوږه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده سترګې ډېرې تېزبينه وې او په ډېرو وړو شيانو کښــې يــې غټــه معنــى پيداکوله. د ده سترګې ډېرې مړې وې او هېڅ طمعه او توقع يې د چا څخه نــه لرله اوهم دخپلې ګټې وتې په فکر کښې نه ؤ.

د ده ثبات او استقامت په اخلاقي خواکښې اوهم په ناســته اوولاړه او اشــنايي کښې دومره ناقابل تغيير ؤ چې د طالب العلمۍ د وخته رانيولې تر وزارته پورې هم هغه يوشان سړی ؤ.

د ده د پاره په ژوندون کښې د سلوک اورفتار معيار او داخلاقو مثالي (ايډيالي) معيار او د شعر معيار دا دی چې دی يې پخپل دې شعر کښې ښکاره کوي:

کوم شعر ښه او څوک ښه شاعر دی؟

انسان دوه خواوې لري، يوه خوا عقل او منطق او بله خوا يې عواطف او جذبات دي . د علم، صنعت، ساينس او ټکنالوژۍ منبع ناطقه قوه ده. يعنې پر عقــل او منطقو اتکا لري او شعر او هنر د مخيله قوې نه الهام اخلي او دهغه پر تخيل او جذباتو بنا ده. شاعر دانسان عواطفو او روحي وارداتو نماينده دی، نو ځکه دی د بل انسان عواطف او احساسات راپاروي او متاثر کوي يې.

انسان يوازې له نورو حيواناتو نه د ناطقه قوې په لرلو سره امتياز نه لري، بلکې ژړا او خندا هم کوي او نور حيوانات له ژړا او خندا نه محروم دي، نــو شــاعر د ژړا او خندا له جهان سره ارتباط لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تخیل او جذبات خوا تړلنيز قيود نه مني او تر هېڅ امر او قاعدې لادې نه راځي، نو ځکه زه شاعر د هر چا نه زيات انقلابي ګنم. شاعر داجتماعي قيودو او ادابو پر خلاف ګرېږي او خپل عواطف او جذبات ازاد بيانوي. شاعر د رياکارۍ پردې او درياکارانو ګرېوان شلوي. دی په ښکاره سورې وهي، چې خوله يې راکړه. شاعر د ښکلا او جمال مداح دی، دی د جمال په رباب کې خپلې قصيدې وايي.

پر دې سربېره شاعر د ژبې په انکشاف او ښايسته کولو کې کومک کوي او د ده ابتکارات، تشبيهات او استعارات د ژبې ذخيره زياتوي. شاعر د تخيل پر بنا د فيلسوف سره شباهت لري، ځکه فيلسوف هم د تخيل په زور د کايناتو پردې شلوي او حقايق راڅرګندوي او شاعر هم د تخيل په قوت د تحت الشعور پردې څيري او دانسان روحي حقايق ښکاره کوي. همدا وجه ده، چې اکثر فلاسفه شاعران هم وو. په مشرق کې بو علي سينا او حکيم عمر خيام عم شاعران او هم فيلسوفان وو او په مغرب کې ګويتي او نيچيي هم شاعران او هم فيلسوفان وو. د ا فهرست ډېر اوږد دی او اوس يې هم په دنيا کې ژوندي مثالونه شته. که شعر په رښتيا سره د عواطفو بيانګر وي او د بل احساسات بيان کړي، ښه شعر او ويونکی يې ښه شاعر دی.

نو پر دې بنا ما د جهاني په اشعارو کې دا صفت وليده او زه يې متاثر کړم. جهاني په خپلو سندرو کې د وطن په غم کې په زار زار ژړلي دي او هم يې په خپله تخيلي ميخانه کې په کټ کټ خندلي دي. دې د اراکوزيا د ميرو اوسېدونکي د شعر په بحر کې د درياب سفر کړی او د خيال په اسمان کې يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزرې خورې کړې دي. زه ویلای شم چې جهاني د شعر په قلمرو کې ځانته ښه مقام پیدا کړی او د شاعرانو په محفل کې یې ښه درنه کرسۍ نیولې ده.

دریم څپرکی

د سیدشمس الدین مجروح د ادبي مقالو ځانګړنې

د سید شمس الدین مجروح په ادبي مقالو باندې یوڅه لیکل هغه هم د نوموړي د مقالو په دوو اړخونو (منځپانګې او ژبې) یو مهم مګر سخت کار دی. خو دلته د مقالو له محتوا ډکې کرښې سرې ته قوت وربښي چې په یادو دواړو اړخونو د پام وړ څه ولیکي نو همدغې موخې ته د رسیدو لپاره لازمه بولم چې لــومړی د راټولو کړو مقالو په منځپانګه (ښیګڼو اوبد ګڼو) او بیا ورپسې یې پــه لیکنــۍ ژبه رڼا واچوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجروح ادبي مقالې په کابل مجله کې د ۱۳۲۰تر ۱۳۵۰کلونو پورې په بېلا بېلو ګڼو کې چاپ شوي چې لټون او پیدا کېدو یې پوره زیار او وخت ته اړتیا درلوده، چې له نیکه مرغه په دې کار وتوانېدم او دا دی په دې مقدمه کې هره مقاله یوپه بل پسې څېړم او په مهمو ټکو یې د خپلې پوهې تر کچې رڼاچوم.

په دې ادبي مقالو کې په هغو مهمو او اړینو موضوعاتو بحث شوی چې هره یوه یې د نسلونو لپاره د عبرت، هوښیارۍ، بیدارۍ، پوهاوي او زده کړې ښه درسونه دي، هره مقاله په زړه پورې پیل موضوع په علمي توګه رانغاړي، په ځینو کې مثالونه راوړل کیږي چې د موضوع په وضاحت کې ډېره مرسته کوي، د هرې موضوع لپاره په زړه پورې سرلیک غوره شوی چې لوستونکی هڅوي موضوع تر پایه پورې ولولي.

په دې مقالو کې د پورته یادو شویو ټولو ښیګڼو ترڅنګ چې لري یې دوه عمده ستونزې هم زما په اند په کې لیدل کیږي یوه دا چې ټاکلې هرې موضوع ته لیکوال اوږده مقدمه ورکړې او اوس مهال د لیکنو په څېر یې راساً(مستقیماً) په موضوع پیل نه دی کړی او له یوه اوږده بحث وروسته اصلي موضوع ته راغلی، بیا د مقالې په وروستۍ برخه کې د موضوع تشریح ته تم شوی او هغه یې واضح کړې ده، بله ستونزه دا په کې لیدل کیږي چې لیکوال د عربي ژبې تر ډېر اغېز لاندې راغلی او په هره مقاله کې داسې عربي لغات او کلمې کارول شوي چې یوه عادي لوستونکي ته به ستونزمنه وي چې په معنی یې ژر پوه شي او په اسانه ترې مفهوم واخلي، نو عادي لوستونکي اړ کیږي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهېدو په موخه يې کوم بل چاته مراجعه وکړي. لاندې مې په ترتيــب ســره په هره مقاله لنډه رڼا اچولې او موضوع مې له خپله انده تحليل کړې ده.

د پښتو ليکلو بشپړ او مشترک سبک تر سرليک لاندې په دې ادبي مقاله کې مجروح لومړی هڅه کړې چې سبک ته تر ډېره قانع کوونکی او پرځای تعريف پيدا کړي، هغه چې په ادبي مسايلو کې ښه بصيرت او عميق نظر درلــود نــو د سبک په اړه وايي چې سبک په نثر کې روح دی او دغه حس هغه مهــال ښــه احساس کېدای شي چې د سر د سترګو پرځای ورته د زړه په ســترګو وکتــل شي.

يعنې سبک هغه شی دی چې لغات او الفاظ د اعضا او جوارحو غوندې، صرف و نحو د ضربان قلب او د وينې د چلند په شان د هغې لپاره کار کــوي او چـــې دا ټول (او پاتې نور) سره راغونډ شي، نو يو موجوديت ترې جوړ شي.

که ليکوالان له ځاني ذوق او ځان غوښتنې تېر شي نو زما په اند بــه پــورتنی تعريف د سبک لپاره قانع کوونکی او پرځای وي.

يو سړی نه شي کولی چې په يوازې ځان يو ســبک رامنځتــه کــړي او د يــوه واحد سبک مخترع وبلل شي، خو په دې برخه کې د ژبې سرلاري ليکــوالان او څېړونکي کولای شي چې د يوه ټول منلي، ځرګند او معتبر سبک لپــاره لاس په کار شي او کومه موخه چې لري هغې ته ځان ورسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز په دې مقاله کې ټینګار شوی چې په پښتو ژبه کې دې هر څه او ډېـر څه ولیکل شي خو ښه دې ولیکل شي چې له یوې خوا ژبه په هره برخــه کــې هرڅه ولري او له بلې خوا سبک په کې د لمر په څېر روښانه څرګند شي چــې له رڼاڅخه یې نور لارویان خپله لار پیدا او مقصود منزل ته ورسیږي.

په لیکنه کې د د خپلو لغاتو او اصــطلاحاتو کــارول، اوډون او ښــکاره کــول د سبک د روح د قوت ترڅنګ د هغه ظاهري ښه داسې ښکلې کــوي، لکــه یــو مصور چې په تابلو کې خپل استادانه مهارت کاروي.

لیکوال په دې ادبي مقاله کې په دې نظر دی چې ښه سبک کولی شي د تقلید او محافظه کارئ ګردونه لرې او په ځان بسیا لوری غوره کړي، بله دا چې کلــه زمونږ د ژبې له لومړنی دورې ووزو او په مسلکي توګه وړاندې لاړ شو، نو سبک په خپله ځان څرګندوي، قوت مومي او نور ترې په غــوره او بهتــره ښــه ګټــه اخیستلی شي.

غرض دا دی چې هغه اوږدې او کږې وږې جملې ونه کارو او د مطلب ټکي تــه له کږو وږو لارو رانشو، له کرغېړنو ترکیباتو نه ځان وژغورو او هغه څــه چــې د پښتو روح له هغې نه بېزاره دی، بېزار شــو او د ســلیم ذوق پــه لارښــودنه او قضاوت عمل وکړو.

همدارنګه په دې مقاله کې پوښتنه شوې چې آیا د پښتو نثر لیکلــو بشــپړ او مشترک سبک لري؟ بېرته لیکوال لنډ ځواب ورکړی چې نه! نه یې لري! او پــه سلو کې سل کېدای هم نه شي او باید توقع یې هم ونه لــرو، ځکــه چــې هــر لیکوال خپل بېل ذوق او بېل طرز لري او هغوی ټول په یوه فکر او لاره برابرول، ستونزمن کار دی، په لنډ او ژر وخت کې یې تمه نشي کېدای ځکه چې د عربي

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاثیر، د فارسي اغېزه، د اردو رنګ زموږ په نثرونو کې لــه ورایــه ښــکاري او د سبک اشتراک يې وران کړی. خو ددغه سبک تکمیل ممکن دی او دا کار هغه مهال شونی دی چې ټول ددې کار لپاره یوځای متې راونغاړي او په همدې هوډ رغنده ګام واخلي.

پښتانه دې څرنګ پښتانه وي تر دې سرلیک لاندې ادبي مقاله کې د پښــتنو په څرنګوالي اوږدې خو په زړه پورې خبرې شوې دي دغه مقالــه د مجــروح د ډيرې خوښې وړ هم بلل شوې اروښاد مجروح په دې مقاله کــې پنځــو مهمــو پوښتنو ته په علمي او واقعي توګه داسې قانع کوونکي ځوابونه ويلي چــې کــه دغه یاد خصوصیات پښتانه په شعوري توګه پــه عمــومي ډول پــه ځــانونوکې رامنځته کړي،نو په دوی کې موجودې ناخوالې به د تل لپاره له دې تاریخي ټبر څخه کډه وکړي، دا ټبر به د هوسا ژوند نوې ساه واخلي او تېرې ناخوالې به بیا په هغه لور هم ور ونه ګوري.

لیکوال هرې موضوع ته داسې لارې چارې په ګوته کوي چې هغه په علمــي او واقعي دلایلو ولاړې او په عملي کېدو يې هوساینه او پرمختګ رامنځته کيږي.

په دې موضوع کې هم نوموړي په هغه درد، احساس او آرمان رڼا اچــولې چــې اغېز يې ددې ټبر په ټولو نسلونو او قشرونو کې د لمر په څېر څرګند او ښکاره ده.

هغه دغه پنځه پوښتنې یوه په بلې پسې را اخلي او وایي چې(۱) پښــتانه دې پخوانی جمعیت وي که اوسنی (عصري)؟ (۲) مترقي وي که پــس مانــده؟ (۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماړه دې وي که وږي؟ (۴) آزاد دوست وي که اقتدار غوښتونکي (۵) باسواده وي او که بې سواده

دې پوښتنو ته په ترتیب سره ځوابونه ویل شوي.

لومړی دا چې هرڅوک د خپل قوم او ملت لپاره ښه او ښېګڼه غواړي خوشحالتیا او سعادت یې پرې لوربړي، ځینې وخت په انساني جوامعو کې یوه مخصوصه عقیده حکومت کوي او د هغې عقیدې په ترڅ کې خاص کلمات او مصطلحات رواج شي او ځینې وخت بعضې کلمات پر اذهانو احاطه او سلطه پیدا کړي چې د هغوی الفاظو ځینې بعضې عقاید زېږي او دا عقاید د جمعیتونو د بنیاد (بنسټ) ګڼې شي او د هغو خوځول او لرې کول ګواکې دنیا خوځول او ړنګول دي.

دا خبره ښکاره ده چې د ژوند شرایط او مدنیت انساني ټولنو ته یو ځانګړی رنګ ورکوي او هر څومره چې دا شرایط سره ورته وي، هومره انساني بېلا بېلې ټولنې سره یو بل ته ورته وي.

دویم دا چې څومره د ژوند شرایط فرق وکړي، هومره د فکر طرز او د ژوندانه اسلوب توپیر کوي موږ باید په دې عصر کې د زړو پښتنو مقلدان ونه وسوو، ځکه نوی عصر له خپل ځان سره نوې غوښتنې، ایجابات، نوي اداب او نوي فکرونه راوړي.

اوس ددې وخت دی چې نور دې دغه ټبر له زاړه فکر او زړې بړستنې څخه لاس په سر او له نوي فکر سره د نوي لباس په فکر کې شي او ځان دې د وخت له غوښتنې سره برابر کړي ترڅو د نوي ژوند نوی خوند واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریيم دا چې پښتانه دې نور په دې پراخه نړۍ کې له خپلې قبيلوي محدودې ووزي او پر ځان دې دا پراخه نړۍ د مساپر د پيوندي او شليدلې شړۍ په څېر نه تنګوي او په دې لوی جهان کې دې په خلاصو سترګو الوت پيل او هر ګـوټ کې دې د يوه مترقي انسان په توګه فقط د انسانيت په معنا ژوند وکـړي او لـه خپلې اوسنۍ محدودې دې راووزي.

دا ثابته ده چې په نس مړې ټولنې له وږيو ټولنو څخه پـه خـوی، بـوی او دود دستور کې څرګند توپير لري. اقتصادي اوضاع د قوم پر کلتـور د ژوندانـه پـه رنګ او اسلوب ډېر ښکاره تاثير لري، د قوم د اقتصادي حالت ښـه کېـدل پـه زراعت، تجارت او صنعت بنا دي او له دې سره د اقتصادي بناګانو انکشاف پـه ماشين او عصري تجهيزاتو پورې اړه لري.

نو په همدې اساس که پښتانه غواړي چې له دې اوسـني فقـر، خـوارۍ، بـې روزګارۍ او احتياجۍ څخه نجات ومـومي لـه موجـودې ټکنـالوجۍ او غـوره اقتصادي او کرنيزو اغېزمنو لارو چارو دې د نورې نړۍ په څېر ګټه پورته کـړي او خپل موجوده ژوند ته دې د يوه بډايه مليت په توګه دوام ورکړي.

څلورم دا چې آزادي د هر غيور ټبر حـق او غوښـتنه ده چـې دا غوښـتنه او خاصه بيا په پښتنو کې تر نورو که زياته نه وي نو کمه خو هـيڅ نـه ده او ددې پديدې د ترلاسه کولو لپاره يې ډېره قرباني هم ورکـړې ده، خـو پښـتانه دې داسې هم نه چې په پټو سترګو تر ياد چتر لانـدې د نـورو هرڅـه ومنـي او د هغوی قرباني دې شي، دوی بايد تل داسې آزادي ولري چې ګټه يې څو برابـره له زيان څخه زياته او خوندي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتنو کې ډېر اجتماعي او عنعنوي قيودات او خرافات شته، ډېرې وېرې او ملاحظې شته چې د ځنځير په شان تـرې چـاپېر دي، نـو کـه پښـتون د دې قيوداتو په مقابل کې د آزادۍ بېرغ وچت کړي، که پښتانه د عنعناتو او رواياتو، او خرافاتو ځنځيرونه وشلوي، د احساساتو په عوض منطق ته مخه کړي نو دې قوم به هم خپله ازادي ساتلې وي او هم به يې د وخت لـه دسيسـو او نـادودو سره عقلاني مقابله کړې وي.

پنځم دا چې د پښتنو لپاره چې ډير حياتي او اړين ده هغـه د دوی لپـاره زده کړه، پوهه او سواد دی چې په وسيله يې دوی کولی شي د ژوند لوړو پوړيو تـه ورسيږي، له دې ولس څخه باصـلاحيته ټولنـه رامنځتـه شـي او د دې ولـس طبيعي او قدرتي استعداد به ډېر ښه مجری پيدا کړي.

د يادې مقاله له روح او منځپانګې دا جوته کيږي چې پښتانه دې د زده کـړې هوډ په خپل لوح ضمير کې نقش کړي، ځکه زده کړه د انسان او ټولنې کچـه د تحول او بدلون خواته بيايي چې بيا تحول د چا تابع نـه شـي کېـدای نـو کـه غواړئ چې ژوند مو د زده کړې له لارې په ټولو برخو کې بدلون وکړي نو اړينه ده چې له ياد جريان سره به ځئ، خو ډاډه اوسئ چې له دې علمي تحول سـره ستاسو نوم او هويت له منځه نه ځي، بلکې لا مو د خپل نوم او هويـت پـه اړه پېژندنه او علمي پانګه نوره هم زياتيږي، خو که خدای مه کړه له زده کړې مـو مخ واړاوه او فاصله مو ترې ونيوه نو وپوهيږئ چې په ژوند کې د نورو ناخوالو او تيارو ترځنګ تل د سون توکو په څېر د نورو د راحت لپاره سوځېږئ چې بيابه په ډير لږ وخت کې نوم او هويت هم ورسره له منځه لاړ شي او د تل لپـاره بـه خدای مه کړه چلپا پرې راکش شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی د تاریخ په خواوشا کې تر دې سرلیک لاندې په دغه مقاله کـې لیکـوال هڅه کړې چې د تاریخ ارزښت بیان کړي او خلکو ته وښيي چې تاریخ ولـې د اهمیت وړ دی او څنګه تاریخ له پیړیو راهیسې تر دې ځایه را ورسېد.

په دغه مقاله کې مخکې له دې چې لیکـوال د تـاریخ پـه اړه خبـرې وکـړي لومړی د انسان په حافظه غږېدلی ځکه چې حافظه د تاریخ لیکلو لپـاره هغـه اصل دی چې هر څه یې په ذخیره کې د تاریخ لیکلـو لپـاره موجـود دي او د لیکلو پرمهال ترې د اړتیا وړ توکي رااخیستل کیږي او لیکل کیږي.

ده لیکلي چې که انسان له حافظې څخه محروم پیدا شوی وای،نو بیابـه ددې امکان نه و چې د ده فکر به له جزئیاتو څخه کلیاتو تـه منتقـل شـوی وای او همدارنګه که د انسان حافظه نه وای، ده ته به ډېره مشکله وای چې د نورو لـه تجربو څخه دې استفاده کړې وای او نه به و توانېـدلی چـې د زرګونـو کلونـو انساني علمي میراث له پلار نه زوی او له زوی نه لمسي ته پر ېږدي او کـه دا د پلرونو او نیکونو د تجربو محصول ته سینه په سینه تراوسه نه رامنتقل کېدای، هغه وخته به هر څوک نوې تجربې او نوې مطالعې ته محتاج وای.

ددې مقالې په یوه برخه کې لیکل شوي چې انسان تاریخ ته د حافظې په څېر احتیاج لري. همدارنګه د ټولنې موجودیت په تاریخ او تاریخي روایـاتو بانـدې بناء ده.کوم وخت چې لا د خط اختراع نه وه شوې، کوم وخـت چـې انسـان د خښتې او پوټکي نه د کاغذ کار اخیست، هغه وخت تاریخ موجود و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ په ترتیب او تکوین کې یو عامل د انسان هغه روحیه بلل شوې ده چې باید ددوی د مشرانو او لارښوونکو کردار، ژوند، کارنامې او واقعې ثبت او حفـظ کړي. دغه راز انسان د بدویت په مرحله کې جنګ و جګړو او توریالیتوب ته له نورو موضوعاتو څخه زیات اهمیت ورکاوه او همدا لامل و چې دوی به د خپلـو مشرانو جنګي کارنامې، شخړې او د تاخت او تاز واقعې په ډېر شوق او افتخـار پېړۍ پېړۍ زوتولې.

لیکوال په دې مقاله کې قدامت خوښونې ته اشاره کړې او لیکلي دي چې روح لړو ډېر له هر انسان سره شته او نن هم دا روحیه ښه ښکاره او ځرګنده ده نـو په همدې موخه په علومو کې پخوانیو افکارو ته محض د علـم او د تـاریخ پـه لحاظ ارزش ورکوي او د علمي استفادې په لحاظ نویو نظریاتو ته هـر څـومره چې زیات وروستي وي، په زیات اهمیت قایلېږي.

دا خبره ثابته ده چې تاریخ د سینو نه لوحو ته او د لوحــو نـه پوټکـو تـه او د پوټکو نه کاغذونو ته رامنتقل شوی او د دې تبدیل انتقال سره د تاریخ بڼه هم بدلېده، یعنې یوازې د تاریخ په ظرف کې فرق نه راته، بلکې مظروف هم تغیـر کېده نو په همدې اساس د وخت په تېرېدو سره تاریخ له خرافاتو څخه لـرې لـرې کېده او له افسانې څخه زیات حقیقت ته راوړاندې شو.

په دې مقاله کې تاریخ له درې عناصرو څخه جوړ بلل شوی او یا له درې خامو موادو نه په لاس راځي لومړی یې تاوده واقعات، دویـم یــې سـاړه واقعـات او دریېم یې غیر مریي واقعات دي. نو دې ته په کتو چې شخړې ته تود جنـګ او تبلیغ او پروپاګنډ ته سوړ جنګ ویلی شو. واقعات هم دغه سړه او تـوده خـوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري او دا تودې سرې دي چې د تاريخ په تکوين او د جوامعو په سرنوشت کې دخل لري او دغه راز غير مريي واقعات هم جريانونه متاثره کولی شي.

دغه راز مجروح ددې مقالې په پای کې د تاريخ پر اسلوب، قواعدو او مقرراتو باندې هم رڼا اچولې او په دې اړه يې په تفصيل سره اوږدې خبرې کړې او تاريخ يې د ټولنې حافظه بللې ده.

تر پورته سرليک لاندې مقاله کې ليکوال د مقالې محتوا له پيل څخه ترپايه پورې ساتلې او د موضوع اوږدون ته پوره پام شوی، خو په موضوع باندې پيل شوی بحث يو څه په اوږده مقدمه پيل شوی چې کېدای شي هغه مهال به همدغه دود و.

د علم په باب مقاله کې که څه هم چې هغه د علم په اړه غړېدل له خپله وسه وتلې خبره ګڼلې خو دا يې په ډاګه کړې چې د لمر راختل په خپله د لمر دليل دی او اوس د علم په اړه نورو ته څه ويل ځکه ډېر اړين نه دي، چې د علم په ارزښت هر انسان ښه پوهيږي، اړتيا يې هر څوک ښه درک کولی شي، چا چې د علم اهميت درک کړی نو د علم له مزاياوو څخه ډېر برخمن شوي او د پرمختګ او هوساينې په حال کې دي.

د علم په حقيقيت باندې بحث ډېر دقيق نظر او صلاحيت ته اړتيا لري او دا اړتيا هغه مهال ښه پوره کېدای شي چې خبرې کوونکی په خپله په ژوره مطالعه سمبال او د علم د حاصلولو په لارو چارو کې پوخ شوی وي. د علم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیسه دومره اوږده او پیچلې ده چې له هره قلمه او له هرې خولې د هغې لیکل او ویل پوره نه دي.

په دې مقاله کې په ډاګه شوې چې علم هم د نورو څیزونو پــه څېــر تغیــر او تبدیل، حرکت او سکون، آغاز او انجام لري او انسان هم باید لــه دې حــالتونو سره بلد او ځان عیار کړي، داسې نه چې د بې علمۍ په ګرداب کې یې راګیر او د حرکت له رڼا یې بې برخې شي، چې بیا به د بې سوادۍ په تیارو کې معیــوب لاس او پښې وهي خو ګټه به ونه لري.

مجروح ددې مقالې په یوه بله برخه کې ډیر په زړه پورې لیکلي چــې علــم د انسان پر مغز حکومت کوي، نو له همدې امله د عالم ژبه ډیره وســیع او د بــې سواده تن ډیره محدود ده. د عالم او د جاهل په منځ کې د بېلتون کنده دومره ژوره او ارته ده چې پر هغې باندې د ارتباط پول نه ایښودل کېږي.

که څوک وغواړي نو علم له چا څخه مخ نه اړوي له پاچا څخه نیولې تر ګــدا او له لوی څخه تر واړه پورې ټول کولی شي چې د علم په ګاڼه ځانونه سمبال او د خپل ژوندبریمنه او هوسا لار پیدا کړي.

د توضح تر سرلیک لاندې په یوه لیک کې د هغې لیکنې وضاحت شوی چــې مجروح اروابښاد الفت ته لیکلې ده.

مجروح هغه مهال ددې وضاحت اړتیا حس کړه چې کله یې تــر دې ســرلیک لاندې چې پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟ یوه لیکنه خپره کړه او بیا ورته پــه ډاګه شوه چې یو شمېر لیکوالو ملګرو یې داسې احساس کــړې چــې ګونــدې مجروح په دې لیکنه کې د پښتنو ټول دودونه بد ګڼلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هغه وايي چې دده له مخکښې ليکنې چې پښتانه دې څرنګه پښـــتانه وي؟ سم تعبير نه دی شوی خو بايد هير نه کړو، چې حق ويل او حق اورېـدل ډېـر ښه خوی دی او د خدای وعده ده چې انسان د دې خاصې په برکت له زيـان او تاوانه ساتي.

د مجروح په اند، پښتون خو يو ملت دی او هر ملت څه خاص دود او دســتور، روايات او عنعنات، اخلاقيات او خصوصيات لري، ما نه دي ويلي چې زموږ ټول دودونه بد دي، زموږ ټول دستورونه کرغېړن دي، ما ويلي ډېر عنعنــات شــته، چې خرافات دي...

هغه په دې توضيح کې د پښتنو دودنه په درې ډوله ويشــلي لــومړی ښــه او اړين، دويم بد او ناوړه او دريم غير اړين دي چې لومړی ډول يې هغه دي چې بايد په هر قيمت چې وي ساتنه يې وشي او بايد له لاســه ورنــه کــړل شــي او دويم ډول يې چې ناوړه او بد دي بايد چې نور دا ټبر ترې ځان خلاص کــړي او له ناوړه پايلو يې د تل لپاره ترې خوندي پاتې شي او دريم ډول يې هم کــه د وخت او شرايطو له امله له لاسه ورکړو، نو ډير زيان يې نه وينوو.

په دې توضيح کې مجروح بيا هم په دې ټينګار کړی چې پښتانه دې له خپــل ويشنې او پښې ويشنې ځانونه خلاص کړي او نه دې بل ته دا چــانس ورکــوي چې دوی په خپلونو وويشي، بلکې پښتانه دې خپل ځانونه د يوه ازمويل شوي غيور ملت په توګه د اوږده تاريخ په رڼا لکه څرنګه چې ثابت شوي نور هم ښه ثابت او وساتي او ناوړه خپل دودونه دې له ځانه لرې وغورځوي، ترڅــو پــورې دوی د وخت او حالاتو له سم او ګټور پرمختګ سره ملګري، د خپل نوي نســل

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره روښانه راتلونکی ولري او ددغسې یوې ښې هیلې د لرلو له امله باید نــه راځخه څوک خوابدي شي او نه هم زما لیکنه ناسمه تعبیر شي.

رحمان بابا او پښتانه تر سرلیک لاندې په دې په زړه پورې مقاله کې مجروح، رحمان بابا او د هغه شاعري د نایابه مرغلې په څېر بللې او هغه یــې د پښــتنو هغه سرتاج یادکړی چې ددې ټبر او ژبې لپاره یې هغه ویاړونه ترلاســه کــړي چې اوس هم د ډېری هېوادونو پوهــان دده پــه شــاعری او شخصــیت بانــدې خبرنې کوي او د رحمان شاعري د پښتو ژبې د معنوي بډاینې لپــاره د پــام وړ پانګه بولي او وایي چې دده نظریاتو او خیالاتو، د انساني جامعې په تکمیل کې لویه برخه درلوده.

په دې مقاله کې شاعر ته اشاره شوې، چې د ټولنې روایات به یــې راغونــډول، په شعر کې به یې داخلول او نظم کول، د خپلې زمانې پوهه او معارف، د خپلې زمانې او د خپل ولس مفاخر او فضایل به یې په خپلو اشعارو کې زیرمــه کــول، هغه یې ساتل او بیا یې دا ټول بل نسل ته سپارل یا یې نقلول، دغــه راز دوی د ژبې د روزنې او ساتنې دنده پــر غــاړه اخیســتې وه، دوی د ژبــې د تکامــل او ښایسته کولو مسوولیت درلود،نو د دوی له برکته ژبې له بدوي حالت څخــه د تکامل او عالي مرتبو ته رسېدلې او له زواله ساتل شوې دي.

همدا شاعر دی چې ښکلا کمال ته رسوي، د هغې بې اختیاره ستاینه کوي چې بیا له دې ستاینې څخه توري د مریو په څېر په یوه خواږه مــوزون کــلام کــې وپیل شي،آهنګ او موسقیت پیداکړي،چې په اورېدو ان انسان په یو ناڅــاپي نڅا راولي او هر غمجن تن ته خوښي ورکــوي، نــو همــدا د جمــال او شــاعر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوستۍ تنده ده چې موړ يې په شعر ماتوو او همدا د آرزوګانو لــه لمبــو ډکه سينه ده چې په دې روانو اوبو يې سړوو.

مجروح،د رحمن بابا د شاعرۍ په اړه په ډاګه وايي چې کله سړی د هغه د شعر ديوان ببرته کړي او اشعارو ته يې مخ واړوي، دی ګومان کوي چې هغــه د ده د زړه خبرې کوي، هغه مهال سړی په دې خبره پوهيږي چې هغه مرموز کيفيات چې د ده د سينې په پنجره کې، لکه د بندي مرغۍ په څېر تل ټوپونه وهــي او وزر پړقوي او ناڅاپه يې د الوتلو فضا پيدا کړې.

رحمان بابا د ټولنې ناتفسيره شوي حــالات او خيــالات لــومړی د نازېږېــدلي جنين په څېر د مغزو په رحم کې ګرځولي، بيايې د حيات په ساحه کې داخل، ورو ورو يې ودې کړي، بالا خره پيدا او بيا يې له قطرو درياب جوړ شوی دی.

د رحمان بابا صوفيانه خيالات او د ټولنې بېلابېل رازونه،ســتونزې او کــړه وړه دده په ذهن کې د يوې ارزښتمنې شتمنۍ په څېر پراته وو، نه يــې خــولې تــه راتلل او نه يې پرې لاس لګېده، خو يو وخت په ناڅاپي توګه د شعر پــه قالــب کې راڅرګند او د ده په مخکې مجسم شول،چې بيــا دده شــاعرۍ د تــولنې د وګړو لپاره د يوې روښانه او څرګندې لارښوونې بڼه غوره کړه.

هوښيارانو ويلي چې د زرو قدر په زرګر وي او رښتيا يې هم ويلي، نو کــه پــه انسان کې د زرګرۍ قريحه او د شاعرۍ صبغه نه وي، ده به هيڅکله د دې زرو قدر نه کولی، نو ځکه د رحمان غوندې خلکو قدر کوو او د هغه ويناوو، لکــه: د سرو زرو په څېر په موړ کې دود موندلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې مقالې په پای کې مجروح په لنډو ټکو اشاره کړې چې څوک ستاسې د زړه خبره کوي، چې له خبرو یې تاسې خوند اخلئ او د دنیا غمونه پرې هېروئ، څوک چې تاسو د دنیا له انساني ژوند او مسوولیت او د آخرت لپاره له ارزښتمنې توښې خبروي او هغه سړی چې ستاسې ارواح د جمال محراب او د ښکلا کوټګۍ ته رسوي، نو هغه رحمان بابا دی او هغه پر موږ او تاسو حق لري چې په درنه سترګه ورته وګورو، ټول پښتانه یې باید په یاد د اوس په څېر یادغونډې جوړې او د هغه له طرز تفکر څخه راتلوونکي نسلونه خبر کړي.

د وړو شعر تر سلیک لاندې په دې مقاله کې مجروح په دې خبرې ډېره سخته نیوکه کړې چې د پښتو ژبې شاعرانو او لیکوالو د ټولنې دغه مهم او ارزښتمن قشر(ماشومان) له یاده ایستلی او د هغوی لپاره یې نه په نثر کې کیسې او نه یې په شعري قالب کې ورته څه لیکلي، ددې ژبې لیکوالو او شاعرانو خپل ماشومان د ادب په برخه کې بیخي هیر کړي او د هیڅ په سترګه ورته کتل شوي او لا هم کتل کیږي، چې دا کار ډېر ناهیله کوونکی دی، خو په نورو ژبو او هېوادونو کې د ماشومانو حق ته لومړیتوب ورکول شوی او ورکول کیږي، د هغوی لپاره په خپله ژبه کې کیسې، داستانونه، شعرونه،او نور موړون کلامونه لیکل شوي، انځوریز کتابونه ورته چاپ شوي او ډول ډول لوبو ترڅنګ ددوی په ژبه ډرامې او فلمونه جوړ شوي دي.

په دې مقاله کې پښتانه ماشومان د وړو ادب له پلوه په دې خوار بلل شوي چې لویانو یې ورته کار نه دی کړی او د نثر او نظم په برخه کې یې ددوی د اړتیا وړ څه نه دي ورته لیکلي او نه دغه موضوع ددې تېر د تاریخ په اوږدو جدي ګڼل شوې، ماشومانو ته د وړو په سترګه کتل شوي، د هغوی اوس او سبا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پام کې نه دي نيول شوي او نه ارزښت ورکړل شوی،که ددې ليکنې سرليک د وړو په اړه ده خو خبره تر هغه ځه لويه ده چې موږ يې په اړه فکر کوو.

په دې مقاله کې دا په ډاګه ويل شوي دا چې موږ د خپلو ماشومانو لپاره څه نه دي ليکلي په دې معنی دي چې موږ په خپلو ماشومانو بې رحمه يو او مينه نـه ورسره نه لرو او په دې برخه کې ځکه ګرم نه يو چې موږ د خپلو مشرانو قدر نه دی کړی، نو د وړو به چېرته وکړو. زموږ په قوم د شپو تورې وريځې او پردې را خورې دي، چې لرې کېدل يې قوي متې او ټينګ هوډ غواړي.

ماشومان هم شعر ته، موزون کلام ته، سور شين او برګ کـانې اوکـالي تـه د مينې په سترګه ګوري، اړتيا ورته لري او لذت ترې اخلي، نو بايد زموږ ليکـوال او شاعران د دوی له عمر سره سم دکيسې، شعر او نورو ادبي ژانرونو يو بډايـه ادبي ماشومانه چاپيريال رامنځ ته کړي، څو دوی هم د نورو ژبو د ماشومان پـه څېر په خپله ژبه کې له هرڅه برخمن وي.

راغلی ليک، دا هغه ليک دی چې ارواښاد مجروح د مصر له پلازمېنې قـاهرې څخه د هېواد وتلي ليکوال او څېړونکي رښتين ته له يوه شعر سره راليږلـی و ترڅو دواړه په کابل مجله کې خپاره کړي.

هغه، ددې ليک او شعر د ليږلو موخه دا په ګوته کـړې چـې وښـيي تراوسـه پورې زه له دې مجلې سره علاقه لرم او غواړم چې اړيکه مې د مخکې په څېـر ورسره ټينګه وي ترڅو ددې مجلې له نورو مطالبو ګټه پورته کړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه په هېواد کې اوسېدل ستر نعمت ګڼلی او له هېواد څخه لرې اوسېدل یې د خدای له دې لوی نعمت څخه بې برخې کېدل ګڼلي.

له شعر نه څه غواړئ؟ تر دې سرلیک لاندې مقاله کې لومړی د دې اوسني عصر په اړه خبره شوې چې ځینو ورته د اتوم زماني نوم ورکړی، ځینې یې د برق زمانه بولي او چا ورته د سرعت قرن ویلی، دا نومونه هر چا په خپل ذوق ایښي دي، خو مجروح دا عصر د کار او مادیاتو بللی، ځکه چې په دې عصر کې هم ډېر کار شوی او لا هم کیږي او دغه راز مادیات هم خپل اوج ته رسیدلي چې په تېره زمانه کې دې اندازې ته نه و رسیدلي، په داسې محیط کې چې د کاروبار له هنګامو ډک وي او د حیات زوږ یې له هره ګوټه خېژي، د شاعر او د صوفي د پاره ګمان کوم دلته وړ او مناسب ځای نه پیدا کېږي، هغه ته د غزل سرایي او د ه ته د تفکر کولو او چرت وهلو موقع نه ورکوي. نو دا په دې معنی نه ده چې شاعر دې د پادشاهانو مدحې وکړي، یا دې د خط او خال پرځای په شعر کې د فابریکې، ماشین او برق ستاینه وکړي، نه! یوه به هم نه کوي او شاعر به د نر غوندې په دې دنیا کې ژوند کوي او خپلې غزلې به وایي.

شعر او ادب په دنیا کې ډېر لوی رول لوبولی دی او لوبوي یې، د حماسې په صورت کې یې د جګړې هنګامه توده کړې او ځوانان یې چړو او تورو ته ورکړي، چې فلسفي رنګ یې اختیار کړی، فکري انقلابونه یې په عالم کې پیدا کړي، نو شعر، موزیک او د رسامۍ دنیا خو د جمال او ذوق خپل رنګینه چاپیریال او ملک لري، نو څوک څه حق لري چې شاعر او شعر د خپله ملکه وباسي؟ نه! څوک دا زور او قوت هم نه لري، ځکه هغه په هر چا قوي دی او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر ځای کې د هغه فرمان چلېږي، که تاسو د تلو او مسافرت زحمت پــه ځــان قبول کړئ، زه به تاسې ته د هغه د حکومت اغېزه په يو نو کې هم در وښيم.

مخکې مو وويل چې شعر د حيات په مختلفو صحنو کــې اســتخدام شــوی او خپل رول يې لوبولی دی. نو شعر د خپل آسماني او ملکوتي مقامه نه راپرېوزي او چا دا نه دي ويلي چې شعر به ګوندې له دې غرضه بل کار نه کوي او يــا دې خپله اصلي وظيفه پرېږدي.

شاعر د خپل محيط موجود دی، هغه د خپل ماحول نه هرومرو متــأثر کېــږي، ښه ته به ښه او بد ته به بد وايي، کله به د يو روحي مربي په حيث زموږ تداوي کوي او کله به د يو واعظ په څېر راته وينا کوي، خــو تاســو د شــعر نــه دا مــه غواړئ چې هغه دې ضرور تاسو ته د رياضــي فــارمولې در وښــيي او (دوه دوه څلور دي) په شعر کې راوړي او يا دې د ساينس درسونه او د اقتصاد نظريې په نظم کې ننه باسي او يا دې شاعر غنم او وربشې په ملک کې ډېر کړي.

مجروح ددې مقالې په پای کې وايي: د شاعر ملکوتي آواز (زما په ګمان) بــه د تسکين او راحت ښه وسيله وي او په بنيادم کې به د استوګنې او مقابلې قــوه په دغه دنيا کې زياته پيدا کړئ. که شعر تاسو د څو لمحو دپاره له دغه عالمــه بېګانه کړئ او د ځان سره مو مشغول کړئ، يــوه مقدســه وظيفــه يــې ســرته رسولې ده.

د زلميانو حيثيت او وظيفه په جامعه کې تر دې سرليک لاندې مقالــه کــې د ځوان نسل قوت، اهميت، وړتيا او د ټولنې اړتيا ورته په ګوته شوي، ځوان فعل او عمل بلل شوی او هغه د ټــولنې هغــه پــوړ پــه ګوتــه شــوی چــې ســتړيا،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماتې،ناسته، خوب، سستي او ناهيلي نــه پېژنــي، بلكــې پرمختــګ، نوښــت، كاركول، او ځان د ژوند لوړو پوړيو ته رسول غواړي.

په دې مقاله کې ځوان مسووليت لرونكى او ټــولنې تــه وده وركــوونكى بلــل شوى او هغه ته د ويښ انسان خطاب شوى ځكه چــې د ټــولنې ســترګې هــم همدغه ځوان قشر ته دي او له همدې قشر څخه د ځه كولو هيله هم لري.

دغه مقاله له پوره مفهوم او اهميت څخه برخمنه ده، د ځوان قشر مســووليت او مقام ښه په كې په ګوته شوى او هغه راتلوونكي ته متوجه شوى.

همدارنګه په دې مقاله کې ځوان كهول زغم ته رابلل شوى او ورتــه پــه ډاګــه ويل شوي چې ځوانان دې په عمر له پخو مشرانو څخه ښه تجربه شوي كارونه راواخلي او د هغوى كړه وړ دې د خپلې راتلونكې په موخه يوځلې له ځغلنــده نظره تېر كړي،څو له اغېزمنو او مثبتو ټكو يې ګټه واخيستل شي.

دغه يوه يادونه اړينه بولم چې پر دوه مقــالو (د كــل پاچــا الفــت يادونــه او د جهاني جهان) باندې رڼا نه ده اچولې او نه مې دي تحليل كړي او لامل يې دا و چې د كتاب د چاپ په وروستيو مراحلو كې مې ترلاسه كړې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجروح د ادبي مقالو ليکنی او ژبنی اړخ

په هره ليکنه کې د منځپانگې، پيغام، او پوره مفهوم ترځنگ د هغې ليکنې ژبنی اړخ هم ډير مهم او د پام وړ دی.

ډيری ليکوالان د ليکنې موضوع په زړه پورې او د وخت له غوښتنې او د چاپيريال له اړتيا سره سمه ټاکي، خو ليکنی او ژبنی اړخ يې بيا ډير کمزوری او نيمگړی وي، چې ان زياتره وخت د موضوع مفهوم په کې له لاسه ورکوي، چې لامل يې د نامعياري ژبې کارونه ده.

د معياري ژبې د کارونې ترځنگ چې تر ډيره په املا ولاړه ده، انشا(ليک نښې) هم مهم ځای لري او همدا ليک نښې کره ليکنه له نا کره ځخه بېلوي.

دغه راز هغه لغات او کلمات هم په ژبني اړخ کې راځي چې عام فهمه، د معتبر علمي ارگان له خوا منل شوي او د ژبې ټولو ويوونکو ته يو ډول مفهوم وړاندې کړي.

په دغه کتاب کې ما د سيدشمس الدين مجروح راټولې کړې مقالې په دقت سره له ژبني اړخه څېړلي او مطالعه کړې مې دي چې ژبه يې روانه، خوږه او عام فهمه ده، ليک نښې په پوره توگه په کې په دقيق ډول سره مراعات شوي او لازم پام ورته شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ادبي مقالو کې د ژبې روان والي ته د پام ترڅنګ ليکوال هڅه کړې چې ژبه عام فهمه او سوچه وکاروي، خو فکر کوم چې ليکوال په عربي ژبــه کــې د زيات پوهېدو له امله ددغې ژبې تر اغېزې لاندې راغلی او مقالې يې له عربــي ژبې څخه متاثره دي. په دې مقالو کې ځينې ځايونه لوستونکی له داسې عربي لغاتو او کلمو سره مخ کيږي چې پوهېدل ورته يو څه ستونزمن وي.

زه ليکوال تر ډېره حده په دې ځکه نه ملامتوم چې هغه مهال خو يو زده کړې تر ډېره پورې په دوديزه بڼه د کلي د جومات له امام او ياهم په مدرسو کې تــر سره کېدې او که يونيم سړي ته به په بهر کې د زده کړو چانس برابر شو، نــو د هغو مخه به هم عربي هېوادونو ته وه چې بيا دغه ډول ليکوالان حتماً د عربــي ژبې تر اغېز لاندې راتلل نو ارواښاد مجروح هم يو له همدغې ډلــې ليکوالانــو څخه و چې هغه مهال يې په کلي ولس او هېواد کې ټولې زده کړې پــه دينــي برخه کې کړې دي او له عربي ژبې په پوره توګه متاثر دی.

غواړم چې په دې برخه کې ځينې داسې لغات او کلمات راوړم چې يا لږ او ډېر املايي نيمګړتيا لري او يا سخت عربي بڼه يې کارول شوې، چې کېــدای شــي هغه مهال به يې استعمال په همدې ډول دود و او د ژبې سوچه والی ډېر مطرح نه و، لکه د اوس په څېر.

غواړم چې يوڅه عربي لغات د بېلګې په ډول دلته راوړم چې د مجروح لــه دې مقالو څخه مې راټول کړي. لکه اقتراح، نبض، مشترک، تحديد، مظاهر، انسجام مغايرت، متغير، تطورات، انحطاط، بطي، اسلوب، جمود، ذکــاء، ملتفت،امثــال، محاورات، جماعات، منشعب، معتقــدات، نصــب العــين، تســهيلات، متشــابه، تفکرات، مقتضيات، تجدد، عشايرو، معاونت، مميزه، اعتزال، منافات، جرثــوم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

عوایقو، اوهام، متوصل، مجری، استنتاجات، متفرع، عجز، عظیم، مبحث عنــه، معاشرت، مشاغل، قرابت، شقوق، فروع، تحت الشعود، انتباه، مغیبات، اشــیاء، بدایت، نهایت، متبدل، سیر، انقیاد، تتبع، افادیت، مقادیر، عفریت، اقتضــاآت، تشریع، محجوب، طمانیت، شایع، مداح، معابد، معائب، خلعت، مناعت او نور...

دغه راز چې املایي برخې ته یې سرې ځیر شي نو د مجروح په ټولو مقالو کــې (چه) په دې ډول کارول شوې په داسې حال کې چې اوس د (ه) پرځای (ې) کارول کیږي اوسنۍ بڼه (چې) ده.

همدارنګه په یادو مقالو کې لیکوال چې د کونړ (ختیځې) سیمې اوسېدونکی و، خو (کښې) چې په کندهارۍ لهجه کې کارول کیږي، ده هم په ټولو مقالو کې (کښې) کارولې، په داسې حال کې چې اوس (کې) کارول کیږي، پاته یې د (ه) په لرلو سره کارولې په داسې حال کې چې اوس پاتې د (ې) په لرلو سره کارول کیږي، په دې مقالو کې بلکه د (ه) په لرلو سره کارول شوې پِه داسې حال کــې چې اوس د (ه) پرځای (ې) کارول کیږي او بلکې لیکل کیږي. په ټولو مقالو کې د پاره په دې بڼه لیکل شوې خو اوس د (د) پرځای (له) کارول کیږي چــې لــه پاره لیکل کیږي،په دې مقالو کې لمړی په دې بڼه لیکل شوی په داســې حــال کې اوس د (و) په اضافه کولو سره لومړی په دې بڼه لیکل کیــږي، یــو شــمېر نورې کلمې هم شته چې لیکنۍ بڼه یې له اوسنۍ بڼې سره یوڅه توپیر لري.

ددې ترڅنګ ځآکړولو، چې اوسنۍ شکل یې د ساه کښلو دی، پــه دې مقــالو کې (زمونږ) یې په دې ډول لیکلی چې اوس (زموږ) په بڼه لیکل کیږي، دغــه راز (ګرزو) داسې لیکل شوي چې په اوسنۍ بڼه کــې یــې د (ز) پرځــای (ځ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارول کیږي او (ګرځو) راځي دغه ډول (هد، آمالو، فراخ دلی، جزب، څکاک، برخېره) لیکل شوي چې اوسنۍ بڼه یې (حد،اعمالو، پراخ دلی ،جذب، څښاک او برسیره) لیکل کیږي.

ددغو مقالو په ځینو برخو کې لیکوال هغه خپله سیمه ییزه کلیوالي لهجه هم کارولې لکه قلارې قلارۍ، منګر او داسې نور...

د پورته ذکر شویو موضوعاتو تر خوا لیکوال په دې مقالو کې د دري ژبې ډیر لغات او کلمات هم کارولي چې په مقالو کې یې د عربي ژبې تر اغېز وروسته د دري ژبه اغېزه هم ډیره تر سترګو کیږي.

باید یادونه وکړم چې دغه ټکي مې د نیوکې په بڼه نه دي یاد کړي،بلکې په دې موخه مې راوړي چې له لوستونکو سره ددغو مقالو د لیکني او ژبني اړخ په اړه باید معلومات وي او بله دا چې که په راتلونکي کې څوک غواړي چې د ارواښاد سیدشمس الدین مجروح د مقالو په ژبني اړخ څه لیکي، نو په دې برخه کې به ورسره مرسته شوې وي او د هغه په معلوماتو به یوڅه ور اضافه شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

۱- بینوا، عبدالرووف.(۱۳۸۸لمریزکال).اوسنی لیکوال.کندهار: دعلامه رشـاد خپرندویه ټولنه.

۲- بینوا، عبدالروف.(۱۳۸۸لمریزکال)اوسني لیکوال. (د مطیع الله روهیال په ترتیب او زیاتونې). کندهار: علامه رشاد خپرندویه ټولنه.

۳- بختانی، عبدالله. (۱۳۳۳لمریزکال). شعر او ادب (ټولـوونکی او مهـتمم). کابل: پښتو ټولنه. د کابل عمومي مطبعه، ۳- ۱۳ مخونه.

۴-کابل مجله.(۱۳۲۲لمریز کال). شپږمه ګڼه. وږي میاشت، پرله پسې ۱۵۰مه ګڼه، ۱۳ کال، ۲- ۴ مخونه.

۵-کابل مجله.(۱۳۳۵لمریز کال). ۷مه ګڼه.چنګاښ میاشت، پرله پسې ۴۱۱مه ګڼه، ۲۶ کال، ۱- ۴، ۲۶ مخونه.

۶-کابل مجله.(۱۳۳۵لمریز کال) ۸مه ګڼه. چنګاښ میاشت. پرله پسې ۴۱۲مه ګڼه، ۲۶ کال: ۱- ۴، ۲۵- ۲۸ مخونه.

۷-کابل مجله(۱۳۳۵لمریز کال). ۹مه ګڼه، زمري میاشت. پرله پسې ۴۱۳مـه ګڼه، ۲۶ کال، ۵- ۹ مخونه.

۸-کابل مجله.(۱۳۳۵لمریز کال). ۱۰مه ګڼه، زمري میاشت، پرله پسې ۴۱۴مـه ګڼه، ۲۶ کال، ۱۸- ۲۲ مخونه.

۹-کابل مجله.(۱۳۳۶لمریز کال). ۲مه ګڼه، وري میاشت، پرله پسـې ۴۳۰مـه ګڼه، ۲۷ کال، ۲۴- ۲۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰-کابل مجله.(۱۳۴۱المریز کال). ۱۰مه گڼه، مرغـومي میاشـت، پرلـه پسـې ۵۱۹مه گڼه، ۱-۴ مخونه.

۱۱-کابل مجله.(۱۳۴۶المریزکال). ۱ گڼه، وري میاشت، پرله پسې ۵۷۰مه گڼـه، ۹-۱۲ مخونه.

۱۲- مجروح، شمس الدین.(۱۳۶۹المریزکال).د الفت یادونه.قلم مجله. ۵او ۶مه گڼه: پېښور.

۱۳- مجروح، شمس الدین.(۱۳۹۱المریز). سرگذشت من، د(سـید الاکبـر پـه اهتمام). کابل: افغانستان ټایمز چاپخونه.

۱۴- مجروح، شمس الدین. (۱۳۹۱ لمریزکال). مجموعه مقالات علمي،سیاسـي و اجتماعي،د(سید الاکبر په اهتمام)، افغانستان ټایمز چاپخونه.

۱۵- مجروح، شمس الدین.(۱۳۹۱المریزکال). منتخب شعرونه او یـا فریـاد، د (سید الاکبر په اهتمام). کابل: افغانستان ټایمز چاپخونه.

۱۶-مجروح، شمس الدین.(۱۳۹۱المریزکال) کوم شعر ښه او څوک ښـه شـاعر دی، د جهاني جهان د مقالو مجموعه . ۱۳-۱۴مخونه . میوند کلتـوري ټولنـه - کندهار.

۱۷ -ویښ زلمیان. (۱۳۲۶المریز کال). پښتوټولنه(کابل مجلې د ۲۱۱، ۲۱۲ گڼـو په ځای)، ۳۷- ۴۰مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیک	مخ
د کتاب موضوع او هدف	- ۱ -
سریزه	- ۳ -
لومړی څپرکی	- ۹ -
د سید شمس الدین مجروح ژوندلیک	- ۹ -
د مجروح ځانګړنې:	- ۱۷ -
د مجروح په اړه د پوهانو نظرونه	- ۲۱ -
دوهم څپرکی	- ۲۲ -
د سیدشمس الدین مجروح ادبي مقالې	- ۲۲ -
پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟	- ۲۹ -
د تاریخ په خواوشا کښې	- ۳۷ -
د علم په باب کې	- ۵۱ -
توضیح	- ٦۰ -
شاعر او جامعه یا رحمان بابا او پښتانه	- ٦۹ -
د وړو شعر	- ۷٦ -
لیک	- ۸۱ -
له شعر نه څه غواړئ؟	- ۸۵ -
د زلمیانو حیثیت او وظیفه په جامعه کې	- ۹۷ -
د ګل پاچا الفت یادونه	- ۱۰٤ -
کوم شعر ښه او څوک ښه شاعر دی؟	- ۱۰٦ -
دریم څپرکی	- ۱۰۸ -
د سیدشمس الدین مجروح د ادبي مقالو ځانګړنې	- ۱۰۸ -
د مجروح د ادبي مقالو لیکنی او ژبنی اړخ	- ۱۲۸ -
ماخذونه	- ۱۳۲ -

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنګپال شخصیت ښاغلي (محمد اصف ننګ) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له لیکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د لیکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مینه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان ملي تحریک

www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۱۰۸

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library